T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BÜYÜK İSKENDER VE HELLENİZM POLİTİKASININ KÜLTÜREL ETKİLERİ / ETKİLEŞİMLERİ

Derya BAYRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK

Çankırı – 2022

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

BÜYÜK İSKENDER VE HELLENİZM POLİTİKASININ KÜLTÜREL ETKİLERİ / ETKİLEŞİMLERİ

Derya BAYRAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK

Çankırı – 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....viii
TEZ KABUL VE ONAY.....vix
ÖNSÖZ.....xx
ÖZET.....x
ABSTRACT.....xii
KISALTMALAR.....xiii
1.GİRİŞ ……..……...……..
1

2.
BÖLÜM……5

BÜYÜKİSKENDER'İN HAYATI…….…...5

2.1İskender'in Doğumu……....5

2.2İskender'in Çocukluğu, Gençliği ve Eğitimi……...6

2.3İskender'in Kişisel Özellikleri…….....9

2.4 II. Philippos'un Ölümü ve İskender'in Tahta Çıkışı……..…….……...11

2.5 İskender Öncesi Makedonya, Yunanistan ve Pers İmparatorluğu'nun Genel Durumu……..…18

2.5.1 Makedonya……18

2.5.1.1. II. Philippos Dönemi Makedonya ve Yunan Polisleri Arasındaki İlişkiler...21

2.5.1.2 Korinthos Birliği…….24

2.5.2 Yunanistan…….25

2.5.3 Pers İmparatorluğu……..…26

2.5.4 Persler ve Yunanlar Arasındaki İlişkiler……29

3.
BÖLÜM……..32

İSKENDER'İN SEFERLERİ VE SAVAŞLARI……...…….32

3.1. Granikos Savaşı (MÖ 334)……...……...32

3.2. Anadolu Hâkimiyeti……...…….35

3.3. İssos Savaşı (MÖ 333)……...……49

3.4. Suriye Seferi……52

3.5. Mısır Seferi……...……...55

3.6.Gaugamela Savaşı (MÖ 331) ……...57

3.7. Pers Şehirleri Üzerindeki Hâkimiyet…….……...61

3.8. Asya İçlerine İlerleyiş……..……..…...65

3.9. Hindistan Seferi……...…….……69

3.10. İskender'in Ölümü……..…72

3.11.İskender İmparatorluğu'nun Komutanlar Arasında Paylaşılması……79

4. BÖLÜM…….…….83

DİADOKHLAR DÖNEMİ VE HELLENİSTİK DEVLETLER…….……..83

4.1 Diadokhlar Dönemi'nde Asya ve Anadolu'nun Genel Durumu…….…..83

4.2 Diadokhlar Dönemi'nde Yunanistan ve Makedonya'nın Genel Durumu…….92

4.3 Helenistik Devletler ve Nitelikleri…….....93

5. BÖLÜM……102

HELLENİZM KÜLTÜRÜNÜN NİTELİKLERİ VE ETKİ ALANI……..102

5.1 Hellenizm'in Tanımı……...102

5.2 Hellenizm'in Yayılmış Olduğu Bölgeler……103

5.3 Hellenizm Politikasının İdari, İktisadi ve Sosyo-Kültürel Açıdan İncelenmesi 105

5.3.1 İdari Yönü……105

5.3.2 Askeri Yönü…….107

5.3.3 İktisadi Yönü……107

5.3.4 Sosyolojik Yönü……...110

5.3.5 Demografik Yönü…….……112

5.3.6 Din ve İnanış……...……..113

5.3.7 Bilim ve Sanat…….….117

5.3.8. Felsefe…….……119

5.4 Başlangıçtan Günümüze Hellenizm'in Etkileri…….…….……121

5.5 İskender İmparatorluğu'nun Asya'daki Ardılları "Kalaşlar"……..…….124

SONUÇ

…….……...127

KAYNAKÇA……...130

EKLER……139

Ek- 1: Büyük İskender Büstü ……139

Ek- 2: Makedonya Krallığı ve Yunanistan Haritası……....139

Ek- 3: Pers İmparatorluğu Haritası……..……140

Ek- 4: Büyük İskender'in Sefer Güzergahı……..140

Ek- 5: Makedonya Ordusu Falanks Birliği……...141

Ek- 6: İskender İmparatorluğu Haritası……...141

Ek- 7: İskender'in kurdurduğu şehirler……...142

Ek-8: Büyük İskender'in kendi döneminde Memphis'te basılmış gümüş tetradrahmi (M.Ö. 332-323) ……..142

Ek- 9: Helenistik Mısır'da tapılan Greko-Mısır Tanrısı Serapis…….……...143

ÖZGEÇMİŞ…….……144

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım *[Büyük İskender ve Hellenizm Politikasının Kültürel Etkileri / Etkileşimleri]* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

22 / 06 / 2022

İmza

Derya BAYRAK

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[Derya BAYRAK] tarafından hazırlanan [*Büyük İskender ve Hellenizm Politikasının Kültürel Etkileri / Etkileşimleri]* başlıklı bu çalışma, *[Savunma Sınavı Tarihi]* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından [Tarih]* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK	İmza: ……..
Üye	: Doç. Dr. Ahmet GÖZLÜ	İmza: ……..
Üye	: Dr. Öğr. Ü. Mustafa EĞİLMEZ	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../..../ 2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Çalışmamızın amacı; yaşamış olduğu dönemde Büyük İskender'in yenilikçi bir bakış açısıyla izlediği kültür politikasını gerçekleştirme yolunda icraatlarını incelemek ve bu politikanın sonuçlarını, etki alanını incelemektir. Kozmopolit bir dünya düzenini öngören İskender'in Doğu'nun hâkim gücü olan Büyük Pers İmparatorluğu'nu mağlup etmiştir. İmparatorluğu'nun sınırlarını Anadolu, Kuzey Afrika ve Asya içlerine kadar genişletmiş ve Yunan kültürünün sistematik bir şekilde bu bölgelere yerel kültürle harmanlanarak yerleşmesini sağlamıştır. Doğu ve Batı kültürlerinin sentezi sonucu ortaya çıkmış olan Hellenizm kültürü, Roma İmparatorluğu'nu dahi etkilemiştir. Ayrıca Hellenistik kültür dönem olarak tarihlendiği MÖ 330-30 yılları ile sınırlı kalmamıştır. Belirgin bir şekilde en son Roma kültüründe görülmüş olsa da, İslam kültüründen Orta çağ Avrupa kültürüne kadar sirayet ettiğini görmek mümkündür.

Çalışmamızda çoğunlukla Büyük İskender dönemine ışık tutan antik yazarlar Arrian ve Plutarkhos'tan faydalanılmıştır. İkincil kaynak niteliğinde yerli ve yabancı kaynaklardan da faydalanılarak objektif bir bakış açısıyla değerlendirmeler yapılıp çalışmamız oluşturulmuştur.

Araştırma sürecinde destek ve yardımlarını esirgemeyen başta tez danışmanım *Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK* olmak üzere yüksek lisans eğitimim boyunca yönlendirmeleri ve teşviklerini esirgemeyen *Doç. Dr. Ahmet GÖZLÜ* 'ye müteşekkirim. Ayrıca her daim destekleyici tutumlarıyla yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

22 /06/2022

Derya BAYRAK

ÖZET

Tezin Başlığı : Büyük İskender ve Hellenizm Politikasının Kültürel Etkileri / Etkileşimleri
Tezin Yazarı : Derya BAYRAK
Danışman : Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK
Anabilim Dalı : Tarih
Tezin Türü : Yüksek Lisans
Kabul Tarihi :

Büyük İskender MÖ 356'da Pella'da dünyaya gelmiştir. Çocukluğu ve gençliği boyunca Yunan kültürü etkisiyle yetişmiştir. Babası II. Philippos, polisler şeklinde teşkilatlanmış Yunan şehir devletlerini bir araya getirmiştir. İskender de babasının başlattığı üniter yönetim anlayışını bilinen dünyanın genelinde bir imparatorluk kurarak hayata geçirmek istemiş ve bu isteğinde de muvaffak olmuştur.

İskender, babasının bir suikast sonucu hayatını kaybetmesi üzerine henüz 20 yaşındayken tahta geçmiştir. İlk icraatı Büyük Pers İmparatorluğu üzerine ilerlemek ve Yunan devletleri ile süregelen husumetten kaynaklı "öç seferi" kapsamında üç büyük savaş vermiş ve hepsinden muzaffer ayrılmıştır. Tahtta kaldığı kısa süre boyunca bilinen dünyanın neredeyse tamamını tek bir yönetim altında toplamayı başarmıştır. İlhak ettiği bölgelere Yunan kültürünü taşımıştır. Kısa ömrüne birçok başarı sığdıran İskender genç yaşta hayatını kaybetmiştir (MÖ 323). Batı kültürünü temsil eden Yunan kültürü ile Doğu kültürünün sentezlenmesiyle ortaya çıkmış olan Hellenistik Kültür, üstün sirayet gücüyle birbirine uzak coğrafyalarda müşterek bir Sosyo-kültürel yapının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tarihsel süreçte de farklı kültürlerde Hellenistik kültür ögelerine rastlamak mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Büyük İskender, Makedonya, II. Philippos, Hellenizm, Pers İmparatorluğu

ABSTRACT

Thesis Title **:** The cultural effects / interaction of Alexander the Great and the Hellenism's policy.

Author **:** Derya BAYRAK
Supervisor **:** Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK
Department **:** History
Thesis Type **:** Master's Thesis
Date **:**

Alexander the Great was born at B.C 356 in Pella. He grew up under the influence of Greek culture throughout his childhood and youth. He brought together the Greek city-states organized in the form of police by his father, Philip the Second. Alexander wanted to implement the organization known as the unit management approach, which his father started, by establishing an empire around the world, and he succeeded in this request.

Alexander took the throne at the age of 20, after his father died as a result of an assassination. His first action was to advance on the Great Prince Empire, and he fought three great wars within the scope of the "vengeance campaign" arising from the ongoing enmity with the Greek states and he was victorious from all of them. During his short stay on the throne, he succeeded in bringing almost the whole of the world under a single government. He carried Greek culture to the regions he annexed. Alexander, who had many successes in his short life, died at a young age (B.C 323). Hellenistic Culture, which represents Western culture and emerged by synthesizing Greek culture and Eastern culture, has provided the emergence of a common Socio-Cultural structure in geographies far from each other with its superior contagion power. It is possible to encounter Hellenistic cultural elements in different cultures in the historical process.

Keywords: Alexander the Great, Macedonia, Philippos II, Hellenism, Persian Empire.

KISALTMALAR

AÖF	Açık Öğretim Fakültesi
BBC	British Broadcasting Corparation
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
km.	Kilometre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
s.	Sayfa
ss.	Sayfa Sayısı
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TTK	Türk Tarih Kurumu
yy.	Yüzyıl

1. GİRİŞ

Büyük İskender (MÖ 356-323) ismi, tarihe ve birçok kültüre etki etmiş ve damga vurmuş bir isimdir. Öyle ki Dünya tarihi açısından bir dönemin bitip yeni bir dönemin başlamasına sebep olan Büyük İskender, antik çağlardan beri süregelen dünya düzeni algısını değiştirmiştir. Bu yeni dünya düzeninin inşasında, İskender'in hedefi olan Doğu ve Batı arasındaki tezatlıklara son verip bu kültürlerin kaynaşması ve karışmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Büyük İskender içinde bulunduğu dönem itibariyle, Yunan Dünyasının, Doğu'yu temsil eden ve Anadolu'da yerleşmiş Yunan topluluklarını zapt etmiş olan dönemin süper gücü olan Persler ile nesillerdir süregelen politik mücadele içine doğmuştur. Tarihsel süreç içinde Doğu ve Batı arasında devamlı var olan bu mücadeleye son verecek ve bilinen dünyanın kültürel, idari, iktisadi bir bütünlük içinde olmasını sağlayacak olan da yine Büyük İskender olacaktır. Bunu sağlamak için ise İskender'in imparatorluğunun sınırlarını Batı'da Tuna'dan Doğu'da Hindistan'a değin genişletmesi ve tek bir yönetim anlayışıyla tekelinde bulundurması ile mümkün olabilmiştir. Bunu sağlamak üzere İskender, Persler üzerine ilerlemiştir. Büyük Pers İmparatorluğu'nu üç başarılı savaş neticesinde (Granikos, İssos ve Gaugamela Savaşları) yenilgiye uğratmış olan İskender, yeni başat güç olarak Anadolu, Asya, Afrika topraklarının büyük bir bölümünü ilhak etmiştir.

Büyük İskender'in "Büyük" sıfatıyla anılması da Hellas'tan Hindistan'a kadar olan büyük bir coğrafyaya gerçekleştirmiş olduğu başarılı seferler ve savaşlar sonucunda ele geçirmesi ve Hellenler ile Persler arasında yüzyıllardır var olan husumetin sonucunda gerçekleştirdiği öç seferini başarıyla tamamlaması ve doğuya Hellen kültürünü getirmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak elbette İskender'i büyük yapan onun daha önce eşine rastlanmamış kozmopolit bir dünya devleti idealini gerçekleştirebilmesi, dönemin şartlarında baskın bir şekilde var olan ve insanlar arasındaki din, dil, ırk ayrımına son verip "Dünya vatandaşlığı" kavramını ortaya çıkarmış olmasıdır (Pekman, 1990, s. 686). İskender, sadece siyasi anlamda hâkimiyet sahasını genişletmekle kalmamıştır. Girdiği her yeni bölgede özellikle çoğunlukla kendi adını taşıyan şehirler inşa ettirmiştir. Bu şehirlerin de Yunan kültürü ve şehir modellerini örnek alarak biçimlenmesi için uğraşmıştır. Bu vesileyle özellikle şehirlerde yaşayan insanların Yunan kültürünü benimsemesi ve ona göre

yaşayıp oluşturulmuş bu kültür sentezini kanıksamaları daha kolay hale getirilmeye çalışılmıştır.

Hellenistik kültür tarihlenmiş olduğu üç asra sıkışıp kalmamıştır. Roma kültürünün temellendiği atmosfer Hellenistik kültürün gölgesinde gelişmiş ve büyümüştür. Çünkü Hellen kültürü hiçbir zaman farklı bölgelerde zorla kabul ettirilmeye çalışılmamış olağanüstü etki gücüyle fiilen erişilmemiş bölgelerde dahi etkili olmuştur. Roma kültürünün yüzyıllar boyu büyük coğrafyalardaki etkisi bağlamında ele alındığında görünen odur ki; Roma kültürünün de özünden sapmayarak Hellenistik kültürün etkisiyle bütünleşmiş olduğu bilinmektedir. O halde Hellenistik kültürün, bir kültür emperyalizmi şeklinde yayılmış olmadığı açıktır. Yunan kültürü herhangi bir baskıya gerek kalmaksızın, geniş coğrafyalara sirayet etmiştir. Ve elbette bu kültür sentezinin fikir babası olan İskender nesiller boyunca birçok farklı kültür çevresi tarafından sahiplenilmiş, çoğu zaman meşruiyet göstergesi olarak kendi kültürlerine dâhil edilmek suretiyle farklı kimlikler kazanmıştır. (Mansel, 1999, s. 511)

Çalışmamızın amacını oluşturan İskender'in seferleri, savaşları ve bunların neticesinde ortaya çıkmış olan dünya imparatorluğunun oluşum sürecinde İskender'in yetiştiği ortam da oldukça önemlidir. İskender'in çocukluğu, babası kral II. Philippos'un da polisler şeklinde örgütlenmiş, merkeziyetçi bir yönetim anlayışından yoksun Yunan Devletleri arasında birliği sağlamak ve asıl düşmana, Doğu'ya yapılacak sefere tüm Yunan halklarını tek vücut olarak ilerlemelerini sağlamak olmuştur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde İskender öncesi Yunan dünyası, Makedonya ve Persler ile ilişkiler ele alınmış, İskender'in ideolojisinin fikri temellerinin nasıl bir atmosferde biçimlendiği, çocukluğu, gençliği, eğitimi ve krallığına dek geçen dönemler ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde; babası Philippos'un ardından genç yaşta tahta çıkan İskender'in büyük Asya Seferi ve o güne değin mitolojik kahramanları Herakles ve Dionysos 'un haricinde kimsenin ulaşamadığı topraklara, Hindistan içlerine kadar hâkimiyet sahasını nasıl genişlettiği, bu bölgelerde izlediği idari ve askeri stratejiler incelenmiştir. Sonrasında, İskender'in Hindistan'a kadar ilerlemiş ve birçok savaştan muzaffer ayrılmış ordusuyla geri dönüşü, ancak bu dönüş yolunda dahi Batı Akdeniz,

Arabistan ve Kuzey Afrika üzerine sefer planları yapmıştır. Ancak bu yeni sefer planını gerçekleştirmesine ömrü vefa etmemiştir. İskender'in ardında bir veliaht bile bırakmadan aniden ölmesi, komutanları arasında imparatorluğun taksim edilmesi ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde; İskender'in generalleri tarafından imparatorluğun üniter yapısı korunarak ve İskender'in hatırasına sahip çıkmak için idare edilecek bölgeler ve satraplık yönetimi şeklinde paylaşılmasına değinilmiştir. Bu dönem ardıllar manasına gelen *"diadokhlar"* dönemi olarak anılmıştır. Ancak bir dizi hâkimiyet mücadelesi ve sürekli değişiklik gösteren siyasi dengeler ve kurulan ittifaklar neticesinde İskender imparatorluğu tamamen parçalanmaktan kurtulamamıştır. Bunun sonucu olarak imparatorluk toprakları irili ufaklı Hellenistik Devletler olarak varlıklarını sürdürmüştür. Ancak Batı'da yükselen ve güçlenen Roma yönetimine dâhil olan bu devletlerin sırasıyla tarih sahnesinden silinmesi anlatılmıştır.

Beşinci bölümde; İskender'in oluşturmuş olduğu imparatorluğun niteliği ve İskender'in hâkimiyeti altında bulunan bölgelerde kültürel bağlamda ortaya çıkan etkileşimden bahsedilmiştir. Bu etkileşim, öncelikle idari ve iktisadi bir bütünlük sağlanarak diğer sosyolojik aygıtları da etkilemiş bir süreç olmuştur. Din, felsefe, sanat, bilim açısından kadim doğu medeniyeti ile batı uygarlığının kaynaşması, yeni kültürel kavramların ortaya çıkması sürecin doğal sonuçlarındandır. Yüzyıllar önce yürütülmüş olan bu politikanın etkileri, tarihsel süreçte her zaman karşımıza çıkarak evrensel bir nitelik kazanmıştır.

Günümüz dünyasının global ve kozmopolit yapısı göz önünde bulundurulduğunda çok az insan topluluğunun dünyadan tecrit olduğunu söylemek mümkündür. Irksal ve kültürel bağlamda bu etkileşimden uzak arı millet ve topluluklar oldukça azdır. Özellikle Avrupa, Anadolu ve İç Asya medeniyetlerine bakıldığında coğrafik konumları gereği birçok kültür ile etkileşim halinde oldukları bilinmektedir. Ancak antik dünyaya bakıldığında özellikle ticari yollarla birbirlerini etkilemiş medeniyetleri görsek de tam bir ırk karışımı ve kültür sentezinden söz edilemez. Özellikle Yunan kültürü açısından irdelenecek olursa, Yunan olmayan her kavim veya topluluk barbar olarak nitelendirilmiştir. Antik kaynaklar ve araştırma kaynaklarından faydalanarak yapmış olduğumuz bu çalışmamızın amacı, Büyük İskender'in bu ayrıklığa son vermek ve bilinen dünyanın tamamını tek bir yönetim

altında toplamak istemesi sonucunda ortaya çıkan Hellenizm politikasının kültürel ve siyasi sonuçlarını incelemektir.

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜK İSKENDER'İN HAYATI

2.1 İskender'in Doğumu

İskender'in MÖ 356 yılında muhtemelen 20 Temmuz'da doğmuş olduğu tahmin edilmektedir (Wood, 2006, s. 24). İskender'in soyu, Makedonya'yı teşkilatlı bir devlet haline getirmiş olan Argedai hanedanlığına dayanmaktadır (Blunt, 1979, s.38). Babası Kral II Philippos hanedanlığın yirmi üçüncü kralıdır (Öztuna, 1996, s.350). Annesi de Epeiroslular' ın kralı I. Neoptolemos' un kızı Olympias'tır (Droysen, 2020, s. 106, Plutarkhos, 2020, ss.3-4).

Kral Philippos eşi Olympias'ı ilk olarak Samotrake'de[1] bir Myster şenliği sırasında tanımış, vasisi olan büyük amcası Arybbas'ın da onayını alarak onunla evlenmiştir. Kimi tarihçilere göre ise Olympias, kendini garip dağ kültlerine adamış, yılan besleyen, esrime ve cinnet tanrısı Dionysos'a tapan bir kadın olarak ifade edilmiştir (Wood, 2006, s. 24).

Philippos'u karısıyla evlenmeden önceki gece rüyasında gördüğü bir sahne oldukça etkilemiştir. Olympias'ın karnında aslan başı figürlü mühür bulunması ve kahinlerin bunu yorumlaması İskender'e tanrısallık atfedilmesinin sebebi Olympias gelin olmadan bir gece önce rüyasında büyük bir fırtınanın etrafını sardığını ve kucağında şimşek çaktığını bu şimşekten de büyük bir alev çıktığını bu ateşin ortalığı yakarak kaybolduğunu görmüştür. Philippos da rüyasında karısının yanında bir yılanın yatıyor olduğunu görmüştür ve bunu Megalopolisli Kheron'u Delphoi tapınağına gönderip yorumlatmıştır. Bu rüyadan sonra Philippos karısına yakınlaşma hususunda çekinceler yaşadığı belirtilmiştir (Droysen, 2020, s. 106, Plutarkhos, 2020, s.4).

İskender'in doğumu sırasında Efes Artemis tapınağının yanması kimi kahinler tarafından Asya'nın türlü acılara ve felaketlere sahne olacağının bir işareti niteliğindeydi. Tapınak yanarken atfedilmiş olduğu Tanrıça Artemis'in tapınağı neden kurtarmadığına ilişkin söylemlerde bulunanlara karşın, Artemis'in Yunan Mitolojisi'nde hamile kadınlara yardım ettiği bilindiğinden İskender'in dünyaya

[1] Semadirek.

gelmesine yardım etmekte olduğuna dair rivayetler olduğu bilinmektedir (Kaya, 2006, s.382). Aynı gün Philippos'a Parmenion'un İliryalılar'a karşı kazanmış olduğu zafer, Philippos'un atının olimpiyatlarda birinci gelmesi ve oğlu İskender'in doğumu müjdesi verilmiştir. Kahinlere göre oğlu İskender'in bu üç güzel müjdeyle gelmesi ve en nihayetinde yenilmez olacağının delaleti olarak kabul ve rivayet edilmiştir. (Plutarkhos, 2020, s.5)

2.2 İskender'in Çocukluğu, Gençliği ve Eğitimi

İskender'in gençliği, tahta geçişine kadar iki döneme ayrılmaktadır. Bunlar, özellikle annesi Olympias ile ilk eğitmenlerinin etkisi altında kaldığı çocukluk yılları (MÖ 356-343) ve veliahtlık görevi için babası II. Philippos tarafından yetiştirildiği ve hazırlandığı prenslik yıllarıdır. Çocukluk döneminde, İskender'in eğitimini üstelenen eğitmeni, annesinin de akrabası olan Leonidas'tır. Sert bir tavrı ve tutumu olan Leonidas, İskender'e özellikle dayanıklı olmayı ve sade yaşam tarzını öğretmişti.

Diğer asil Makedonya ailelerinin isteği gibi İskender de Yunan kültürü ve eğitimine uygun olarak yetiştirilmiştir. Bu kültüre uygun bir eğitime tabi olan İskender'in özellikle Homeros'un destanlarına olan hayranlığının kaynağı hocası Akarnanyalı Lysimakhos'tur (Plutarkhos, 2020, ss.7-9). Onu Homeros destanlarıyla tanıştırıp, kendisini atası genç Akhilleus'a benzetmiş Lysimakhos, böylelikle İskender'in kendini bu efsanevi varlık ile özdeşleştirmesinin temeli bu dönemlerde atılmıştır (Yılmaz, 2016b, s.57).

İskender'in çocukluk döneminde yaşanmış bir olay babası Philippos tarafından yeteneklerinin keşfedilmesinde önemli bir yeri vardır. Kral'a sunulmak üzere getirilen atlardan biri dizginlenip kontrol altına alınamayacak kadar agresifti. Kral atın satılmasını emredince İskender buna itiraz etti ve kimsenin kontrol altına alamadığı atı sakinleştirip dizgine getirdi. Bu olay neticesinde Philippos, oğluna dönerek Makedonya'nın da ona yetmeyeceğini söylemiş ve eğitimini üstlenmesi için dönemin en ünlü ve bilgin filozofu Aristoteles'i görevlendirmiştir. Aktarılana göre Philippos Aristoteles'e;

> "*Onun doğduğuna değil, senin devrinde doğduğuna seviniyorum. Senin vereceğin eğitim ve bilgilerle o, bize layık olacak, günün birinde*

kendisine verilmiş olan ödevi başarabilmiş bir duruma gelmiş olacaktır." demiştir.

Aristoteles düşüncelerin kutsallığını, büyüklüğünü, büyüklük kavramını İskender'e öğretmişti. Zevk ve sefaya hor bakmayı, şehvetli eğlencelerden kaçınmayı öğretmiş; İskender'in ihtiras ve heyecanını asilleştiren, kuvvetine ölçü ve derinlik veren de yine hocası Aristoteles'tir. İskender'in kişiliği ve dehası böylesi büyük adamların etkisiyle oluşmuştur (Droysen, 2020, s.106). Aristoteles'ten almış olduğu eğitim sayesinde İskender gramer, hitabet ve felsefede uzmanlaştı ve herkes tarafından gıpta edilen bir başarıya haiz oldu (Yılmaz, 2016b, s.58).

Her ne kadar hocası Aristoteles'i her açıdan kendine kılavuz olarak almış olsa da İskender'in yabancılar ya da Yunanlar'ın tabiri ile barbarlara bakış açıları birbirinden oldukça farklıydı. İskender Aristo'nun aksine, Makedonyalılar'ın yabancılarla karışıp kaynaşmasının gerekli olduğunu düşünüyordu (Kaya, 2019, ss.29-30).

Ancak hocası Aristoteles Hellenler'in barbarlar ile karışmasını uygun bulmuyordu. Fakat hem Aristo'nun yeğeni hem de İskender'in çocukluktan itibaren tüm doğu seferi boyunca hiç yanından ayrılmayacak olan ahbabı Kallisthenes bu politikayı destekliyor ve etraflarında bulunanları da Panhellenizm politikasının desteklenmesi için teşvik ediyordu (Yılmaz, 2016a, ss.486 – 487).

İskender'in Doğu ve Batı toplumları arasındaki farkı ortadan kaldırıp, birbirleriyle etkileşim halinde olan karma bir kültür oluşturma isteğinin düşünsel temelleri gençlik dönemlerine dayanmaktadır (Kaya 2019 ss.29-30).

İskender hocalarından Homeros ve İlyada destanını da öğrenmişti. İlyada destanındaki efsanevi kahraman Akhilleus'u her daim kendine örnek alan İskender, onun soyundan gelmiş olmakla da kıvanç duyuyordu. Tıpkı onun Patroklos'a duyduğu sevgi gibi İskender de çocukluk arkadaşı Hephaistion'a aynı sevgiyi duyuyordu. Yani İskender acıda da sevinçte de Akhilleus'un izinden gitmek zorunda olduğunu düşünüp her adımında onu kendine örnek alıyordu (Kaya 2019 s.30, Droysen, 2020, s.106).

İskender Aristoteles'ten, filozofun sadece kitaplarında yazan bilgileri değil herkesle paylaşmadığı bilgileri de edindiğini Asya seferinde iken Aristoteles'e göndermiş olduğu mektuptan bilinmektedir. İskender'in tıp ile ilgilenmesini teşvik eden de hocası Aristoteles' ti. Öğrenmiş olduğu bilgileri teorik çerçeveden çıkarıp pratiğe

dökmüş olduğu da bilinmektedir. Kitap okumayı çok seven İskender, adeta başucu kitabı olan İlyada'yı savaş sanatı ile ilgili olarak da kendine kılavuz edinmiştir (Plutarkhos, 2020, s. 9).

İskender çocukluk dönemlerinde dahi olgun bir kişiliğe sahipti. Babası Philippos'un seferde olduğu bir dönemde Pers ülkesinden başkent Pella'ya gelen elçilere sorduğu akılcı sorular herkesi şaşırtmıştır. Onlara geldikleri yolları, Asya içlerine kadar gidebilmenin seçeneklerini, Pers kralını, karakterini, savaşlarda nasıl davrandığını, krallığın askeri gücü ile ilgili sorular sormuş elçilerin gözünde babasından da büyük bir kral olacağı intibasını bırakmıştı. Bu nedenle İskender babasından kendisine şehvet ve servet bırakmasını değil askeri anlamda kendisini kanıtlamak için fırsat tanımasını istiyordu (Plutarkhos, 2020, s.6).

Babası Byzantion seferine çıkarken Makedonya yönetimini ve kraliyet mühürlerini henüz on altı yaşında olan İskender'e bırakmıştı. Bu boşluktan faydalanan Trakyalı Maidililer ayaklandılar. Bunun üzerine İskender, üzerlerine gidip isyanı bastırdı ve şehirlerini fethetti. Burada bulunan barbarları kovup bölgeye karışık bir halk yerleştirdi ve şehrin adını Aleksandropolis[2] olarak değiştirdi (Plutarkhos, 2020, s. 10).

Philippos oğlunun küçük yaşına karşın atik ve cesur tavırları ile Khaironeia Savaşı'nda hücum için süvari kıt'alarını teslim etmiştir (Bosch, 1942, s.13). Henüz 18 yaşında olan İskender savaşta büyük yararlılık göstermiş ve Khaironeia'daki ayaklanmaları da bastırmıştı. Thebaililer'in Philippos'un başında bulunduğu Korinthos Birliği'ne karşı kurdukları Kutsal İttifak'ı bozan kişi de İskender'dir. Philippos oğlunun bu başarıları ile kıvanç duymuş ve onunla gurur duymuştur (Plutarkhos, 2020, s. 10). Fakat daha sonraları baba ile oğlun arası açılmıştı. Bunun sebebi de Kralın gözünde İskender'in annesi Olympias'ın hiçbir önemi kalmamış olmasıydı (Droysen, 2020, s.110). Öte yandan Makedonya soyluları da Olympias'ı safkan bir Makedon olmaması nedeniyle İskender'e de taht varisi olarak sıcak bakılmıyordu. Daha sonra kral ülkenin soylu ailelerinden olan Attalos'un yeğeni Kleopatra Eurydike ile evlenme kararı almıştı. Bu karar neticesinde Makedon soyluları bu evliliğin muteber addedileceğini kabul ettiler. Bu esnada Olympias, oğlunun halef olamayacağı endişesine kapılmıştı (Bosch, 1942, s.13). Ancak

[2] Dedeağaç-Yunanistan.

İskender'in başarıları ve yetenekleri herkes tarafından biliniyor, almış olduğu iyi eğitim ve yetenekleri sayesinde tahtın şüphesiz varisi olarak kabul görüyordu (Yılmaz, 2016b, s.62).

2.3. İskender'in Kişisel Özellikleri

İskender'i "Büyük" yapan ve diğer krallardan ayıran özelliği, onun doğuştan sağlam bir karaktere sahip olması, iyi bir eğitimle perçinlenerek başarıya ulaşmasına yardım etmiştir (Kaya, 2006, s.383).

İskender on üç yıllık iktidarına sığdırmış olduğu başarılarla kendisinden sonra gelen birçok komutan ve krala göre öykünülen bir komutan, dahi bir kahraman olarak anılmıştır. İskender'in etkisi Orta Çağ'dan günümüze kadar gerek bir kral gerekse bir komutan olarak mitolojik bir şekilde efsaneleştirilmiştir. Tabi ki İskender'i "Büyük" olarak sıfatlandırma onun ölümünden sonra olmuştur. Ve onu bu kadar ilahlaştıranların yanı sıra eleştiren, zaaflarına düşkün bir kral olarak ifade edenler de mevcuttur. Fakat bunlara rağmen İskender ve efsanesi binlerce yıl boyunca insanlığı etkisi altına almış ve farklı dönemlerde farklı kültür çevrelerinde sahiplenilmiş, oluşturulmuş efsanelerle her bir toplum tarafından kendi kültürlerine mal edilmiştir (Kaya, 2006, ss.379-381).

İskender'in dış görünüşü ile ilgili en güvenilir bilgilere Lysippos'un (MÖ 390-300) heykellerinden ulaşıldığı bilinmektedir (Plutarkhos, 2020, ss. 5-6). Aktarılanlara göre İskender, beyaz-açık tene sahipti. "Anastole" olarak adlandırılan alından arkaya doğru atılmış gibi tasvir edilen saç stili de İskender portreleri ve görselleri için stilistik bir özellik taşır (Özgan, 2016, s.34).

Lysippos'un yapmış olduğu heykellerde İskender'i Akhilleus'a benzetme amacı fark edilmektedir. Bu heykeller ile imparatorluğunun son yıllarında Babil'de basılmış olan sikkeler üzerindeki tasviri büyük oranda benzerlik göstermektedir (Bosworth, 2005, s.35).

Dış görünüş olarak geçmişten beri resmedilmiş olan görüntülerden yola çıkılarak; aslanımsı dalgalı ve alnına düşen lüleli saçları, eğik başı, yukarı kalkık birbirinden uzak gözler ile resmedilmiş olduğu biliniyordu. Kısa boylu, tıknaz ve öfkelendiğinde kızaran bir yüz ifadesi olduğu bilinmektedir (Wood, 2006, s. 28-29).

Kısa boylu olmasına rağmen düzgün ve güçlü bir fiziğe sahipti (Bosworth, 2005 s. 35). Renkli olarak sahip olunan ilk temsili bugün Napoli müzesinde bulunan Issos mozaiğinde saçı kahverengi ve taranmamış dalgalı bir halde gösterilmiştir. Aynı resimde büyük bir çene, yuvarlak gözler ve çıkıntılı düz bir burunla tasvir edilmiştir (Wood, 2006, s. 28-29).

Keskin yürüyüşü, ateşli bakışları, geriye doğru uçan saçları ve sesinin kuvveti, onun bir kahraman olduğunu belli eden özellikleriydi. Dinlenirken onun tavrındaki yumuşaklık, yüzündeki hafif kırmızılık, nemlice açılan gözleri ve biraz sola doğru eğik başı etkileyici tavır ve fiziksel özelliklerindendi (Droysen, 2020 s. 110).

İskender, bazı kişisel özelliklerini kuşkusuz anne ve babasına borçluydu. Bir yandan babası gibi acımasız ve pratik bir siyasetçiyken diğer yandan annesi gibi uçuk ve duygusal doğasıyla birlikte kehanetler, kültler ve alametlere karşı yoğun bir ilgisi vardı (Wood, 2006, s. 24).

Karakter olarak da ölçülü olduğu bilinmekte idi. Her ne kadar genelde sinirli ve öfkeli olsa da eğlence ve cinsel haz konusunda ölçülüydü (Wood, 2006, s. 28-29). İskender'in büyük bir azim ve zihinsel kaynağa sahip olduğu olağanüstü bir dayanıklılığa sahip genç bir adam olduğu bilinmektedir. Babası ise başarıları ile övünen biriydi. Babasının seferde olduğu bir dönemde ülkelerine gelen Pers elçilerini ağırlaması ve küçük yaşına rağmen onlarla konuşması, hal ve tavırları ile elçileri kendine hayran bırakması bunlardan bazılarıdır. Bununla beraber babasının da ötesine geçemeyecek başarılara imza atamayacak olmaktan da yakındığı bilinmektedir (Kaya, 2006, ss. 387- 389). Kral II. Philippos kuşkusuz çağının en yetenekli kralıydı. Babasından öğrenmiş olduğu siyasi ve askeri taktikler sayesinde onun ötesine geçmeyi başarmıştır.

İskender ölümlü olduğunu uyumak ve cinsel arzularından yola çıkarak idrak ettiğini ifade etmektedir. İkisinin de tabiatın aynı zayıf noktasından kaynaklandığını söylemiştir (Plutarkhos, 2020, s, 25).

İskender'in cinsel yönelimi ile ilgili de spekülatif söylemler mevcuttu (Wood, 2006, s.25). Çok yakın arkadaşı Hephaistion'a duyduğu sevgi bu iddiaları destekler niteliktedir. Ancak bu durum Antik Yunan toplumunda yadırganmayıp normal kabul edilmekteydi (Tekin, 2002, s.58).

İskender, yeme içme konusunda da oldukça ılımlı bir tavra sahipti. Bu ılımlı tavrı annesi kadar sevdiği Karia kraliçesi Ada'ya söylediklerinden anlamak mümkündür. İskender'i oğlu gibi seven kadın ona lezzetli yemekler ve bulunduğu yerlere özel aşçılarını gönderirdi. İskender ise bunun anlamsız olduğunu yemesi gerekenleri eğitmeni Leonidas'ın belirlemiş olduğunu söylerdi. Leonidas'ın yiyecek içecek konusunda oldukça disiplinli olduğunu İskender'in mektuplarından öğrenmekteyiz (Plutarkhos, 2020, s, 26).

İskender içki konusunda da oldukça ılımlıydı. Savaş ve sefer zamanlarında ne uyku ne içki ne kadını gözü görmezdi. Zaten kısa ömrüne sığdırdığı büyük başarılardan da ne denli disiplinli olduğu sarih bir biçimde görülmektedir. Sabahları erken kalkar, yürüyüşler yapar ava çıkıp yazı işleri ile uğraşır askerler arasında çıkan anlaşmazlıklar ile ilgilenir daha sonra da okuma yapıp yatardı. Yemek konusunda ölçülü olduğu ve kendisine sunulan deniz ürünlerini genelde kendi yemez arkadaşlarına sunardı. Etrafı tarafından en hoşsohbet kral olarak bilinmektedir. Harcamalarda da aşırıya kaçmadığı bilinmekteydi. Zaferle döndüğü bölgelerin ganimetlerinden istifade etme konusunda bile kendisine koyduğu harcama kısıdını aşmadığı bilinmektedir (Plutarkhos, 2020, s, 26).

2.4. II. Philippos'un Ölümü ve İskender'in Tahta Çıkışı

İskender'in çocukluğu ve gençliği kaotik bir atmosferde geçti. Kral Philip'in de oldukça tehlikeli düşmanları vardı. Sonbaharın gelmesi ile birlikte, düğün zamanı da gelmişti. Önceden Makedonyalılar krallarının oturdukları yer olarak bilinen ve yerleşim yeri Aigai'ydi. Başkent Pella olduktan sonra eski cazibesini yitiren ve artık kralların mezarlarının bulunduğu yer olan Aigai'de bir düğün töreni tertip edilecekti. Bu törene birçok yerden konuklar, Yunanistan'dan da bayram elbiseleri içinde theorlar geliyordu. Heroldlar bütün misafirleri ertesi sabah için tiyatroya çağırdı. Şafak sökmeden caddelerden tiyatroya doğru renk renk elbiseler içinde bir kalabalık akıp gidiyordu. En son genç asilzadeler ve muhafızların ortasından geçen kral, yakın muhafızlarına ihtiyaç duymayarak onları önden tiyatroya gönderdi. O sırada Pausanias, Kral'ın üzerine çullanıp göğsünü deldi. Pausanias, kral yere düşerken kendini dışarıda hazır bekleyen atlara doğru kaçtı. O sırada ayağı takılıp yere yuvarlandı. Perdikkas, Leonnatos ve muhafızlardan birkaçı, hançerle delik deşik

ederek Pausanias'ı öldürdü. O karışıklık içinde kalabalığın aklında devletin kimin olacağı, tahta kimin geçeceği ile ilgili sorular vardı (Droysen, 2020, ss. 113-114). Makedon oligarşisi, Maidler ile birlikte İliryalılar'a karşı kazanılmış olan savaşlarla Khaironeia zaferinin sağlamış olduğu şan ve şöhret ile iyi bir eğitim almış olmasının yanı sıra değer bilir ve cana yakın tavırları nedeniyle İskender'e sıcak bakıyor tahtın varisinin onun olmasının daha meşru olacağını düşünüyorlardı. Ordunun İskender'e olan bağlılığı ve devlet işlerindeki başarılarından dolayı halkın güvenini kazanmış olması nedeniyle tahtın sahibinin İskender olması kaçınılmaz bir sonuçtu. Zira Kral Philippos sağlığında Khaorenia zaferinden sonra genç İskender'e savaşta göstermiş olduğu yararlılık ve üstün başarısı üzerine onu takdir etmiş ve *"İskender'e Makedonya küçük gelecek ve ben artık değiştirilmesi mümkün olmayan pek çok şey hakkında pişmanlık duymayacağım."* demiştir (Droysen, 2020, s. 115).

Askerler arasında çok sevilen İskender hemen kral ilan edilip, III. Alexandros sanıyla tahta geçti (Tekin 2007, s. 103). İskender, babasının ölümü ardından tahta geçtiğinde henüz 20 yaşındaydı (Tekin, 2016, s.127). Yalnız İskender'in tahta geçmekte olduğu süreçte ortalık oldukça karışıktı. İskender'in arkadaşları savaşa hazır vaziyetteydiler ve İskender'in etrafında toplandılar ve sarayı işgal ettiler. Philippos'un ömrünün son yılında çıkan hanedan sorunlarında Attalos İskender'in tahta geçmesi hususunda aleyhtar bir tavır sergiliyordu (Bosworth, 2005, s. 40).

Babasının tamamlayamadığı seferleri, kendisinden devralmış olduğu ordu ile gerçekleştirmek üzere harekete geçti. Babasının başlatmış olduğu Hellen Birliği'ni Khaorenia Savaşı'nda elde etmiş olduğu galibiyet ile Atina ve Thebai'yi de dahil ederek sağlamayı başarmıştır (Tekin 2007, s. 103).

İskender tahta çıktıktan birkaç gün sonra bir toplantı düzenledi ve yeni kral olarak hitap etmiş olduğu kalabalığa babasının politikalarını sürdüreceğinin teminatını vererek halkın onayını ve sevgisini kazanmayı amaçladı. Elbette suikastçıları affetmesi gibi bir durum söz konusu değildi ve sorumluları cezalandırdı (Bosworth, 2005, s. 42).

İskender'in, babası Philippos'un ölümünün ardından, babasının da hayatta olduğu zamanlarda amaçlamış olduğu Asya seferini gerçekleştirme hayali vardı. Fakat Asya seferi için yola çıkmadan önce, Trakya'da bulunan ve Makedonya'nın devlet bütünlüğünü tehdit etmekte olan Triballi ve İliryalı kabileler üzerine gitmek ve

arkasında ülkenin bütünlüğünü tehdit edecek hiçbir pürüz bırakmadan sefere çıkmayı amaçlıyordu (Arrian, 2005, s. 8). İskender, ilk olarak babasının ikinci eşinin akrabası olan Attalos'u etkisiz hale getirmeyi amaçlıyordu. Çünkü Attalos, İskender'in tahtın varisi olmasını istemiyordu. Yeğeni vesilesiyle kendi soyundan gelen birinin tahta geçmesini amaçlıyordu. İskender bunun farkındaydı ve Attalos Asya seferindeyken, İskender arkadaşlarından Hekataios'u onu tutuklayıp öldürmek ile görevlendirdi. Philippos'un komutanlarından Parmeion Attalos ile ordu komutanlığını paylaşıyordu. Attalos Atina ile birlikte hareket etme fikrinden canının endişesine düşüp vazgeçmiş ve kralın takdirini kazanmak için tavır değiştirmiş olsa da sonuç vermemiştir. Esasen kızıyla evli olan ve bundan dolayı Attalos'un safında yer alması beklenen Parmenion genç Kral'ın safında yer alarak onu desteklemiş ve Hekataios'u Attalos'un infazı için görevlendirmiştir. Suikasttan sonra Antipatros İskender'e başkent Pella'yı ele geçirmesinde yardımcı olmuştur. İskender'e desteklerinden ötürü Parmenion ve oğulları askeri hiyerarşinin en üst kademelerinde görevlendirilerek ihya edilmişlerdir (Bosworth, 2005, ss. 43-44).

Korinthos Birliği'nin kurulmasından bir yıl sonra ölen II. Philippos'un ardından Yunan dünyası büyük karışıklıklara sahne olmuştur. Şüphesiz ki Philippos'un ölümü en çok da Atina tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Diğer şehirlere elçiler gönderilerek özgürlük davasını desteklemeleri istendi. Hatta Anadolu'da bulunan Attalos ile gizli görüşmeler yapıldı. Her iki girişim de ortak barışın açıkça çiğnenmesi anlamına geliyordu. İskender'in karşıtlarını bir an önce infaz ettirip etkisiz kılması şarttı. Zira iç karışıklıklarla uğraşırken Yunanistan'da meydana gelen isyanlar ve kuzeyde bulunan kabileler üzerine ilerleyemezdi. Bu nedenle İskender'e karşı olan ve onu bir kral olarak tanımayanlar ise ya sürülmüş ya da öldürülmüştür. (Bosworth, 2005, s. 230) Daha sonrasında İskender, Korinthos Birliği'nin lideri ve Pers seferinin komutanı seçildi (Tekin 2007, s. 127).

Lynkesitis ailesinin oğlu Aleksandros da bu durumlar karşısında taht üzerinde bir şansı kalmamış olduğunu anlamış olacak ki İskender'i Makedonyalılar'ın kralı olarak selamlayan ilk kişi olmuştur (Kaya, 2019, s.31).

İskender ülke içindeki muhaliflere meşruiyetini kabul ettirmişti. Ancak Kral Philippos'un ardından bölgedeki birliğin başına geçmek üzere teyakkuzda bekleyenler vardı. Atinalı Demosthenes'in İskender'i hafife alarak birliğin başına

geçme emelleri boşa çıktı. İskender ivedilikle ordusu ile birlikte Yunanistan'a girdi. Teselya Birliği'nin başı seçilerek Hellen Birliği'nin başı ve Persler üzerine yapılacak seferin başkomutanı seçildi. İskender'in tüm bu gayretlerinden sonra Makedonya ikinci kez hegamon olarak gücünü ispatlamış ve Asya seferi ülküsünü yeniden canlandırmıştır (Mansel, 1988, s.434).

Philippos'un ölümünü Trakya kıyılarında görevlendirilmiş olan Kharidemos, gizli bir haberci vasıtasıyla Demosthenes'e ulaştırdı. Atinalılar aldıkları bu haber karşısında, sevinçlerini şenliklerle taçlandırmışlar, Kral'ı öldüren kişi adına şeref kararı almışlardı. İskender'i de toplandıkları mecliste Makedonya dışına çıkamayan, korkak, pasif ve dirayetsiz biri olarak vasıflandırmışlardı. Kral Philippos ile yapılan ittifakın İskender'i bağlamıyormuşçasına Atina, Thebai, Teselya ve diğer bütün Hellen şehir devletleri Makedonya ile bozuşmak üzere harekete geçti. Makedonya'ya karşı birleşmiş olan polisler Attalos'a mektuplar yollayarak kendilerine yardım etmeleri halinde ona para yardımı yapacakları teminatında bulundular (Droysen 2020 ss. 117-119).

Kral Phillip döneminde aralarında ittifak kurulmuş olan Hellen şehir devletleri şimdi sırasıyla Makedonyalılar'ın hakimiyetinden kopmaya hazırlanıyordu. Thebai, Kadmeia'da bulunan işgal kıtalarını göndermeye hazırlanıyordu. Makedonlar'ın dostu olan Aitolialılar, Philippos'un Akarnania'dan kovmuş olduğu kişileri silah zoruyla geri getirme kararı almışlardı. Makedonya hakimiyeti altında olan Argoslular, Elisliler, Arkadialılar da birer birer boyunduruk altından kurtulmak niyetindeydiler. Öte yandan Spartalılar hiçbir zaman Makedonyalıların hakimiyeti altına girmemişilerdi. İskender bir iyi niyet göstergesi olarak ülkenin çeşitli bölgelerine elçiler göndererek mevcut haklarına saygı gösterileceğini ifade etmeye çalıştı. Fakat Helenler eski gösterişli ve özgür günlerine kavuşmuş oldukları düşüncesine kapılmışlardı. Khaironeia Meydan Savaşı'nda bile Makedonya birliklerinin Thebai ve Atina birliklerini güçlükle yenmiş olduğu konuşuluyordu. Bütün Hellas Makedonya'ya karşı birleşmiş iken ve karşılarında Philippos gibi bir komutan yokken, henüz tahta tam yerleşememiş bir çocuğun kendilerine karşı koymasının mümkün olmadığı düşüncesindeydiler. Anadolu'da Parmenion komutasındaki birlikler de Pers satrapları tarafından sıkıştırılmaya başlanmıştı. Öte yandan Attalos ve emrinde bulunan birlikler Makedonya'ya karşı Diğer Hellen

devletleri tarafından desteklenmek üzere hali hazırda bekliyorlardı. Bu sırada İskender'in kuzey ve doğuda bulunan kavimler Makedonya vatandaşlığından çıkmanın yollarını arıyor ve Makedonya'yı tehdit eder pozisyona geçmeleri an meselesi idi. Bu durum karşısında arkadaşları İskender'e Attalos ile barışmalarını tavsiye etmiştir. Anadolu'da bulunan birlikleri de kendine yakın tutmasını ve Helenler'e karşı daha ılımlı bir tavır sergilemesini tavsiye etmişlerdir.

İskender'in aklını meşgul eden üç bölge vardı bunlar; Kuzey, Asya ve Hellas şehir devletleriydi. Bu şehir devletleri (polisler) arasında İskender'e karşı oluşturulmuş ittifak günden güne güçlenmekteydi. İskender Kuzey komşuları üzerine bir akın gerçekleştirirse Attalos ve diğer Hellen şehir devletleri de İskender üzerine saldırması söz konusu idi. Kuzey yerine Attalos üzerine yürümesi de diğer şehir devletleri ve barbar devletler nazarında hoş karşılanmayacaktı (Droysen 2020 ss. 120). Böylece İskender kuzey sınır komşusu olan Trak kabileleri üzerine ilerledi (MÖ 335) (Mansel, 1988, s. 434).

Triballi ordusu okçu ve sapan saldırılarına karşı koyabilirdi fakat Makedon ordusunun falanks hattına karşı koymaları mümkün değildi. Bu sırada Tuna nehrinin karşı kıyısında Getler bir hat oluşturmuş ve ırmağın karşı kıyısına geçmeye olanak vermeksizin bekliyorlardı. İskender onların bu davranışlarını bir meydan okuma olarak kabul etti (Bosworth, 2005, s. 46).

Doğru zamanı kollayıp taarruza geçen İskender, Şipka Boğazı'nı geçerek Tuna kıyılarına vardı ve sıkı bir iş birliği ile Triballer'in gücünü kırmayı başardı. Bölgede Makedonya egemenliğinin tanınmasını sağladı. Daha sonra ayaklanan İliryalılar üzerine ilerleyerek onları da Makedonya Krallığı'na tabi kıldı. Bu savaşlar esnasında İskender'in İlirya dağlarının ötesinde öldüğü haberi Yunanistan'da Atina ve Thebai'nin idaresinde bir isyan ile infiale yol açtı. Hellen şehir devletleri uzun zamandır kendi hallerine bırakılmıştı. Makedonlar' ın da krala karşı ayaklanmaları ve bir iç savaş çıkarmaları muhtemeldi. Makedon yönetimine karşı takınılan bu tavrın arka planında Pers Satrapların entrikalarının etkin rol oynamış olması muhtemeldi. Bu sırada III. Darius Pers tahtına geçmiş ve Atina'ya yüklü altın yardımında bulunmuş ve bunu elbette karşılıksız yapmamıştır. Demosthenes Thebai'yi İskender'e karşı ayaklandırma hazırlıklarına girişmişse de İskender bunu duyar duymaz ivedi bir şekilde Thebai önlerinde görünüp şehri zapt etmiştir. Şehrin

halkının bir kısmını kılıçtan geçirtmiş bir kısmını da köle olarak satmıştır. Atina'ya gelindiğinde ise Kral oldukça yumuşak bir tavır sergilemiş, aleyhtarı olan 10 hatip ve komutanın teslimini istediği halde daha sonra bundan da vazgeçmiştir. Buradan da İskender'in Aristoteles'ten almış olduğu eğitim neticesinde Atina kültürüne ne denli hayranlık duyduğunu görmek mümkündür (Mansel, 1988, ss. 434-435).

İskender Pers birliklerine karşı kazanmak istediği zaferde Teselya süvari birliklerine ihtiyaç duyacağından Teselya' yı kan dökmeden almak istiyordu. Bundan dolayı İskender Teselya'nın ileri gelenlerini bir toplantıya çağırdı. Bu toplantıda her iki kavmin aynı soydan geldiğini (Akhilleus), babası Kral Philippos'un icraatlarından bahsetmiş, babasının kurmuş olduğu Hellen Birliği'ni kendi krallığı tabiyetinde devam ettirmek isteğini ifade etmiştir. Ayrıca Persler ile yapılacak savaşta galibiyet halinde, savaş ganimetlerinden eşit oran Teselya süvarilerinin de hakkının olduğunu söylemiş, ataları Akhilleus'un memleketi olan Phthia'yı vergiden muaf tutarak saygı göstereceğine dair söz vermiştir. İskender'in tekliflerini cazip bulan Thesselialılar kendileri açısından mantıklı olan bu koşulları kabul etmişler ve İskender'in yanında herhangi bir karışıklık durumunda Hellas'a karşı onun safında bulunacaklarına dair söz vermişlerdir. İskender aynı ılımlı tutumu Malisliler, Atinalılar ve Dolopialılar'a karşı sergileyerek onları da kazanmayı başarmıştır. Bunların da İskender'e katılmasıyla Thermopylai yolları açılmış oldu. Teselya'nın bu denli hızlı ele geçirilmesi Oita Dağları üzerine bulunan geçitlerin diğer Hellen şehir devletleri tarafından zapt olunmasına vakit bırakmamıştı (Droysen, 2020, s. 123).

İskender'in ordusunun yaklaşmakta olduğunu anlayan Hellas'ta herkes sulh içinde yaşamak istediklerini hissettirme gayesindeydiler. Bunun üzerine İskender, Amphiktryonlar meclisi üyelerini Thermopylai'ye çağırdı ve Hellas üzerindeki hakimiyetini tasdik ettirdi. Thessalialılar ile Amphiktryonlar İskender'in hakimiyetini tanımış olsa da Thebai, Atina ve Sparta temsilcileri Thermopylai'ye gelmemişlerdi. Epameinondas Eurotas'ta ordugâh kuran Sparta henüz kendini toparlayamamıştı. İşgal etmiş oldukları Kadmeia, Khalkis, Euboia ve Akrokorintos'ta hala Makedonya askeri birlikleri bulunuyordu. Öte yandan Atina'da Demosthenes savaş yanlısı söylemlerde bulunuyordu. Yalnız hala icraat noktasında silahlanma ve askeri anlamda hazırlıklar yapılmış değildi. Buna karşın Makedonya ordusu hızla ilerliyor ve bu ilerleyişleri neticesinde, Hellas'ı beklemekte olan büyük

tehlikeyi engelleyebilecek bir güç olarak kendini gösteriyordu. İskender, Boiotia Ovası'na inerek Kadmeia yakınlarında ordugâh kurdu. Thebai İskender'e bir mukavemet göstermedi. Thebai'nin İskender'in hakimiyetine geçtiği Atina'da duyuldu ve sınırlarına ulaşmış olan ordunun varlığı, özgürlük taraflarının dahi cesaretini kırmaya yetti. Hemen önlem olarak kent duvarlarının savunma durumuna sokuldu ve düz arazinin boşaltılıp değerli ve taşınabilir malların Atina'ya taşınması için acilen harekete geçildi. Bu esnada Kral'a tabiyetlerini hemen sunmadıkları için elçiler aracılığı ile af dileme kararı almışlardı. Atina'yı temsilen gönderilen elçi Demosthenes Attalos ve Pers Satrapları ile aralarında geçen mektuplaşma ve yazışmaların açığa çıkacağından endişe duymuş ve Kitharon'dan geri dönmüştür. Diğer elçiler Atina Demos'unun taleplerini İskender'e arz etti ve İskender de tüm olanı biteni affedip, babası döneminde yapılmış anlaşmaları da yeniledi. Bu lütuf karşısında Demos genç kralın babasından daha fazla hürmet ve saygı görmesine karar verdi. İskender Korinthos'a ilerledi ve birlik içinde bulunan temsilcilerin burada toplanmasını emretti. Bu toplantıya Sparta katılmadı, zira Spartalılar'ın başkasından ardından gitmek gibi bir tutumu olamayacağı, ancak her şeyi kendi idarelerinde görmek istemek gibi bir eğilimleri olduğu bilinmekte idi. İskender, Sparta'yı bu emre itaate zorlayabilirdi. Fakat, bu İskender'in amacına hizmet edecek bir tutum olmazdı. Persler'e karşı Makedonya öncülüğünde bir Hellen birliği kurması gerekmekteydi. Birlik'in şekli yenilendi ve yeminle teminat altına alındı. İskender ise Hellenler'in başkomutanlığına atandı. Nihayetinde İskender, hedefine ulaşmıştı. Hellenler'i büyük çoğunlukla Birlik dahilinde kendine bağlamıştı. Korinthos'ta kaldığı dönem boyunca, ülkenin her yanından filozoflar, siyaset adamları ve sanatçılar Aristoteles'in öğrencisi bu genç Kral'ı görmeye geliyordu. Yalnız İskender'e gösterilen bu ilginin dışında kalan diğer filozoflardan farklı tutum sergileyen Sinopeli Diogenes, İskender'in ilgisini çekmişti ve bunun üzerine Sinopeli Diogenes'i ziyaret etti. Fıçısının içinde yatan Diogenes'e kendisinden bir isteği olup olmadığını sorduğunda "*Gölge etme başka ihsan istemem*" cevabı ile karşılaşan İskender *"Zeus adına yemin ederim ki İskender olmasam Diogenes olmak isterdim."* dedi (Droysen, 2020, s. 123).

Kış gelince İskender Makedonya'ya döndü, vakit kaybetmeden o zamana kadar ertelemiş olduğu sınırlarda bulunan barbar kavimler üzerine ilerlemek üzere hazırlıklara başladı. Bu sırada Makedonya'da bulunan Olympias da kendisinin ve

oğlunun uğramış olduğu haksız muamelelerin öcünü almak için fırsat bulmuştu. Kral Philippos'un ölümünde bir payı olmamasına karşın, Olympias'ın bu durumdan ziyadesiyle memnun olduğu bilinmektedir. Kral'ın dul kalmış genç eşi ve veliaht oğlunun da ölmesi gerekti. Olympias bebeği annesinin kucağında iken öldürttü ve Kleopatra'nın da kendini kemerle asarak intihar etmesine sebep olmuştu. Pella Olympias'ın entrikaları ile çalkalanırken İskender'in düşmanları da boş durmuyordu. İskender'i öldürmek için entrikalar çevirenler arasında Amyntas'ın da olduğu anlaşıldı ve bunun üzerine idam edildi (Droysen, 2020, ss. 125-127).

2.5. İskender Öncesi Makedonya, Yunanistan ve Pers İmparatorluğu'nun Genel Durumu

2.5.1 Makedonya

Makedonya, Yunanistan'ın kuzeyinde, İlirya'nın doğusunda, Trakya'nın batısında ve Balkanlar'ın güneyinde yer alan bir bölgedir. Makedonya konum olarak, Avrupa ülkeleri ile Yunanistan Yarımadası arasında bulunmaktadır (Yılmaz, 2016a, ss.57-58). Teselya'nın kuzeyinde tahminen Strümon günümüz Struma ve Haliakmon ırmakları ile çevrelenmiş olan dağlık bir bölgededir (Bosch, 1942, s. 6). Yunanistan'a sınır komşusu olan bu ülkede Akdeniz iklimi görülmeyip yazları yüksek sıcaklık, kışları ise karlı ve soğuk günler görülmektedir. Ülkenin fiziki konumu itibariyle, denize kapalı bir araziye sahip olması, diğer medeniyet unsurları ve halklarla temasını geciktirmiş, tarihsel gelişim sürecini olumsuz etkilenmiştir (Yılmaz, 2016a, ss.57-58). Ancak Makedonya'nın Yunanistan coğrafyası gibi birbirinden uzak ve ayrı olan kara parçaları gibi olmayıp belli bir alan ve sınır içinde olması, erken dönemlerden itibaren siyasi bakımdan bir bütün olup tek merkeze bağlı olmasını sağlamıştır (Karakoç, 2014, ss. 1-2).

Makedonya halkı Hint-Avrupa kavmine dahildir (Öztuna, 1996 ss.349-350**).** MÖ 12. yy. 'da gerçekleşmiş olan kuzey kökenli istila dalgası Dorlar'ı yerinden etmiş ve bu göç dalgası içinde bulunan Dorlar'ın arasında "*Makednon Ethnos*" olarak bilinen kavim, güneybatı Makedonya'dan gelmiştir ve bu topluluktan arta kalanlar Klasik Makedonların çekirdeğini oluşturmuştur (Tekin, 2019, s.123).

Ortak siyasi bir otoriteye tabi olabilmiş Makedonya'nın başkenti Pella'dır. II. Philippos dönemine kadar da ancak Selanik Körfezi kuzeyinde, Vardar Vadisi'nin güneyinde kalan bölgeye ilerleyebilmiş, Aliakmon ırmağının ötesine geçememişlerdir. Fakat Yunan kültürünü benimseyip kendilerini Yunan olarak kabul etmişler ve Yunanlar'ın gözünde meşruiyet kazanabilmek için soylarının Herakles'e dayandığını iddia etmişlerdir. Fakat bu iddia mesnetsizdir. Öte yandan Makedonyalılar'ın kökeni hakkında Herodot'un aktardığı bilgilerden yola çıkarak Yunan oldukları bilgisine ulaşmak mümkündür (Öztuna, 1996 ss.349-350**).** Zaten Perdikkas soyundan gelen Makedonya prensleri de kendilerini Yunan kökenli olarak ifade etmektedir (Herodotos, 2020 s. 390).

İskender döneminde de Yunan kültürünün ve dilinin Makedonyalılar tarafından benimsenmiş olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Filolojik açıdan Yunanlar ile benzerlik göstermelerinin sebebi de kendi dillerinden ziyade genel olarak Yunanlar'ın dilini kullanmış olmalarıdır (Wood, 2006 s. 22). Kendilerini Yunan kökenli olarak gösterme çabası sadece dilini benimseme ve kullanmakla sınırlı kalmamış olan Makedonyalılar, Hellenler ile ortak bir inanç ve kültür sistemine de sahip olmuşlardır. Fakat MÖ 5. yy.'dan itibaren Yunanlar ve Makedonlar kendi öz kimliklerini ön plana çıkarmaya başladılar. Bu dönemden itibaren farklılaşan ve ayrışma hareketleri kendini gösterse de karşılarındaki düşman onları neredeyse bir olarak görüyordu. Makedon prensliklerini bir araya toplayan Persler'e karşı Yunan şehir devletleri de pek de istemeyerek bir araya gelip toplu bir direniş başlattılar. Buradan mülhem Yunan halkının uluslaşmasında Pers egemenliğine direnç gösterme arzusunun motive edici bir unsur olduğunu söylemek mümkündür (Lendering, 2009 s. 30).

Makedonya Krallığı'nın kurucusu MÖ 7. yy. dolaylarında yaşamış olan I. Perdikkas olarak gösterilmektedir. MÖ 6. yy. 'da hüküm sürmüş olan Amyntas'a kadar tahta geçmiş olan krallar hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. I. Amyntas zamanında İskitler üzerine ilerleyen Persler'in, seferin sonunda Makedonya'ya ilerledikleri ve Makedonya'yı kendilerine bağladıkları bilinmektedir. I. Alexander döneminde Yunanistan ile birlikte Pers boyunduruğunu kabul etmeyen Makedonya, tekrar bağımsızlığını kazanmış sınırlarını Strümon'a kadar genişletmiştir. MÖ 413-399 yılları arasında tahta geçmiş olan Arhelaos kendinden önceki sekiz kralın

başaramadığını başararak, askeri, kültürel anlamda birçok reforma imza atmıştır (Mansel, 1988, ss. 395-397). Makedonyalılar Yunan Uygarlığı 'nın merkezini el geçirme yolunda ilk adım olarak tümüyle olmasa da Yunan tarzını benimsemişlerdi (McNeill, 2006, s.203). Euripides'ten getirmiş olduğu ressam, heykeltıraş ve müzikçiler vasıtasıyla Yunan kültürünün Makedonya içinde yer edinmesini sağlamıştır.

MÖ 5. yy.'a gelindiğinde Atina, Yunanistan'ın kültürel ve siyasi lideri konumundaydı. Fakat, bu yüzyıl Sparta ile yapılan savaştan sonra Atina'nın çöküşüne zemin hazırladı. Bundan ötürüdür ki MÖ 4. yy.'a gelindiğinde Yunan dünyası için yeni yükselen değer Makedonya olmuştur. Makedonyalılar'ın devlet teşkilatı, adet ve törelerine bakıldığında, Makedonya'nın güney komşularına bakarak daha geç bir siyasal ve kültürel gelişim göstermesi nedeniyle Yunanlar'ın göçebelik zamanlarında yaşadıkları gibi yaşamış oldukları bilinmektedir. Trak ve İliryalı kabilelerin de etkisinde kalan Makedonya, yaşayış tarzıyla akraba oldukları Yunanlara MÖ 5. yy. dolaylarında bir barbar kavim gibi gözükmüş olması da muhtemeldir (Mansel, 1988, ss. 395-397).

Makedonya kralları saraylarını Yunan felsefesi ve davranışlarının öğretildiği bir okul durumuna getirdiler. Tragedyacı Euripides sarayda bir süre şeref konuğu olarak kaldı. Ve Aristoteles, İskender'in eğitmenliğini üstlenmişti. Uygulamış oldukları Yunanlaştırma politikası büyük ölçüde işe yaramış gözüküyordu. Her ne kadar merkeze uzak bölgelerde yaşayan halk haberdar olmayıp istifade edemese de soylu gençler saraya geldiklerinde Yunan zevklerini tattılar ve bu zevkin ancak kralın hizmetinde sarayda bulabileceklerini anlamış oldular. Krallık, kırsalda yaşayan ve inatçı köylülerden vergi alamıyordu. Madenler ve fethedilen kıyı şehirlerinden parasal kaynaklar gelirlerinin büyük bir çoğunluğunu oluşturuyordu. Bu gelir kaynakları vesilesiyle, uygar toplumların yaşadıkları gibi bir hayat sürebilmekte, gerekli lüks malları edinebildi ve bunları kralın ödüllendirilmeyi hak eden yardımcılarına dağıtabildiler. Makedonya kralları böylelikle ihya etmiş oldukları özgür, onurlu ve soylu subaylardan ve krallık memurlarından meydana gelen bir topluluk oluşturmayı başardılar. Askeri yönden de krallık subayları Makedonya köylülerini Yunan falanks savaş taktiklerini öğretme işini üstlendiler ve kısa zaman içinde adeta son derece etkili bir savaş makinesi oluşturdular. Makedonyalılar

oldukça kalabalık, cesaretli ve dayanıklı bir halktı. Ayrıca şeflerinin buyruklarına uymaya hazır bir halktı. Ve ilk kez kralın izinden gitmeye hazırdılar. Philippos da halkın sunmuş olduğu bu olanaklardan faydalanacak olan ilk kraldı. Philippos halkının da arkasında olduğunu bilerek komşu barbar ülkeleri İlirya'yı ve Trakya'yı fethetti. Sonrasında ise yönünü Yunanistan'a çevirdi (McNeill, 2006, s.203).

Makedonyalılar'ın devlet teşkilatı Trakya ve Eperios'ta görüldüğü gibi feodal bir sistem üzerine kurulmuştur. Kral hem en yüksek idare amiri aynı zamanda da başkomutan, başrahip ve baş yargıçtır. Tarihi çağlardan itibaren hükümdarlık Argead hanedanlığından gelen varislere aitti. Krallığın babadan oğula geçtiği sistemde, "hetairos" olarak adlandırılan kralın yanında yer alan toprak sahibi asiller bulunurdu ki bu asiller ağır teçhizatlı süvarileri ile savaşlara da katılırlardı. Makedonya tarihi boyunca Yunanistan'da olduğu gibi şehir devletleri bulunmadığından kralın yanında yer alan asiller hiçbir zaman monarşiyi tehdit edecek bir faaliyette bulunmamış ve Makedonya'da krallık her daim korunmuştur. Bu teşkilatlanma içinde ordu meclislerinin önemli bir yeri vardı ve vatan hainliği gibi suçlarda yüksek mahkeme sıfatı ile karar yetkisine sahipti (Mansel, 1988, ss. 395-396).

2.5.1.1. II. Philippos Dönemi Makedonya ve Yunan Polisleri Arasındaki İlişkileri

Kral II. Philippos dönemi öncesi Makedonya'nın durumu oldukça karışıktı. Taht kavgaları, komşu ülke İlirya karşısında ağır yenilgiye uğraması Makedonya'yı adeta parçalanma noktasında getirmişti. II. Philippos'un hükümdarlığı ülkenin en zor zamanlarına denk gelmektedir. Ve İskender İmparatorluğu'ndan bahsederken adeta bir enkaz devralıp, ülkeyi askeri, siyasi ve ekonomik bakımdan oldukça güçlü hale getirmiş olan babası II. Philippos ve başarılarından bahsetmemek mümkün değildir. Zira İskender, babasının başlatmış olduğu siyasi ve askeri faaliyetleri ilerleterek ülkesini ve hakimiyet alanını genişletmiş, hayalini kurmuş olduğu politikasını hayata geçirebilmiştir (Bosworth, 2005, s. 18).

Ünlü tarihçi Theopompos, Philippos hakkında "*Tekmil Avrupa Amyntas'ın oğlu gibi bir insan yetiştirmemiştir*" diyerek Philippos'un faaliyetlerinin, Makedonya ve Yunanistan tarihi açısından büyük önem taşıdığını belirtmiştir. Philippos her daim birleşik bir Yunan Devleti hayalini kurmuştur. Öte yandan Makedonya'yı zaferle

ihya etme amacında olup hedefinde ise deniz ötesindeki kıtaya hâkim olmak vardı. Fakat Philippos'un bu hedefleri önüne, isteklerinin ferahlığı gölge düşürüyordu. Philippos'un bu istekleri kendinden aristokratlara ve bütün Makedonya halkına da sirayet etmişti. Hedef her zaman doğu topraklarıydı. İşte İskender'in çocukluğu böyle bir ortamda geçti. Doğu efsaneleri ile büyüyen İskender, atası I. Aleksandros'un Persler' e toprak ve su vererek hatta Hellenler' e karşı olan askerlerin başında Persler' le birlikte nasıl yürümek zorunda kaldığını biliyordu. Bu nedenle Makedonyalılar'ın Asya topraklarına ayak basarak atalarının intikamını almaları gerektiği ile ilgili duygu ve düşünceler etkisinde büyümüştü (Droysen, 2020, s. 108).

Bu durumlar karşısında Philippos, Yunan dünyası içinde başat güç olabilmek için öncelikle ülke içinde otoritesini sağlam bir zemine oturtmalıydı. Zira Philippos, tahtın yasal varisi olan ve henüz çocuk yaşta olan Perdikkas'ın oğlu Amyntas yerine tahta geçmişti. İlk iş olarak kendisine muhalif bir tutum sergileyebilecek olan soylu ailelerin önemli fertlerini farklı yollarla kendine bağlamayı sağladı. Öte yandan barbar ülkelerin de bir tehdit unsuru olmaktan çıkarılması gerekiyordu. Komşu ülkelerden İllyryalar'ın kralı Erobos, Paionyalılar'ın kralı Lippaios, Traklar'ın kralı Ketriporis ile kardeşlerini karşılıklı bir savunma ve saldırmazlık anlaşması yapmaya davet etti. Ülke içinden Philip'in hakimiyetine gölge düşürmesi muhtemel Lynkestisler'den Ptolemaios ve Euridike ölmüş, Aeoropos'un oğullarından biri olan Aleksandros'un Philip'e sadık olan Antipatros'un kızıyla evlendirmek suretiyle kendine tabi kılmıştır. Aeropos'un diğer oğulları Heromenes ve Airhebaias farklı yollarla Philip'e bağlanmıştır. Airhabaios'un oğulları Neoptolemos ve Amyntas da bizzat sarayda eğitim görmekteydiler. En sonunda da Philip yerine geçmiş olduğu tahtın asıl varisi olan Amyntas'ı da kendi kızı Kynane ile evlendirip onu da kendine tabi kılarak ülke içinde kendine muhalif bir tehdit unsuru bırakmamıştır (Droysen, 2020, ss. 99-100).

II. Philippos krallığının ilk dönemlerinde birçok evlilik yaptı. Bu evliliklerin büyük çoğunluğu Makedonya'nın komşu kabilelerindendi ve II. Philippos'un evlilikleri siyasi amaçlar barındırıyordu. Eşleri Elimiotis'ten Derdas ile Machatus'un kardeşi Phila idi. Diğer eşleri ise krallığın komşu bölgelerindendi. İllyrya'dan Audata, Teselya'dan Philinna ve Nicesipolis Kuzey Geta'dan Meda idi. İçlerinde en önemli

olanı ise Molossis Hanedanlığından Olympias idi. Kral, Olympias ile evliliği vesilesiyle Molossis tahtına da geçmiş oldu. Öte yandan Olympias da Philippos'un diğer eşleri üzerinde üstünlüğünü fark ettiriyordu (Bosworth, 2005, s. 19).

Yunan kentleri arasında sürekli anlaşmazlıklar ve savaşlar sürmekte olsa da asıl ve ortak düşman her daim Persler'di. Bu ortak düşmana karşı mukavemet gösterebilmek için öncelikle Yunan kentleri aralarında çatışmaktan vazgeçip birleşmeleri gerekiyordu. Bu mutabakatın da bir politikası olması gerekli idi. Böylelikle "*Panhellenizm*" yani "*Yunan birliği*" olarak bilinen düşünce doğdu. Ve bu birliğe liderlik edecek kişinin kim olacağı sorusunu da beraberinde getirdi (Tekin, 2019, s. 123).

Atinalı hatip Isokrates MÖ 346'da Kral II Philippos'a yazdığı mektupta;

> *"Sana hem Yunanistan'ın hem de barbarlara karşı yapılacak seferin önderi olmanı tavsiye ediyorum. Yunanları ikna etmeye çalışmak ve Perslere karşı göç kullanmak avantajlıdır ve yararlı bir şeydir. Meselenin esası az ya da çok budur."* Şeklinde Yunan birliğinin başına geçmesinin ne denli faydalı olacağını belirtmiştir (Kaya, 2019, s. 32).

Yunan milletleri arasında beş büyük kentinin (Atina, Argos, Sparta, Korinthos ve Thebai) güç birliği yaparak onun önderliğinde Persler'e karşı sefer düzenlenmesi talebini iletti. II. Philippos Makedonya tahtına geçer geçmez öncelikle ülkesini siyasi, ekonomik ve askerî açıdan güçlü bir konuma getirdi. Ordusunu geliştiren Philippos yenilikçi savaş stratejileri geliştirdi. Trak kavimlerinden Bisaltlar üzerine ilerleyerek topraklarında bulunan gümüş madenlerini ele geçirerek belli bir ekonomik güce de sahip oldu. Philippos'un Pangoion bölgesini de ele geçirmiş ve buradan elde etmiş olduğu altın ile yılda 1.000 talanton değerinde gelir elde etti. Daha sonrasında Amphipolis'e yöneldi. Gittikçe gücünü ve nüfuz alanını genişleten Philippos, Pydna' yı da kuşatma altına aldı. Bunun üzerine Atina daha fazla dayanamayarak, Philippos'a savaş ilan etti. Nihayetinde Pydna Philippos'un eline geçti. Bu esnada Atina ve müttefikleri arasında çıkan iç savaş Atina'nın gücünün kırılmasına sebep olmuştu. (MÖ 357 – 355) MÖ 356 yılında Khalkidike ile ittifak anlaşması yapan Philippos, Potidaia'yı ele geçirdi. Yapmış olduğu anlaşma gereği kenti Khalhidike'ye bırakırken, halkını köle olarak sattı.

Thebai idaresi ve kontrolü altında olan Delphoi Amphikition'u dönemde Philomelos komutasında Phokisliler, Delphio'u işgal ettiler. Böylece Phokisler ve Thebai arasında Kutsal Savaş patlak verdi. Savaşta Atina ve Sparta Phokis'in, Teselya ve Lokris ise Thebai'nin safında yer aldı. Phokisler Thebai'yi yenilgiye uğrattı ve MÖ 354 yılında Pohkisliler'in komutan Philomelos'u kaybettiler Philomelos'un yerine geçen Onomarkhos, bölgeye gelen II. Philippos'u iki kez yenilgiye uğrattı. Fakat ertesi sene Philippos Onomarkhos'u Teselya'da mağlup etti ve öldürdü. Bu galibiyetten sonra Teselya Birliği'nin *arkhon*'u[3] seçildi. Sonrasında Khalkidike üzerine yönelen Philip, orada bulunan Yunan kentleri ile savaştıktan sonra, Thebai ve Teselya'nın arabuluculuk çağrısı üzerine, tekrar Kutsal Savaş'a döndü. MÖ 346'da Phokisliler'i yenilgiye uğratarak silahlarına el koydu, topraklarına garnizon yerleştirdi ve halkı haraca bağladı. Amphiktion'daki oy hakkını kendi üzerine adı. Philippos MÖ 343'te tekrardan Trakya üzerine ilerledi ve kendisine mukavemet gösteren kavimleri de egemenliği altına aldı. Doğuya doğru ilerleyerek Perinthos'a (Marmara Ereğlisi) saldırdıysa da Persler 'in kente vermiş olduğu destekten dolayı ele geçiremedi. Oradan Byzantion'a ilerledi. Atina, Boğaz'ı kaybetmenin Karadeniz üzerinden ticari faaliyetlerini olumsuz etkileyeceğini bildiği için savaş hazırlığı yapmaya başladı fakat Byzantion Philippos'un kuşatmasına dayanamayıp teslim oldu.

Yunanlıların asıl olarak II. Philippos'un gücünü kabul ettikleri savaş Khaironeia Savaşı'dır. MÖ 339 yılında Lokrisliler, Delphoi'ye saldırınca Delphoi Amphiktion'u Philip'ten yardım istedi. Bu yardım çağrısı üzerine Philip Orta Yunanistan' a girdi, Elateia ve Amphissa'yı ele geçirdi. Atinalı Demosthenes Philip'e karşı Thebai ile ittifak yaptı. MÖ 338 Yılında iki ordu Khaironeia'da karşı karşıya geldi. Philip'in falankslardan oluşan ordusu, Atina ve Thebaililer'den oluşan hoplit çoğunluklu orduyu mağlup etti. Atinalılar 1000 kadar kayıp verdi, bunun iki katı kadar da esir düştü. II. Philippos'un gücünü kabul etmek durumunda kalan Thebai Boiotia'daki hegemonyasını yitirmiş Atinalılar'ın ise Makedonya ile uzlaşıya varması zorunlu bir hal almıştı. (Tekin, 2019, ss. 124-126)

2.5.1.2 Korinthos Birliği

[3] Antik Yunanistan'da oligarşik kökenli yönetici.

MÖ 340'lı yılların sonunda Philippos, Khaironeia'da göstermiş olduğu başarıdan sonra klasik Yunan polislerinin dönemini de sonlandırmıştır. Bu dönemin, Yunan kent devletleri siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamda en parlak dönemi olduğunu söylemek mümkündür. Korinthos Birliği ile birliğe katılmayı taahhüt eden diğer kent devletleri dış politikaları bağlamında birliğin başında bulunan II. Philippos'a bağımlı hale geldiler (Kaya, 2019, s.32).

II. Philippos git gide Yunanların sempatisini kazanmayı başarmıştı. Ve kendisi de bunun farkındaydı. Bundan dolayı MÖ 337 yılında Yunan kentleri ulusal bir kongreye davet etti. Philippos'un başkanlık ettiği bu kongrede bir Hellen birliği oluşturma kararı alındı. Toplantının düzenlendiği yerden mülhem, adı Korinthos Birliği olarak anılmıştır. Bu birlik üye devletlerin delegelerinden oluşan bir synhediron adı verilen meclis tarafından yönetilecekti. Birliğin önderi Philippos seçilmişti. Sparta muhalif tutumu sebebiyle davete karşılık vermeyerek bu birliğin dışında kalmıştı. (Tekin, 2019, s.126) Persler'e karşı savaşmak ve düşman karşısında bir olmak adına toplantıya dahil olmuş olan hiçbir kent devletinin özgürlüğü elinden alınmadı (Kaya, 2019, s.33).

II. Philippos da oğlu III. Alexandros da Persler'e karşı büyük bir sefere çıkılacağını ve bu sefere karşı çıkanların alt edileceğini biliyorlardı. Persler üzerine yürümekteki amaç, Batı Anadolu'da bulunan Hellen şehirlerini Pers hegemonyasından kurtarmak ve Persler'e Hellenler'in gücünü göstermekti. Sefer hazırlıklarını başlatan Philippos Batı Anadolu'ya öncü birlikleri göndermiş fakat kendisi MÖ 336'da kızı Kleopatra'nın evlilik kutlamaları esnasında Aigai'da bir suikast sonucu hayatını kaybetmişti (Tekin, 2019, s. 126).

2.5.2 Yunanistan

Balkan yarımadasının güneyini teşkil eden Yunanistan, güneyinde Akdeniz, kuzeyinde Epir, Makedonya ve Trakya gibi komşuları bulunan bir yarımada ülkesidir. Bulunduğu konum itibariyle, Afrika'ya (Mısır) yakın olması sebebiyle de Doğu medeniyeti ile etkileşiminin avantajını kullanarak Batı kültürünün temellerini atmışlardır (Öztuna, 1996, ss. 339-340).

Yunan medeniyetinin en erken dönemleri Girit Adası'nda doğup gelişmiştir. MÖ 4. binyıl dolaylarında Knossos şehri bu kültürün en yoğun görüldüğü bölge olmuştur. Girit'in tarihi çağlarının başlangıç noktası ise, MÖ 20. yy.'da Mısır ile etkileşimler neticesinde bu coğrafyaya gelmiş olduğu tahmin edilen hiyeroglif yazısını kullanmalarıyla başlamıştır. Yunanca olmayan Girit dili hala çözülememiş olup Hititçe ile akraba Hint-Avrupa dil ailesine mensup olduğu tahmin edilmektedir (İplikçioğlu, 2007, ss.17-18).

Girit medeniyetinin cazibesini MÖ 10. yy. dolaylarında Kuzeyden gelen Dor göçleri ile yitirmiş olduğu bilinmektedir. Bu Dor Göçleri Yunanistan anakarasında yaşamakta olan Mikenler'in şehirleri yakılıp yıkılmıştır. Ancak Mikenler, Dor hakimiyeti altında Yunanistan anakarasında kalmak yerine göç hareketine dahil olmuş, doğuya doğru ilerleyerek Anadolu'nun Batı kıyılarına yerleşmişlerdir (Kaya, 2020 s.156).

Eski Yunan siyasi ve idari yapısını incelemek, Yunan tarihsel sürecini incelemekte elzemdir. Doğu toplumlarında da görülen site yönetimi Yunan yönetim biçiminin de temelini oluşturmaktadır. Fakat İskender dönemine kadar küçük şehir devletleri şeklinde teşkilatlanmış olan Yunanlar, çağdaşları olan doğu toplumları gibi hızlı bir biçimde topraklarını genişletip bir imparatorluk veya krallık halini alamamışlardır. Bunda elbette coğrafyalarının etkisinin yanında küçük ve dar arazilerde mevcudiyetlerini sürdürmek durumunda oluşlarının ektisi de büyüktür. Bundan sebeptir ki kendi yakın coğrafyaları ile etkileşim halinde olup, denizlere açılmış ve deniz ticareti açısından etki alanlarını genişletme imkânı bulabilmişlerdir (Öztuna, 1996, s. 341).

MÖ 6. yy. itibariyle kültürel, sanatsal ve bilimsel açıdan Doğu medeniyetlerinden öğrenmiş oldukları bilgileri derleyip yazıya geçiren Yunanlar'ın, büyük filozoflar, şairler, matematikçiler, hekimler, tarihçiler yetiştirerek köklü bir medeniyet inşa etmeleri mümkün olmuştur. Ayrıca heykel sanatı, mimari ve resim sanatı açısından oldukça gelişmiş olduklarını belirtmek mümkündür. Mimari yapıların ya da heykeltıraşlığın ana esin kaynağını oluşturan ve bir toplumun kültürel, sosyolojik yapısını anlamada öneminin yadsınamayacağı olgu elbette dindir. Eski Yunan Dini, çoğunlukla mitolojik unsurlardan ibaret olup, antropomorfik özellikler atfettikleri

tanrı ve tanrıçalardan oluşan Yunan panteonundan oluşmaktadır (Öztuna, 1996, s. 343).

Anadolu'nun batı kıyılarındaki Hellen kentleri, peşi sıra önce Lydia Devleti'nin ve bu devletin Pers imparatoru Kyros tarafından ilhak edilmesinden (MÖ 546/5) sonra da Pers Devleti'nin egemenliğine girmiş ve Büyük İskender Anadolu'ya girene dek yaklaşık iki yüz yıl Pers hakimiyeti altında kalmışlardır (İplikçioğlu, 2007, s. 35).

2.5.3 Pers İmparatorluğu

Persler, İran yüksek yaylasının güneybatısında kalan Parsa adını taşıyan ve günümüz Fars eyaleti sınırlarına karşılık gelen bölgede yaşıyorlardı. Akhaimenid sülalesinden gelen krallar tarafından yönetilen Persler uzun yıllar Elam uygarlığı etkisinde kalmıştır. Kral II. Kyros zamanın (MÖ 559 – 529) vasalı bulunduğu Med kralı Astiyages'e isyan ederek Med krallığını ortadan kaldırmış. İran yaylasından, Anadolu'da Kızılırmak'a kadar uzanan bölgeyi de sınırları içerisine dahil ederek Pers Krallığı'nı kurdu (Mansel, 1988, ss. 253–254).

Persler, sürekli sınırlarını genişleten ileri medeniyet seviyesine erişmiş bir topluluktur. En geniş sınırlara Pers İmparatorluk döneminde ulaşmış olan devlet Adriyatik Denizi'nden, İndus vadisine kadar kuzeyde Kafkas Dağları'na Aral Gölü güneyine kadar uzanan toprakları hakimiyetleri altına almayı başarmışlardır (Öztuna, 1996, ss.74–75). Persler 'in Akdeniz ve Ege ticaretini kontrolleri altına almalarının önünde en büyük engel Anadolu'nun batısında bulunan Lydia Devleti'ydi. Ardından Kyros MÖ 547'de kendi ülkesi hakimiyetinde bulunan Kapadokya bölgesini burada bulunan Lidyalılar'dan arındırarak Kızılırmak'ın batısına sürükledi ve bununla da kalmayarak Lidya Devleti'nin başkenti Sardes'i kısa bir kuşatmadan sonra ele geçirdi (Tekin, 1995, s.47). Akabinde Batı Anadolu sahil şeridinde yer alan İyonya kentlerini de tek tek kontrolü altına aldı. Persler başkentlerine uzak olan bu bölgeleri satrap tayin ederek yönetmek üzere Sardes ve Daskyleion'u satraplık merkezi olarak tayin etti. Batı Avrupa'da bulunan İyonya, Aiolya kentleri bu satraplıklara bağlanmıştır (Mansel, 1988, ss. 253–254).

Sınırları çok geniş olan bu imparatorluğun yönetimini kolaylaştırmak adına satraplıkların kurulmuş olmasında baz alınan temel kriter coğrafi olarak yakınlık değil etnik gruplar baz alınarak düzenlenmiştir (Tekin,2019, s. 97).

Perslerin dini inancı Zaraduştra adında bir düşünürün öğretilerinden ortaya çıkan bir dini benimsemişlerdi. MÖ 6. yy. dolaylarında ortaya çıktığı tahmin edilen inanç sisteminde ahiret inanışının varlığı ve Batı dinlerinde olduğu gibi Politeist bir yapıdan ziyade Monoteist bir yapı öne çıkmakta İbranilerde olduğu gibi tek bir tanrının varlığına inanılıyordu. İyilik prensibini Ahuramazda, kötülük prensibini Angramanyu temsil ediyordu. Bu iki prensibin yaşam içinde ve tabiat gereği karşı karşıya olması ve insanların bu dünyada işledikleri iyilik ve kötülüklerin kaderlerini şekillendireceğine dair bir inanç vardı. Yine batı dinlerinde olduğu gibi gözle görülebilen antropomorfik veya zoomorfik özellikler atfedilmemiş, tapınaklar ya da heykeller yapmamışlardır. Yalnızca bir rahibin idaresinde sunaklar üzerinde temizliği sembolize eden ateş yakma ritüeli vasıtasıyla tanrılarına saygılarını sunup tapındıkları bilinmektedir (Mansel, 1988, ss. 260).

Kral Darius'un ölümünden sonra İmparatorluk Afrika ve Asya'nın büyük çoğunluğu dahil olmak üzere geniş sınırlara ulaşmıştı. Kral Darius Karadeniz'de bulunan İskitler' i hakimiyetleri altına almak üzere hareket etmiş, oradan da Balkanlar ve Yunanistan'a kadar ilerlemişlerdir.

Yunan kentlerinin MÖ 6. yy.'dan itibaren İyonya satraplığı himayesinde olması ekonomik ve siyasal anlamda buhranlara sebep olmuştur. Pers yönetimi tarafından uygulanan ağır gümrük vergileri ve Persler' in himaye ettiği Fenikeliler ile Yunan kentlerinin özellikle deniz aşırı ticaret konusu bağlamında aralarında büyük bir rekabet vuku bulmuştur. Mısır'da bulunan ticaret merkezi Nevkratis'in MÖ 525 yılında tahrip edilmesi de İyonya İhtilali'nin gerçekleşmesine etken olmuştur. Pers hükümdarı Darius'un İskit seferinden sonra Boğazlar'ın, Strümon'a kadar uzanan Trakya'nın Marmara'nın kuzey ve Karadeniz'in batı kıyılarının Pers devleti tarafından ilhak edilmesi İyonlar'ın Karadeniz kolonileri ile ticari ilişkilerini zedelemiştir. Ekonomik açıdan büyük zarara uğramış olan İyonyalılar öte yandan Byzantion, Khalkedon ve Perinthos'un Pers boyunduruğuna baş kaldırması netice vermemiş, Aşağı İtalya'da Sibari'in tahrip edilmesi ve Miletos'un batı ile yapmış olduğu ticareti de olumsuz etkilemişti. İyonya tüm bu olanlardan duymuş olduğu rahatsızlığı fiiliyata dökerek isyan ettiler. Miletos'tan başlayan isyan tüm İyonya kıyılarına yayılarak, bu bölgelerde bulunan tiranları deviren İyonyalılar bağımsızlıklarını ilan ettiler. Ancak bu türden bir ihtilalin Yunanistan'dan yardım

almadan Pers Krallığı'na karşı başarılı olması mümkün değildi. Bu ihtimali göz önünde bulunduran Aristogoras, Yunan kent devletleri ile görüşmelere başladı. Bu müzakereler sonucunda Sparta ve Miletos çekimser bir tavır sergilerken Atina İyonya'ya 20 adet ve Miletos ile aralarında ittifak anlaşması bulunan Eretria'ya 5 gemi gönderdi. Pers ordusu karşısında, tüm İyonya kentlerinin dahi katılmamış olduğu, anavatandan destek görmeyen, dağınık ve düzensiz bir oduyla Pers ordusuna karşı koymak üzere olan birkaç İyon kenti vardı. Yalnız bu tam teşkilatlanamamış olan ordu hazırlık aşamasında olan Pers ordusunu mağlup etmeyi başarmış, bu başarıdan etkilenen Likya, Karia ve Kıbrıs şehirleri de ihtilale katılmışlardır. Öte yandan bu isyan hareketi kuzeyde, Marmara bölgesi ve İstanbul Boğazı'na kadar yayılmıştır. Fakat MÖ 497 yılında savaş hazırlıklarını bitiren Pers ordusu Anadolu'ya gelerek Marmara Bölgesi'ni Aiol ve İyon kentlerinden ayırmayı başarmış, Persler'e karşı sonuna kadar mukavemet gösteren İyon şehirleri tüm belirsizliklere rağmen Pers egemenliği altına girmiştir. Miletos'u ele geçiren Persler MÖ 493 yılına kadar süren temizleme hareketinde ilk olarak Miletos halkını Ön Asya'ya sürmüş ve Dicle nehri yakınlarına yerleştirmişlerdir. Daha önce hiç Pers hakimiyeti altına girmemiş olan Midilli (Lesbos) ve Sisam (Samos) adaları da Pers istilasına uğramışlardır. Sonuç olarak Pers satraplıkları eski yönetim biçimleri ile tekrar kurulmuştur (Mansel, 1988, ss. 260-266).

2.5.4 Persler ve Yunanlar Arasındaki İlişkiler

Persler 'in Ön Asya'da başat güç olmasını sağlayan gelişme MÖ 6. yy. 'da Büyük sanıyla anılan Kral Kyros'un Medler'in egemenliğine son vermesi ile olmuştur. Büyük Kyros'un ölümünün ardından tahta geçen oğlu Kambyses, yönünü Afrika'ya çevirmiş, Mısır'ı imparatorluğu sınırlarına dahil etmiştir **(**Tekin, 2019, s. 97).

Kambyses'in ardından geçen I. Darius ise satraplıkları tekrardan düzenleyerek yeni bir vergi sistemi oluşturmuş Satrapları da adeta bir kral gibi geniş yetkilerle donatmıştı Ayrıca satraplıkların yönetiminde bulunan bölgelerden toplanan vergiler direkt olarak devlet hazinesine aktarılmıştır.

Persepolis'de bulunan sarayda vergilerini ve hediyelerini Kralların kralına sunmak için imparatorluğun dört bir yanından gelen elçiler burada ağırlanmıştır. Her yıl

düzenli olarak verilen haraç ve hediyeler sayesinde Persepolis, değerli madenlerin stoklandığı devasa bir kasaya dönüşmüştü (Lendering, 2020, ss.22-23).

Bu denli büyük ve teşkilatlı bir imparatorluğun doğu – batı arasındaki ticari faaliyetlerde de etkin rol oynadığı bilinmektedir. Sardeis ve Ephesos'tan başlayarak Susa'ya kadar uzanan ve yaklaşık olarak 2500 km'yi bulan Kral Yolu'nu inşa ettirmişlerdir. Baştan sona üç ayda kat edilebilen bu ticari amaçlı kullanılan yolda konaklama amaçlı tesisler de inşa edilmiştir. Batıdan doğuya bu yolun güzergahı üzerinde, Ankyra, Kappadokia, Yukarı Fırat ve Babylonia gibi önemli yerleşim yerleri de bulunmaktaydı. Aralarında ticari faaliyetlerin süregeldiği Persler ve Yunanlar kültürel ve sanatsal bağlamda da bir etkileşim içinde bulundukları bilinmektedir (Tekin, 2019, s. 97).

Pers Kralı I. Darius yönünü kuzeye çevirip İskitler üzerine ilerledi ve Karadeniz'in batı kıyısı ile Trakya'yı ele geçirerek burada Skudra satraplığını kurdu. Bunun üzerine Yunan ve Makedonya halkı Persler 'in bu işgaline tepkisiz kalmaları olanaksızdı. Fakat Yunanlar içinde kendi devletine karşı Persler ile ittifak yapan siyasetçiler de mevcuttu. Aynı zamanda Karadeniz'in neredeyse tamamında ticari bağlamda büyük bir nüfuza sahip olan Miletos da bu durumdan hayli rahatsızdı. Bu sırada I. Darius döneminde imparatorluk sınırları Libya, Ukrayna ve Pakistan'ı içine alan büyük bir coğrafyaya kadar genişlemiştir. MÖ 486'da öldüğünde imparatorluk, o güne kadar sahip olduğu en geniş sınırlara ulaşmış bulunmaktaydı. I. Darius'un imparatorluğun sınırlarının ne denli genişletmiş olduğu Nakş-ı Rüstem'de bulunan lahdini süsleyen rölyeflerde tasvir edilmiştir. Kral, hakimiyeti altında bulunan halkları temsilen 28 elçi tarafından taşınan bir taht üzerinde resmedilmiştir. Mezar taşında ise şu şekilde yazmaktadır;

> *"Merak eder de Darius kaç ülkenin halkına hükmetti diye kendinize sorarsanız, tahtı taşıyan kazınmış figürleri sayınız. O zaman Pers'in mızrağının en uzaklara ulaştığını anlarsınız ve Pers'in evinden çok uzaklarda savaştığını bilirsiniz"*

Persler 'in hakimiyet sahası içinde olan halklar arasında İonlar'ı da yani Yunanlar'ı da görmek mümkündür. Avrupa'da kalan kent devletleri bağımsızlıklarını korumuş olsalar da Asya'da yaşayan halk Kral Kyros'un egemenliğini tanımış ve haraç ödemişlerdir. MÖ 499 yılına gelindiğinde, Atina'dan gelen yardımlarla Asyalı İonlar

ayaklandı. Kral bu ayaklanma üzerine bölgedeki emniyetin tekrardan tesis edilebilmesi için Asya'da bulunan İonlar ve anavatanları Yunanistan arasında bir satraplık kurma kararı alarak Makedonya'da yeni bir satraplık kurulması için Avrupa'ya bir ordu gönderdi. İzleyen iki yıl içinde Persler Delos adası dahil tüm Ege adalarını istila ettiler. Daha sonrasında karaya çıkan Pers donanma askerleri Atina'yı ablukaya aldılar. Anadolu'da bulunan Pers Süvarileri ise İon saldırısının hıncını Sardeis'i yağmalayarak çıkardılar. Persler altıncı gün tekrar denize açıldıkları sırada İonlar tarafından ağır bir mağlubiyet ile büyük kayıplara uğramalarına sebep oldular. Yunanlar bu başarı ile öyle kıvanç duydular ki bu çarpışmayı Maraton Zaferi olarak günümüzde dahi bu zafer Yunanlar tarafından hatırlanmaktadır.

MÖ 480 yılında Darius'un ardından tahta geçen Kserkes, İonlar üzerine yürüdü. Makedonya'dan güneye doğru ilerleyen Kserkes ve ordusu Teselya'yı istila edip Orta Yunanistan'ı geçtikten sonra Thebai ve Atina'yı da imparatorluğun sınırlarına katmıştır. İon filosunu Atina limanında geri püskürtme kararı üzerine harekete geçen Pers ordusu büyük kayıplar verdi. Pers ordusunun git gide gücü kırılmaya başlamış fakat kral hala taarruz fikrinden ödün vermeyerek İonlar üzerine saldırmaya devam etmeye kararlıydı.

Buradan Sardeis'e gelen kral uzun süredir karışıklıkların hâkim olduğu Babil'e yöneldi. 479 yılında Babil'de Samas-eriba isyanı patlak vermişti. Kral isyanın bastırılması için harekete geçti. İsyan bir haftada bastırıldı. Fakat Avrupa'daki Pers Birlikleri Babil'deki isyanı bastırmak üzere Babil'e geldiği için Avrupa'daki nüfuzun azalmasına sebebiyet vermişti. Yani İonlar'ın başarısının Pers birliklerinin zayıflaması neticesinde olduğu Atinalılar tarafından da fark edilmiştir. (Lendering, 2020, ss.24-27)

Darius'un Atina'ya girmesi üzerine İskender de Persepolis'e girmiş ve imparatorluğun bütünü ülkesinin sınırlarına dahil ederek karşılığını vermiştir. (Öztuna, 1996, s.78)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSKENDER'İN SEFERLERİ VE SAVAŞLARI

3.1. Granikos Savaşı (MÖ 334)

İskender, nihayet babasının da isteği olan ve çocukluğundan beri hayalini kurduğu Asya seferi için harekete geçmeye hazırdı. Antipater'e Makedonya ve Yunanistan'daki sorunlarla ilgilenmesi görevini verdi (Arrian, 2005, s. 22).

Seferin başlangıcında ise babası II Philippos döneminden beri faaliyette olan Pella ve Amphipolis'deki darphanelerde ordunun ihtiyaçlarını karşılaması için sikke basıldı (Körpe, 2011, s. 97).

Kendisi de hafif birlikleri ve okçuları kapsayan 30.000 piyade ile 5.000'den fazla süvariden oluşan bir ordu ile Hellespontos'a doğru yola çıktı. Yirmi gün sürecek bu yolculuğun güzergahı Kerkinitis Gölü'nü geçtikten sonra Amphipolis üzerinden Strümon Irmağı'nı geçip kıyıda bulunan Yunan kentleri Andera ve Maroneia'ya ilerleyip sonrasında Hebrus'a, oradan da Paetike boyunca yol alıp ve Melas ırmağına ulaşmak ve oradan Sestus'a ulaşmak üzere çizildi (Arrian, 2005, s. 22).

İskender Delphoi tapınağında bulunan Pythia'dan kehaneti aldıktan sonra, Hellespontos Boğazı'nı geçerek Asya'ya adımını attı. Troia şehrine varınca

Athena'ya kurban kesti ve Troia Savaşı'nda hayatını kaybeden kahramanlar için sponde sundu (Plutarkhos, 2020, ss. 15-16).

Hellespontos'ta atlı birliklerin idaresi ve Sestus'tan Abydos'a geçirme görevi Parmenion'a aitti. Yine aktarılan bilgilere göre Elesus'tan Akha Limanı'na geçerken amiral gemisinin dümeninde bizzat İskender'in kendisi olduğu söylenir. Hellespontos denizinde Poseidon'a adak olarak bir boğa sunduğu ve Nereidler'in hışmından korunmak için altın kupa içinde denize şarap dökmüş olduğu bilinmektedir. Gemi Anadolu kıyılarına yanaştığı sırada gemiden ilk inenin İskender'in bizzat kendisiydi. Karaya çıkışının şerefine Zeus, Athena ve Herakles'e altar yaptırdı. Buradan ilerleyişini sürdüren İskender, Truva Athena Tapınağı'na adakta bulunup zırhını burada bırakmış ve savaşta kullanmak üzere bu tapınakta bulunan silahları almış olduğu rivayet edilmektedir. Atası Neoptolemaos ve ailesinin tanrının gazabından kurtulabilmesi için Zeus-Herakles altarı üzerinde Priamos'a da adak sunduğu bilinmektedir. İskender Akhilleus'a hayran bir çocukluk geçirmiş ve onun kahramanlıklarının anlatıldığı İlyada destanı ile büyümüştür. Akhilleus'un mezarının bulunduğu şehre gelince onun mezarını da ziyaret etmiştir. Akhilleus'un defnedildiği yerde dikili olan sütuna zeytinyağı sürdü ve törene uygun olarak elbiselerini çıkarıp arkadaşları ile koşu yarışı yaptı. İskender'e göre Akhilleus kahramanlılarını ve efsanesini nesilden nesile aktaracak Homeros'un ve dahi kendisinin varlığından ötürü Akhilleus'un şanslı olduğunu düşünmektedir. Bu sırada İskender'in çocukluk arkadaşı Hephaiston da Patroklos'un mezarını ziyaret etmiş ve çelenk bırakmış olduğu söylenir. İskender'in Truva'dan sonraki durağı Arisbe[4] olmuştur. Hellespontos'u geçtikten sonra Makedon ordusu kamp kurdular. Oradan Perkote'ye[5] ilerleyip ertesi gün Lampsakos'u geçtiler. Praktios ırmağı kıyısında durdular. Arrabaios'un oğlu Amyntas komutasındaki izciler ordunun ön saflarında ilerliyorlardı. İskender'in ordusunun gelmekte olduğunu haber alan Pers kuvvetleri bir savaş konseyi topladılar. İskender'in ordusunun sayıca oldukça fazla olduğunu Rodoslu Memnon tarafından öğrenen Pers satrabı İskender'in ordusunun geçtiği bölgelerdeki tarım arazilerini yaktırmıştır Makedon ordusu o kadar kalabalıktır ki Pers ordusunun başında Darius'un da bulunmuyor oluşunun verdiği güvensizlikle mümkün olduğunca savaştan kaçınmaktaydı (Arrian, 2005, ss. 22-25).

[4] Musaköy, Çanakkale.

[5] Gökköy, Lâpseki -Çanakkale.

Bu esnada Darius'un komutanları büyük bir ordu toplayıp Granikos geçidine askerlerini yerleştirdi. İskender'in ordusu inançları gereği Daisios (Mayıs) ayında sefere çıkmamak gerektiğini bahane göstermiş olsalar da İskender, bu bahanelerini geçerli saymayarak harekete geçmeleri emrini verdi. Esasen ordunun çekindiği şey ırmağın derinliği ve karşı kıyıdan itibaren başlayan sarp kayalıklardı. İskender, Parmeion'ın seferi iptal etmek için öne sürdüğü mazeretleri kabul etmeyerek on üç süvari birliği ile Granikos Çayı'na daldı (Plutarkhos, 2020, s. 17).

Bu sırada İskender savaş pozisyonu almış vaziyette hoplit ve süvari birlikleri iki kanatta konuşlanmış olarak Granikos nehri boyunca ilerlemeye devam ediyordu. 500 kişilik hafif silahlı askerden oluşan öncü kuvvet Hegelokhos komutasındaydı. Granikos Nehri yakınlarında bulunan İskender nehri geçmek ve çarpışmaya hazırlanmak üzere emir verdi. Fakat, Parmenion o gece kamp kurmayı daha sonrasında hücuma kalkmayı teklif etti. Zira gece ırmağı geçmeye çabalarken, Pers kuvvetleri tarafından baskına uğrama ihtimali olduğunu ileri sürmüştür. İskender bunun üzerine;

> "*Tüm bunları ben de biliyorum Parmenio dedi. Ama Hellespont'u kolayca geçmişken, bu küçük akıntı "Granikos'tan söz etmesinin çok küçültücü bir yolu" daha iyi hazırlanmadan geçişimizi engellerse kendimden çok utanacağım. Böyle bir duraksama ne Makedonya'nın saygınlığına yakışır ne de benim tehlikeler karşısındaki atılganlığıma Persler'i kendilerinin bizim kadar iyi askerler olduklarını düşünmeye de yüreklendireceğine inanıyorum. Çünkü, başkalarına henüz korkularını haklı çıkaracak bir şey gelmedi."*

Buradan da anlaşılmaktadır ki İskender'in Persler üzerine ilerleyip mağlup etme isteği her riski göze alabilecek düzeyde büyüktü. Çok geçmeden İskender savaş pozisyonu almalarını emir verdi.

Persler 'in 20.000'i aşkın paralı askeri mevcuttu. Nehrin karşı kıyısında bulunan Pers ordusu, Makedonya ordusu nehirden çıkmak üzereyken saldırmak için hazır bekliyorlardı. Bu sırada İskender atına atlayıp, muhafız birliklerine kahramanlıklarını göstermeleri için yüreklendirici bir konuşma yaptı. Bu sırada öncü birliklerin başında bulunan Amyntas, askerlerine nehre girmeleri ve ilerlemeleri emrini verdi. Hemen yakınlarında bir piyade taburu ve o gün için Ptolemaios'un komutasındaki süvariye

öncülük edecek Sokrates'i bölüğü yer alacaktı. Kendisi de ordunun sağ kanadı önünde nehre doğru ilerliyordu ve askerleri nehrin akış yönünün çaprazına doğru genişletiyordu. Böylece sudan çıkmış olan Pers askerlerini daha geniş bir alanda karşılayıp karşılarında mümkün olduğunca derin düzende saldırıya geçebilecekti. Amyntas ve Sokrates emrinde olan öncü birlikler sudan çıkmak üzereyken Pers ordusunun üzerlerine ok ve mızrak yağdırması ile oldukça zor bir durumda kaldılar. Pers ordusu karşısında dezavantajlı konumda olan Makedonya ordusu, alçak zeminde Pers ordusu ise yüksek bir yerden alana hâkim vaziyette konuşlanmışlardı. Makedonya ordusunun bu aşamadan sonra amacı Pers birliklerini düz bir zemine itip geri püskürtmekti. Pers ordusu da Makedonya ordusunun karaya çıkmasını engellemek üzere saldırıyordu. Fakat Makedonya ordusunun uzun mızrakları büyük avantaj sağlıyordu.

Çarpışma esnasında, mızrağı kırılan İskender'in bir an için hayatı tehlikeye girmişti. Ancak Kleitos düşman İskender'i yaralamak üzereyken hayatını kurtarmıştır (Körpe, 2011, s. 101).

Sudan çıkabilen askerler birer birer süvari birliklerine katılıyordu. Gücünü artıran Makedonya kuvvetleri Pers ordusunu her taraftan saldırı altına almayı başarmışlardı ve 1000 kadar Pers süvarisinin kaybıyla sonuçlandı. Bir yandan falanks diğer yandan süvari birliklerinin birleşik saldırısı ile Pers ordusunun neredeyse tamamı savaş alanında öldü 2000 kadar Pers askeri de esir olarak alındı. Pers ordusunun aksine Makedonya ordusunda kayıp oldukça azdı. İskender yaralılar ile tek tek ilgilendi. Ölen askerlerin derhal mühimmatları ile gömülmesini ve geride kalan çocukları ile büyüklerinin vergilerden muaf tutulması emrini verdi. Ve Pers safında yer alan paralı Yunan askerlerinin adetlere uygun bir şekilde gömülmesi emrini verdi. İskender'in Yunan Birliği'nin başına geçmiş olduğunu Anadolu'da yapılmış seferler esnasında Pers askerlerinden 300 adet zırhı savaş ganimeti olarak ele geçirdikten sonra Tanrıça Athena'ya ithafen Atina'ya göndermiştir (Schwertheim, 2009, s. 49). Gönderilen zırhların yanında yazıtta da şöyle belirtilmesini söyledi; "*Filip'in oğlu İskender ve Yunanlılar (Sparta dışında) Asya'da yaşayan yabancılardan alınan bu yağmaları sunarlar."* (Arrian, 2005, ss. 22-25).

3.2. Anadolu Hakimiyeti

Granikos Zaferi'nden sonra Sardeis ve civar şehirler İskender'e boyun eğdi (Plutarkhos, 2020, ss. 18-19). Kentin önde gelenleri arasında Mithrines de vardı ve İskender'e kenti hazineyle birlikte kaleyi de teslim etti. İskender, Sardis kentinin 10 km kadar uzağında yer alan Hermos nehri kıyısında kamp kurdu. İskender kaleyi kuşatmak üzere Amyntas'ı görevlendirdi. İskender Sardis halkına geleneklerine uygun yaşama özgürlüğünü tanıdı (Arrian, 2005, ss. 29-30).

Lydia satrabı Spithridates tarafından yönetilen bölgelerin başına ise, Philotas'ın oğlu Asandros'u getirdi. Anadolu'da mevcut idari ve iktisadi işleyişi bozmayan İskender, Aristes'in yönetiminde olan bölgeye Kalas'ı atadı ve kendi iradesiyle Pers saflarında savaşmadığını ve tepelerin ardında saklanan halkı bağışlayarak evlerine gitmelerine izin verdi. Bu sırada Parmenio'yu, Daskyleion'u almak üzere görevlendirdi. Bölge hiçbir karşı koyma ile karşılaşılmadan kolaylıkla alındı.

Magnesia ve Tralles kentlerinden gelen temsilciler İskender'in huzuruna çıkıp tabiyeti altına girdiklerini bildirdiler. İskender bütün ülkede egemen oligarşiyi yıktı ve yerlerine demokratik sistem tesis edilmesini sağladı. Her topluluğun kendine özgü geleneklerini sürdürmesine izin verdi. Öte yandan Persler'e ödenen haraçlar da kaldırıldı. Bu sırada Ephesos'ta kaldı. Artemis'e adaklar sundu ve ordusun savaş düzeni almış halde yapmış olduğu geçit törenine katıldı. Ertesi gün Miletos'a doğru yola çıktı. Dış Kent olarak adlandırılan bölüm garnizon tarafından terkedilmiş olduğundan hiçbir karşı koyma ile karşılaşmadan kolaylıkla alındı. Ardından iç kenti kuşatmak üzere hazırlıklar yapmak için burada kamp kurdu. Miletos kenti garnizon komutanlığı görevini yürüten Hegesistratos, önce İskender'e tabi olacağını belirten bir mektup göndermiştir. Daha sonradan Pers filosunun yakınlığı onu krallarını savunmak için cesaretlendirmiş olacak ki Pers safında yer alma kararı almıştır.

İskender, Pers garnizonunun yerleşmiş olduğu akropolise çıktı. Ve burada bir Zeus tapınağı ile sunu taşı yaptırmak için uygun bir yer aramaya başladı. Tam bu sırada aniden gökten inen yağmur ve kopan fırtına ile İskender Zeus'un kendisine tapınağın nerede olması gerektiğini işaret gönderdiğini düşünüp emirlerini bu doğrultuda verdi. Pasuinas'ı burada kale komutanı olarak bırakan İskender bölgenin örgütlenmesi ve haraçların tahsil edilmesi görevini Nikias'a verdi. Spithridates'in yönetiminde olan bölgelerin denetimini de Philotas'ın oğlu Asender'e verdi. Kolos ve Aeropos'un oğlu İskender Peloponesliler başka bağlaşık kuvvetler ile ülkenin Memnon'a ait olan bölgesine gönderdi. Argoslular ise kaleyi muhafaza etmek üzere Sardeis'te kaldılar.

Bu sırada süvari çatışmaları haberi Ephesos'ta duyulunca Antiokhos oğlu Amyntas şehri korumakla görevli paralı askerler ile deniz üzerinden Makedonya'ya kaçtı (Arrian, 2005, s. 30).

Amyntas, Kral Philip'in ölümünün ardından Makedonya'dan ayrılmış ve Ephesos'a gelmişti. İskender'in her ne kadar kendisine kötü bir davranışı olmamış olsa da kendi kötü niyetleri sebebiyle İskender'den mümkün olduğunca uzak kalmaya gayret etmiş, Makedonya'dan kaçıp Ephesos'a geldiğinde burada bulunan oligarşi tarafından oldukça iyi karşılanmıştır. İskender'in Ephesos üzerine doğru ilerlemekte iken Memnon kurtarabildiği kuvvetleri ile birlikte İyonya'ya kaçmış ve Ephesos'a sığınmıştır. Ephesos'ta halk oligarşinin zulmünden usanmış durumdaydı ve olası bir ayaklanmaya karşı oligarşinin durumu tehlikedeydi (Droysen, 2020, s.194).

İskender Sardis'ten yola çıktıktan üç gün sonra Ephesos'a vardı. Burada İskender yanında bulunduğu için sürgüne gönderilmiş olan herkes buraya çağırıldı. Öncesinde burada hâkim olan oligarşik yapı devre dışı bırakılarak demokratik kurumlar etkin hale getirildi (Arrian, 2005, ss. 29- 30).

MÖ 338'de toplanmış olan Korinthos Birliği'nde verilmiş olan kararlar Batı Anadolu'da bulunan İyon kentlerini de kapsamaktaydı. Bu kapsamda İyon kentleri arasında her daim önemli olan Ephesos alınan kararlar dahilinde demokratik bir yönetime kavuştu. Fakat Autophradates ordusu ile şehri talan etmiş, askerlerine halkın büyük çoğunluğunu kılıçtan geçirtmiş, geri kalanları ise esir tutmuştur. Bu sürecin ardından Ephesos'ta demokrasi terk edilmiş ve denetimin sağlanması için Pers birliği bırakılmış, yönetimden sorumlu olarak da Syrphales ve sülalesi görevlendirilmişti. İskender'in Granikos galibiyeti ile Ege boyunca güneye ilerleyişi ve Ephesos'a yaklaşması demos için umut vadeden bir gelişme olmuştur. Oligarşi zulmünün sona ermek üzere olduğunu anlayan demos ayaklandı. Syrphales, oğulları ve kardeşinin oğulları korkup tapınağa sığınsalar da öfkeli halk tarafından yakalanıp taşlanarak öldürüldü. Persler'e verilen vergiler Artemis Tapınağı'na aktarıldı (Droysen, 2020, s.194).

İskender'in Ephesos'taki bazı sorunları çözüme kavuşturması onun saygınlık kazanmasını sağladı (Arrian, 2005, s. 30). Ephesos'ta kaldıkları sürenin sonunda Artemis Tapınağı'nda kurban kestiler ve oradan ayrıldılar. İskender'in donanması Mykale yarımadası civarlarında dolaşırken Miletos'a ilerledi. Fakat diğer kent

devletleri gibi Miletos'un teslim olmaya niyeti oktu. Persler birkaç günlük uzaklıktaydı ve Miletos konumu itibariyle kusursuz bir limandı Fakat İskender Pers donanmasını önünü kesmek için bulundukları bölgenin tam karşısında yer alan Lade adasını tutmuştu. Pers donanması her ne kadar İskender'in donanmasının iki katı kadar olsa da Miletos'a ulaşamayıp Mykale Dağı eteklerine yerleşmekten başka çareleri yoktu. Bu sırada İskender karadan hücuma kalkışmak ve şehrin kuşatılması için hareket ediyordu. Zira Kıbrıslı ve Fenikeli denizciler ile bir deniz savaşına girmek mantıklı değildi. İlk kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Fakat kuşatma kuleleri sürecin seyrini değiştirmiş, savunmacılar üzerine ok ve taş yağdırmaya başlayınca dirençleri kırıldı ve sur üzerinde koçbaşı ile askerlerin içeri sızmasına yetecek kadar delikler açılması sağlandı. Bu sırada Mykale'de bulunan Persler kuşatmayı izlemekle yetindiler. Miletos halkı savunma hattının kırılması ve Makedon askerlerinin şehre girmeye başlamasıyla paniğe kapıldılar. İskender İyonya İsyanı'nda Persler'e karşı tutum sergilemiş atalarının ve teslim olmak istemeleri üzerine canlarını bağışladı fakat şehirde garnizon kurulması ve vergilerin eskisi gibi toplanması emrini verdi. İskender bu sırada donanmayı dağıtmak gibi kritik bir karar almıştı. Zira kuşatılan birçok şehirden vergi toplanmıyor oluşu ve herhangi bir yerden gelir olmaması donanmanın masraflarını karşılayacak mali bir kaynak yoktu. Bundan dolayı, ordunun yüklerini taşımak için birkaç filo bırakmak koşuluyla donanmasını dağıttı. Kendi donanmasının iki katı büyüklüğünde olan Pers donanmasıyla karada savaşmanın daha mantıklı olacağını düşünüyordu. Fakat üzerinden çok geçmeden (MÖ 333) İskender donanmayı dağıtmış olmasının pişmanlığını yaşadı. Çünkü Persler her an kuzeyi tekrar işgale kalkışabilirdi ya da Batı Anadolu'nun fazlasıyla girintili çıkıntılı kıyılarında zayiata yol açabilirdi.

İskender güneye, Halikarnassos'a ilerlemeye devam etti. Ve güzergâh üzerindeki garnizonları terk etmiş olan paralı askerleri ordusuna dahil edip zorla Halikarnassos'a yığdı Pers ordusunun ana karargahının burada olması nedeniyle oldukça önemli bir bölgeydi. Bu şehre denizden ulaşmak daha kolaydı fakat kent güçlü surlarla çevriliydi. Bu surların içinde iki tane kale vardı. Salmakis ve Mausolos'un sarayı bulunan Zephyrion'dur. Granikos mağlubiyetini öğrenen Darius, Ege sahillerinin sorumluluğunu Rodoslu Memnon'a bırakmıştı. Görünürde Karia Satrabı Orontobates ile iş birliği halinde olan Memnon asıl yetkili kişiydi. Bu sırada

İskender Halikarnassos üzerine ilerleyişini sürdürüyordu (Bosworth, 2020, ss. 64-68).

Bu sırada İskender'in lehine bazı durumlar vuku bulmaktaydı. Karialılar kendi aralarında ihtilafa düşmüş, bölünmüş vaziyetteydi. Satrap Piksadaros ölmüş Karia'nın kırsal bölgelerinin idaresini elinde bulunduran Ada ile Orontobates arasında bir hakimiyet mücadelesi cereyan etmişti. İskender bu durum üzerine Ada'yı desteklemiş ve Anadolu'da ilk kez Makedon kökenli olmayan ve kadın bir satrabı göreve getirmiş olmuştu. Kraliçe Ada İskender'i oğlu olarak benimsemiş, kendisine hediyeler sunmuştur. Ayrıca Halikarnassos'ta Makedon ordusuna gerekli desteği sağlamıştı. Halikarnassos'u kuşatmak üzere harekete geçen İskender karargahını da Kral Mausolos'un anıt mezarı karşısında bulunan Karia sarayına kurmuştur. İskender yeni geliştirmiş olduğu kuşatma teknolojisin ilk kez burada denemiştir (Lendering, 2020, s.103).

Makedon ordusu sahil yolu boyunca İassos ve Bergilia üzerinden gelip surların kuzeydoğu yönünde kalan Mylasa kapısına taarruz ettiler. Kuşatmaya ara verip Myndos şehrini zapt etmeye gayret etmiş olsalar da başarılı olamayıp tekrar kenti kuşatma kararı aldılar. Kuşatma kuleleriyle ok ve mancınıklarla üzerlerine yağdırdıkları taşlar ile savunma hattını kırmaya çabalıyorlardı. Bu esnada koçbaşları ile surları yıkmaya çalışıyorlardı. Şehirdekiler ise surların dışına çıkıp kuşatma kulelerini ateşe vermeye başlamışlardı. Halikarnassos İskender'in ateşkes istemek zorunda kaldığı tek yer olmuştur. Tam surlar aşılmak üzereyken iki kule arasındaki perde duvarın yıkılması ve Perdikkas'ın taburunda bulunan iki sarhoş askerin sur duvarlarına tırmanmaya çalışması ile bir gece saldırısı başladı. Taburdaki diğer askerler de onları takip ettiler ve bir çarpışma başladı. Makedon ordusu burada büyük kayıplar verdi. Halikarnassos'ta açılan ateş yüzünden ölüleri almak da mümkün olmamıştı. İşte bu yüzden İskender ateşkes talebinde bulunmuştur. İskender uğramış olduğu kayıplara rağmen saldırıya devam etti. Makedon kuvvetlerine karşı acil bir tabya inşa edildi fakat çok da dayanıklı olduğu ve uzun süre Makedon güçlerine karşı mukavemet gösteremeyeceği açıktı. Bundan dolayı Atinalı komutan Ephialtes ve Thrasybulos tarafından yönetilen Pers birlikleri kuşatma kulelerine saldırdı. Kuşatma kulelerini ateşe veren Pers birlikleri neredeyse başarılı oluyordu. O sırada Ephialtes de Makedon piyadelerini kovalamaya başlamıştı. Neyse ki bir grup deneyimli asker

Makedon ordusunun direnişini koordine ederek, huruç harekâtına katılanları şehre doğru püskürtmeyi başardı. Bu geri püskürtme esnasında Ephialtes de öldü. Bu esnada Memnon komutanlara da danışarak, savunmayı bırakma kararı aldılar. Mühimmat depoları ve kuleleri ateşe veren Memnon ve adamları iç kalelere doğru çekildi. Bu noktada artık şehir alevlere ve İskender'e kalmıştı. Gün ağardığında kral yakılmış, harap olmuş şehri gezmişti. Salmakis ve Zephurion kalesinde olan düşman kuvvetlerinin erzakları da deniz yoluyla kendilerine ulaştırılmakta olduğundan sıkıntı çekmemişlerdi ve iyi durumdaydılar. Fakat İskender henüz amacına ulaşamamış Halikarnassos'u düşman elinden alamamıştı. Son huruç harekâtı esnasında oldukça fazla zaiyata uğrayan İskender bu sefer evleri, surları ve Salmakis'in etrafını yerle bir etti. İskender şehre 3000 piyade 200 süvariden oluşan küçük bir garnizon kurdu. Fakat bu küçük garnizon Pers kuvvetlerine karşı koyamayacak kadar küçüktü. Nihayetinde Halikarnossos 332 yılında düşman askerlerinin merkezi olarak kaldı. İskender şehri alamadığı gibi oldukça fazla zarara uğramıştı (Bosworth, 2020, ss. 64-68).

İskender, Ege sahillerinde Memnon ve Pers donanmasını bırakmıştı. Halikarnassos'ta kalan küçük birlik Ptolemaios tarafından destekleniyordu (Bosworth, 2020, ss. 69-70).

MÖ 333 yılı itibariyle Sardis'ten Susa şehrine kadar uzanan Kral Yolu üzerinde Makedon ordusunun ilerleyişi başlamıştı. Heredotos, Kral yolunu şöyle aktarmıştır;

> *Biz kendimiz de bu yol hakkında bir şeyler söyleyeceğiz: Bütün yol boyunca kraliyet konutları ve çok güzel kervansaraylar vardır, hep insanların oturdukları yerlerden ve güvenlik içinde geçilir. Lydia ve Phrygia içerilerinde yirmi stathmetikos ya da konak boyunca uzanır ki, bu doksan dört buçuk parasang[6] tutar. Phrygia sınırında Halys[7] ırmağına rastlanır, bu ırmağı geçebilmek için buraya hâkim durumda olan sıradağları ve ırmağı gözaltında bulunduran önemli bir kaleyi aşmak gerekir. Bunu aştıktan sonra Kilikia sınırlarına kadar Kappadokia içinde yirmi sekiz konak, yani dört yüz parasang gidilir; sınırda iki sıradağı aşacak ve iki kalenin önünden geçeceksiniz. Oradan öte, Kilikia*

[6] 12.000 adım.

[7] Kızılırmak.

içerisinde geçilecek yol üç konak, on beş buçuk parasangdır. Kilikia ve Ermenistan arasında sınır, içinde gemilerin yüzebildiği bir ırmaktır ki, adı Fırat'tır. Ermenistan içinde her biri bir garnizonla tutulan on beş konaklık yol vardır, elli altı buçuk parasang tutar. Bu bölgeyi gemilerin yüzebildiği dört ırmak sular; bunlar geçilmeden gidilemez. Birincisi Dicle'dir; ikinci ve üçüncü aynı yerden çıkmadıkları ve bir tek ırmak olmadıkları halde aynı adı taşırlar. Birincisi Ermenistan'dan, öbürü Matienlerin ülkesinden gelir. Dördüncüsünün adı Gyndes'dir; eskiden Kyros'un üç yüz altmış kanala ayırmış olduğu ırmak budur. Ermenistan'dan Matienler ülkesine geçerken dört konak vardır ve bu ülkeden Kissia'ya vardıktan sonra, üzerinde Susa kentinin kurulmuş olduğu ve gemilerin işlemesine elverişli bulunan Khoaspes'e kadar on bir konak, kırk iki buçuk parasang yoldur. Bütün bu konakların toplamı yüz on birdir; Sardes ile Susa arasındaki konakların sayısı işte budur. Kraliyet yolu pasarang olarak daha iyi ölçülürse ve bir parasang otuz stad hesap edilirse ki, gerçekte o kadardır, Sardes'den "Memnon Sarayı" denilen kral konağına kadar on üç bin beş yüz stad çeker, çünkü dört yüz elli parasangdır. Günde yüz elli stad tutarsak, bu yol tastamam doksan günde aşılır. Demek ki Miletoslu Aristagoras, Lakedaimonlu Kleomenes'e kral konağına kadar üç ay yürümek gerektiğini söylerken doğru cevap vermiş oluyordu. Eğer biri çıkar da daha doğrusunu ararsa, buna Sardes ile Ephesos arasındaki bölümü de ekleyeceğim ve Hellen Denizi'nden Susa'ya kadar (Memnon'un kenti denilen kent burasıdır) on dört bin kırk stad olduğunu söyleyeceğim; zira Ephesos ile Sardes arası beş yüz kırk staddır, gösterilen üç ayı böylece üç gün daha uzatmak gerekir (Lendering, 2020, s.105).

İskender, kış mevsiminin yaklaşılmasıyla sefer başlamadan önce yeni evlenmiş olan askerlerini kışı eşlerinin yanında geçirmeleri için Makedonya'ya gitmelerine izin vermiştir. Askerlerin denetiminden mesul olmaları için Seleukos'un oğlu Ptolemaios'u ve yüksek rütbeli iki subayı vermiştir. Arrian'ın aktardığına göre askerleri arasında bir komutan ve kral olarak İskender'in en popüler olduğu ve sevildiği an kuşkusuz bu kararı neticesinde olmuştur. İskender güneye ilerleyişini sürdürdü (Arrian, 2005, ss. 37-38).

Makedon ordusunun vermiş olduğu kayıp oldukça fazla olduğundan eve gönderilen askerlerin başında olan komutanlar baharda Gordion'a yapılacak sefer için Makedonya'dan asker takviyesiyle gelmeleri için görevlendirildiler. Aynı zamanda Anadolu'da alınan bölgelerde muhafız birliği olarak bırakılan askerlere Tralleis aristokratlarından atlı askerler ve teçhizat ile Makedon ordusuna baharda yapılacak olan sefer için takviye birlik gelmiştir. Kışı Lidya ovasında geçirecek olan birlik baharla birlikte Gordion'a ilerleyecek ve İskender ile ordusuna destek olmak üzere hareket edeceklerdi (Droysen, 2020, s. 215).

Likya ve Pamphylia bölgelerini, güneybatı kıyı şeridini kontrol altında tutmak ve Pers donanmasının bölge üzerindeki etkinliğini yok etmekti (Lendering, 2020, s.107).

İskender'in Likya bölgesi üzerine ilerleyişi Hyparna üzerinden olmuş burada bulunan muhafızlar serbest bir şekilde çekilebilme şartıyla kaleyi teslim etmişlerdir. İskender için Likya'yı almak hiç zorlayıcı olmadı. Pers hakimiyeti altında iken de bu bölgede herhangi bir Pers muhafız birliği bulundurulmamıştı. Kendi anayasalarını da kullanmaya devam eden bir bölge olma özelliğine sahiptiler. Pınara, Ksanthos, Patara ve beraberinde otuz kasaba Makedonya egemenliğini hiçbir zorluk çıkarmadan tanımışlardır. İskender kuzeye ilerleyip dağlık Milyas bölgesine geldi. Ve güneyden gelen Likya kentleri ve Phaselis'ten gelen elçiler Hellen kültürüne uygun bir biçimde krala saygılarını sundular. Hepsi kraldan dostluk ve barış talebi için gelmişlerdi. Ayrıca Atina'da ölen şair Theodektes, Phaselisli olduğundan ve babası hala orada yaşadığından İskender şairin mezarını ziyaret edeceği ve şehirlerinde birkaç gün dinleneceği sözünü verdi. Sonrasında yakın dostu Giritli Nearkhos'u Likya ve doğusunda kalan kıyı bölgelerine satrap olarak atadı. Buradan sonra İskender Phaselis'e doğru ilerledi. Dorlar tarafından kurulmuş ve etrafı Karialılar ile çevrili olan bu kent kendisini bir Hellen kenti olarak koruyabilmiş önemli bir yerdi. Uzun kıyı şeridine ve mühim limanlara sahip olan Phaselis'in en büyük zenginliği bu limanlardı. Fakat Pisidyalılar sık sık Phaselis'e akınlar düzenlemekte olduğundan halk İskender'i bir kurtarıcı olarak görmüştü. İskender de vakit kaybetmeden Phaselisliler ile birleşerek Pisidyalılar'ı ortadan kaldırmıştı. Phaselisliler Kimon'un Eurymedon zaferinden sonra ilk kez bir Hellen zaferine tanıklık etmiş ve bunun coşkusunu yaşamaktaydılar. İskender de sonuçtan aynı derecede memnundu. Şehrin

Pazar alanına inen İskender, şair Theodektes'in anıtına saygı gösterisi olarak çiçeklerle süslü bir çelenk bırakmıştır (Droysen, 2020, ss. 211-213).

Phaselis'te kaldığı süre boyunca bir de İskender'e suikast girişimi olacağı haberi gelmişti. O sırada Kral'a Lynkestisli İskender tarafından bir suikast girişimi gerçekleşeceği haberi gelmişti. Babası Philippos'un ölümünden Lynkestisli kardeşlerin sorumlu olması sebebiyle idam edilmiş, İskender ise adaşı İskender'in babasının ardından kral ilan edildiğinde destekçisi olmuştur. Daha sonrasında da İskender Anadolu seferi esnasında Hellespontos Frigyası'na satrap olarak atanan Kalas'ın yanında bölgedeki garnizonun komutanlığına atanmıştır. Bu suikast girişimi öncesinde İskender tarafından bir rüya ile kendisine bildirilmiş olduğu rivayet edilmektedir. Arrian bunu şöyle aktarır;

> *İskender bir gün Halikarnassos'ta yatmış olduğu öğle uykusunda rüyasında başının tam üzerinde bir kırlangıç dönerek uçmuş, sanki olağandışı bir uyarıda bulunuyormuş gibi yüksek sesle ötmüş ve yatağının çeşitli yerlerine konup durmuştu. İskender'in tam uyanamayacak kadar yorgun olmasına karşın, kuşun çıkardığı sesten rahatsız olarak onu eliyle yavaşça kovmaya çalışmış, ama bunu başaramamıştı. Çünkü, İskender'in elinin dokunmasından korkmak bir yana tam tersine kuş gelip başına konmuş ve tam olarak uyanıncaya dek kımıldamadan durmuştur.*

Daha sonra büyük bir kararsızlık yaşayan İskender'e Likya Birliği içinde yer alan Ksanthos şehrinde bir pınarın sularının taştığı ve bu suların altından Yunanlıların Pers egemenliğini sonlandıracağı yazılı bir tunç levha çıktığı söylenir. Bundan cesaret alan İskender Phenike ve Kilikia'ya kadar uzanan sahil bölgelerini ele geçirmeye koyuldu. Hatta bu iki bölge arasında kalan Pamphylia bölgesini bu kadar kolay ve kızlı bir biçimde ele geçirmesini tarihçiler ilahi ve doğaüstü hikayelerle açıklayabildiler (Arrian: 2005 ss.37-39).

Bu sefer sırasında İskender'in mektuplarında bahsettiği tek yer Phaselis'ti ve bu şehirde uzun zaman kalmasının sebebinin burada Klimaks adını verdiği bir yol yaptırıp o yoldan geçmiş olduğuydu (Plutarkhos, 2020, s. 20).

İskender Phaselis'ten yola çıkarak Pamphylia bölgesinin en önemli şehri Perge'ye geldi. Piyadelerin yürüyebileceği kadar yolun açılabilmesi için Trakları

görevlendiren İskender, bu yolculuk için kış ayını seçmişti. Oldukça zorlayıcı bir yolculuk geçirmiş olan askerler kimi yerlerde yolları su basması nedeniyle büyük oranda suya batmış vaziyette ilerlemek durumunda kalmışlardır. Bu zorlu yolculuk elbette İskender'i yıldırmamış, ordusun başında ilerlemiştir (Droysen, 2020, ss. 215-216).

Bu zorlu yolculuktan geçerken doğaüstü olayların gerçekleştiği rivayet edilmektedir. Tarihçi Kallisthenes'in aktardığına göre Oldukça rahat bir şekilde geçmiş olduğu hatta denizin İskender'e adeta "proskinezi" yaparak önünde kıvrıldığına dair söylemlerde bulunmuş olduğu bilinmektedir (Lendering, 2020, s.107).

İskender nihayetinde Pamphylia bölgesinin en önemli şehri Perge'ye gelmiş hatta buraya gelir gelmez Aspendos'tan gelen yetkililer tarafından karşılanmıştır. Yetkililer İskender'e tabiyetlerini bildirmek üzere şehri kuşatmamasını istemek için huzuruna gelmiştir. İskender ise bu teklifleri karşısında ordusuna 50 talent ödemelerini ve belli sayıda at olarak Kral Darius'a ödedikleri vergiyi kendisine ödemelerini istemiştir. Kent yetkilileri bu anlaşmayı kabul ettiler. Bunun üzerine İskender Side'ye doğru ilerledi. Side halkı Batı Anadolu'nun Aiol bölgesinde bulunan Kyme şehrinden gelmiş bir halktı. Esas dilleri olan Hellence'yi kullanmamakla birlikte yörede kullanılan dili de konuşmayıp kendilerine has bir dil kullanıyorlardı. Side'nin denetimini ordu komutanlarından yakın arkadaşı Nearkhos'a bırakmıştır. Sorunsuz bir şekilde Side'yi de aldıktan sonra Perge'ye geri dönmüş oradan diğer bir Pamphylia şehri olan Sillyon'u almak üzere harekete geçmiştir. Sillyon'u alma işini vekiline bırakmıştır (Droysen, 2020, ss. 216-217). Fakat dik bir vadi üzerinde konumlandırılmış kalenin ele geçirilmesi oldukça güçtü. Kuşatma donanımının yetersizliği de şehrin alınmasını zorlaştıran bir faktördü. O sırada Aspendoslular'ın verdikleri sözde durmadığını öğrenen İskender Aspendos'a yöneldi. Kral'ın kendilerine doğru harekete geçtiğini öğrenen Aspendoslular şehrin aşağı bölgelerini boşaltmış, kale içine saklanmışlardı. Fakat cesaretleri kırılmış olan Aspendoslular İskender'den bir kez daha af dilemeye niyetlendiler. İskender de önceki anlaşmanın şartlarını daha da ağırlaştırarak ödemeleri gereken haracı 100 talente çıkardı. Aynı zamanda şehrin ileri gelenlerini de esir olarak tutacak ve komşu bölgelerden haksız toprak alımlarının mahkemelerde sorulacak olması ile ilgili kararlarını açıkladı. Ayrıca bölgede bırakılan vekile koşulsuz biat etmeleri şartını

sundu ve Aspendoslular kabul etmek zorunda kaldılar. İskender kuzeye, dağlık Pisidya bölgesine doğru ilerlemek üzere harekete geçti. Burada bulunan Termessos şehri de konumu itibariyle Sillyon kadar zorlayıcıydı (Lendering, 2020, ss.108-109).

Termessos Pisidya bölgesi sınırları içinde kalan bir dağ kalesi etrafında konumlandırılmıştı. Buradaki dağlık bölgeye hâkim olması sebebiyle yerleştirilecek olan birkaç asker bile büyük bir ordunun geçişini engellemesi muhtemeldi. Kent, iki dağın dik yamaçları arasında bulunan boyun noktasında kurulmuştu. Halk şehirden ayrılıp tepelerde mevzilenmişti. İskender ise ordugahını geçidin önüne kurmayı, kalabalık orduyu görünce halkın geri çekileceğini düşünerek hareket etti. Tahmin ettiği gibi de halk geri çekildi. Bunu fırsat bilen İskender hafif piyade ile birlikte ilerledi, nöbetçileri geri attı ve tepeleri zapt etti. Bunun üzerine ordu geçitten geçerek kentin önünde konakladı. Termessoslular ile aynı kavimden olan Selgeliler İskender ile görüşmek üzere ordugaha geldiler (Droysen, 2020, ss. 217-218). Selgeliler de tıpkı Termessoslular gibi Asya kökenli savaşçı bir kavimdir (Arrian,2005, s.42). Fakat Selgeliler, aynı kavimden de olsalar Termessoslular ile husumet içindeydiler. Bundan dolayı Termessos'u kuşatmak üzere gelen İskender ile dostluk kurma amaçları vardı. Ancak Termesossos'u düşürmek vakit alacağı için İskender burada daha fazla oyalanmak istemeyerek kuzeye, Sagalossos'a doğru ilerleme kararı aldı. Sagalassos halkı da Termessos gibi Pisidya kavminden bir halktır. Sagalassos kenti konumu itibariyle Pisidya bölgesinin yüksek düzlüğü üzerinde kurulmuş bir şehirdir. İskender'in üzerlerine doğru geldiğini öğrenen Sagalassoslular da Termessoslular ile ittifak kurup şehirlerini muhafaza etmek için harekete geçtiler. Şehrin güneyinde kalan tepeleri işgal etmişlerdi. İskender, ordusuna hücum pozisyonuna gelmeleri için emir verdi ve sağ kanatta nişancılar ve Agrianlar ilerlediler (Droysen, 2020, ss. 217-218).

Süvari birliklerinin engebeli arazide ilerlemesi mümkün değildi. Sagalassoslular Termessos'tan yardım istemişler ve gelen birlikler tarafından düşman ordusu güçlendirilmişti. Sagalassoslu askerler Makedon okçuları geri püskürttü fakat İskender falanks birliği başında ilerleyişini sürdürüyordu. Göğüs göğse bir çarpışma başladı. Zırhları olmayan Pisidyalılar Makedon ordusunda bulunan tam donanımlı askerlerin karşısında mağlup oldular ve beş yüz kayıp verdiler. Geride kalanlar ise bölgeyi iyi bildikleri için kaçabildiler. Bundan dolayı tutsak sayısı azdı. İskender

şehri ilhak etti. Diğer Pisidya kentleri üzerine ilerleyen İskender bazılarını zorla aldı. Bazı şehirler de kendi rızalarıyla teslim oldular (Arrian,2005, s.42). İskender, Pisidya Bölgesi'nde garnizon bırakmamıştır (Bosworth, 2005, s. 71).

Bu sırada Rodoslu Memnon da Ege kıyılarını işgal etmek ve Asya'da ilerleyişini sürdüren İskender'in Makedonya ile bağlantısını koparmayı amaçlıyordu (Droysen, 2020, ss. 220-221). Hatta Euboia'ya ilerleyip oradan Makedonya'yı ele geçirme planları olduğu İskender'in kulağına gelmişti. Fakat İskender tereddüt etmeksizin Pers kuvvetleri üzerine ilerleyişini sürdürdü. Bu sırada Pers ordusunun donanması eskisi kadar güçlü değildi (Bosworth, 2005, ss. 72-73). Pers Kralı Darius Anadolu'nun savunmasını Memnon'a bırakmıştı. Anadolu'nun Batı kıyıları İskender tarafından ilhak edilmişti. Memnon, savaşın odağını Asya,'dan Yunanistan ve Makedonya'ya çekme niyetindeydi. Lesbos Adası'na gitti ve burada kendini *"adanın efendisi*" ilan etti. Yalnız adada Mytilene halkı Memnon'un egemenliğini tanımıyordu. Bunun üzerine Memnon, Mytilene'yi kuşattı. Yalnız kuşatmanın neticesi alınamadan Memnon hastalandı ve kuşatmanın sürdürülmesi emrini Farnabazos'a verdi. Farnabazos ve Autofradates kuşatmayı şiddetli bir şekilde sürdürdü (Arrian,2005, s.44).

Gordion'a ilerlemekte olan İskender, Batı'daki karışıklıkları duyunca endişelendi. Fakat Memnon'un ölümüyle bu endişesi son buldu (Tekin, 2019, s. 134). Psidya bölgesinin ele geçirilmesiyle Sagalassos Dağları'nın ötesinde başlayan Phrygia Bölgesi'nin başlangıcı sayılan yaylanın yolu açılmıştı (Droysen, 2020, s. 219).

Bölgenin kuzeydoğu köşesinde kalan Askanios Gölü'ne[8] ilerledi. Frigya Bölgesi'nin satraplık başkenti olan Pers ve paralı Yunan askerleri tarafından korunan Kelainai'ye[9] geldi (Bosworth, 2005, ss. 71-72).

Burası Frigya satrabının yüz kadar Yunan paralı ve bin kadar Karialı asker tarafından oluşan garnizon kalede konuşlanmışlardı (Lendering, 2020, s. 109).

Halk teslim olmaya direnmiş olsa da on günlük bir kuşatmanın ardından İskender ile bir anlaşmaya vardılar ve altmış gün içinde destek gelmezse teslim olacaklarını söylediler. İskender kulağa ilginç gelen bu teklifi kabul etti ve Antigonos'u Frigya

[8] Burdur Gölü.

[9] Dinar- Afyon.

satrabı olarak atadı. İskender Büyük Frigya'da da idari denetimi kendine bağladıktan sonra Kelainai'den yola çıkarak Gordion'a ulaştı. Bu sırada yeni evlenmiş oldukları için kışı geçirmek üzere ailelerinin yanına gönderilen Parmenion komutasındaki askerler de Gordion'a gelmişti (Bosworth, 2005, ss. 71-72).

Ayrıca İskender, kuzeye doğru ilerleyişi sırasında Phyrgia ana tanrıçası Kybele'ye kurban kesmiş ve Pessinous'u[10] da ziyaret etmiştir. İskender'in ilerlemekte olduğu arazi kendisinin ve beraberindekilerin alışkın olduğu cinsten değildi. Açık arazide İskender ve ordusunun açık hedef olmasına zemin hazırlayan bir durumdu. Kuzeye doğru ilerleyen ordu herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmadan Gordion'a ulaştı. Bu arada ordu hasadın yapılması ve erzak tedariki için ordu Gordion'da bekliyordu. Şehirde bulunan Frig Güneş Tanrısı Sabazios'a adanmış tapınakta bir araba sergileniyordu (Lendering, 2020, ss. 109-110). İskender efsanevi kral Midas'ın ve Gordion'un kurucusu Gordios'un arabasının bağlı olduğu düğümü çözmek için oldukça istekliydi. Efsaneye göre her kim Gordion Düğümü 'nü çözerse "*Asya'nın hâkimi*" olacaktı. Arrian'ın aktardığına göre efsane şöyledir;

> *Gordios anlatıldığına göre, eski günlerde Frgiya'da yaşamıştı; yoksuldu ve ancak bir çift öküz boyunduruğu ve işleyecek küçük bir tarlası vardı. Bir öküzle tarlayı sürerken, ötekiyle arabasını çekerdi. Bir gün tarla sürerken bir kartal gelip boyunduruğun üzerine kondu ve günün işi bitip öküzler salınıncaya dek orada kaldı. Gordios endişelenerek gökten gelen bu işaretin ne olabileceği konusunda kendilerine danışmak üzere Telmissos'un bilicilerine gitti. Telmissos'un halkı Tanrının gizemlerini yorumlamada ustaydı ve kadınları ve çocukları da kapsamak üzere soylarında geleceği önceden görme yeteneği vardı. Gordios bu halka ait olan yakınlardaki bir köyde su çekmekte olan bir kızla karşılaştı. Ona kartaldan söz edince, kız yanıt olarak kendisinin bir biliciler soyundan doğduğunu söyledi ve ona işareti gördüğü yere geri dönerek Kral Zeus'a bir adak sunmasını öğütledi. Gordios kızdan onunla birlikte gelmesini ve ona adağın hangi biçimde sunulacağını göstermesini istedi; onu kızın söylediği gibi sundu. Daha sonra onunla evlendi ve ondan Midas adında bir oğlu oldu.*

[10] Ballıhisar- Eskişehir.

> *Midas'ın büyüyüp güzel ve yakışıklı bir genç olduğu günlerde, Frigyalıların kendi aralarında sorunları ve çekişmeleri vardı. Bir bilici onlara bir arabanın bir kral getireceğini ve onun aralarındaki kavgalara bir son vereceğini söyledi. Onlar henüz bunu tartışmayı sürdürürken, yanında annesi ve babası olan Midas bir araba ile geldi ve toplandıkları yerin önüne durdu. Bunu bilicilinin sözlerinin yerine gelmesi olarak kabul eden Frigyalılar tanrının onlara bir arabanın önceden getireceğini bildirdiği kişinin karşılarında olduğuna karar verdiler. Böylece Midas'ı tahta oturttular. O aralarındaki sorunlara ve çekişmelere bir son verdi ve Kral Zeus'un kartalı göndermesine bir şükran sunusu olarak babasının arabasını akropolisin üzerine yerleştirdi* (Arrian:2005 ss. 44-46).

İskender, kızılcık ağacından yapılmış ve oldukça karmaşık olan bu düğümü çözmeye kararlıydı. Düğüm öylesine giriftti ki kimse nerede başlayıp nerede bittiğini göremiyordu. İskender de düğümü nasıl çözeceğini bulamadı. Ama düğümü çözmeden de buradan ayrılmak istemiyordu. Arrian'ın aktardığına göre kılıcını çekip düğümü kesmişti. Ancak Aristobulos'a göre, düğümü bir arada tutan çiviyi çekip çıkarmış ve düğümü çözmüştü. Her ne şekilde olursa olsun kehanetin gerçekleşmiş olması nasıl olduğu sorusunu önemsiz kılmaktaydı. İskender düğümü çözdükten sonra, o gece şimşekler ve gök gürültüsü ile bir başka işaret daha geldi. Ertesi gün İskender göklerden işaret gönderen tanrıya adak sundu ve "*Düğümün Çözülüşü*" duyurusunu yaptırdı (Arrian:2005 ss. 46-47).

İskender, Anadolu içlerine ilerleyişine daha fazla ara vermeden devam etmek üzere yola çıktı. Bir yandan erzak stoklarının azalması, diğer yandan Darius'un büyük bir ordu toplamakta olduğu yönünde aldığı haberler ivedilikle Anadolu'yu geçmesini gerektiriyordu. Bu sırada Ancyra'ya[11] gelen İskender, Pontus sınırında yaşayan Paphlagonialılar'ı temsilen gelen heyeti bekledi. İskender'in egemenliğini tanıyan Paphlagonialılar idari olarak Hellespontos Frigyası'na bağlanmayı kabul ettiler (Bosworth, 2005, ss. 74-75).

Kappadokia bölgesine doğru ilerleyen İskender, Sabiktas'ı bu bölgenin satrabı olarak atadı (Arrian, 2005, s.47). Böylece İskender, Halys Irmağı'nın batısında kalan Anadolu topraklarının büyük bir kısmını egemenliği altına almayı başarmıştı (Tekin,

[11] Ankara.

2019, s. 135). Ve Kilikya Kapıları'na doğru ilerlemeye devam etti. Kapılara vardığında buranın güçlü bir koruma altında olduğun gördü. Parmenion ve ağır silahlı piyade ile Kilikya kapılarını tutmakta olan Pers birliklerini etkisiz hale getirmişlerdi. İskender gece boyunca ilerleyişini sürdürdü ve şafak sökmekte iken tüm adamları ile Kilikya Kapıları'nı[12] geçmeyi başardı (Arrian, 2005, s.47).

Başlarda Persler'i destekleyen ve Tarsos'u Persler için tutan Kilikya satrabı Arsames, İskender'in yaklaşmakta olduğunu haber alınca Pers ordusunu beklemek üzere Suriye'ye çekildi. Memnon'un Granikos'ta Makedon ordusunu erzak kaynaklarını yok etmek için ekinleri yaktığı gibi Arsanes de Kilikya tarlalarını yaktı (Bosworth, 2005, s. 75)**.**

Tarsos halkı Arsanes'in kaçarken kenti yağmalarından endişe duyuyordu. Bunu duyan İskender hızla Tarsos'a doğru hareket etti ve şehri yakılıp yağmalanmaktan kurtardı (Tekin, 2019, s. 135). Tarsos'a varan İskender, oldukça hızlı bir ilerleyiş sürdürmüş ve bitap düşmüştü. Kydnos Irmağı[13] kenarına vardıklarında kendini ırmağın soğuk sularına attı. Su içinde durumu aniden kötüleşen İskender çadırına götürdüler. Ölecekmiş gibi terliyor ve titriyordu. Kralın bu haline dayanamayan Philippos kendisine bir ilaç verdi. O sırada Parmenion Philippos'un İskender'e komplo kurduğunu Darius'tan bunun için rüşvet aldığını ve hatta kızlarından biriyle evlenme sözü verdiğini yazan bir mektup ulaştırdı. İskender kendisine ilacı veren Philippos'un yüzüne mektubu tutarak ilacı içti. Philippos da İskender'e kendisine olan güvenini kaybetmemesi için yakardı. İlaç işe yaramış, İskender düzelmişti. Bunun şerefine İskender, Soloi'de[14] büyük şenlikler düzenledi ve Asklepios'a[15] kurban sundu. Uzun süredir barbar boyunduruğunda olan bölgede uzun zaman sonra tekrar Hellen kültürü ve yaşayış biçimi hakimiyeti ele almıştı. Böylelikle Soloi'de demokratik bir yönetim kendini göstermeye başlamıştı (Droysen, 2020, ss. 236-237).

3.3. İssos Savaşı (MÖ 333)

[12] Gülek Boğazı.

[13] Tarsus Çayı.

[14] Mezitli-Mersin.

[15] Yunan Mitolojisi'nde şifa tanrısı.

İskender, Tarsos'tan sahil şeridi boyunca güneye indi. Burada bulunan Soli şehrine varan İskender, burada bir garnizon kurdu. Ayrıca Pers kuvvetlerini desteklediklerı için şehir halkına 200 talent ceza verdi (Bosworth, 2005, s. 79).

İskender Tarsos'tan döndükten sonra, Philotas komutasındaki aristokrat birliği Pyramos Irmağı'nın[16] ilerisine gönderdi. Kendisi de ordunun kalan kısmıyla Magarsos üzerinden Mallos'a gitti. Bu kentin halkı da tıpkı Makedonyalılar'ın ataları gibi Argos'tan gelmişti. Kentte hala Hellen kültürünün etkileri görülmekteydi. Mallos halkı İskender'in kente gelişine kadar Pers yönetimi ile sürekli bir çatışma halindeydi. Köklerini İskender'in bağlı bulunduğu hanedan ile aynı topraklardan alan kent halkı Pers kralına ödemekte olduğu vergiden de muaf tutuldular (Droysen, 2020, ss. 238- 239).

Darius Suriye'de oldukça büyük bir ordu toplamıştı. İskender tarafından görevlendirilen Parmenion da Makedon ordusunun önemli bir kısmını Kilikya bölgesinin doğusunda konuşlandırmıştı (Lendering, 2020, s. 121).

İskender Mallos'tayken Kral Darius ve ordusunun Fırat Nehri'ni geçip üzerlerine doğru gelmekte olduğunu haberini aldı. Vakit kaybetmeden komutanlarının fikirlerini alıp bir strateji belirlemek üzere savaş meclisini topladı. Meclisin beyan ettiği ortak karar hızla hareket etmek ve rastladıkları yerde Perslere saldırmaktı. İskender bu karar üzerine Mallos'tan hareketle İssos'a gitme kararı aldı (Droysen, 2020, ss. 238- 239).

Parmenion keşif birliklerini Sochi düzlüğüne geçit veren Belen Geçidi'ne gönderdi. Makedon ordusu bulundukları konum itibariyle kendilerinden daha aşağı bir bölgede kamp kurmuş olan Pers ordusunu rahatlıkla gözleyebiliyordu. İki tarafta kendileri için uygun savaş alanını bekleyip harekete geçmiyordu. Darius Makedon ordusunun dağ geçidinden inmesini ve düzlüğe gelmesini bekliyordu. O sırada Parmenion orduya kuzeyde bir bölgede beklemek üzere emir verdi. Burada İskender'in komutasında bulunan ordunun diğer kısmını bekleyip kendileri için en uygun arazide çarpışmak niyetindeydiler. Her iki ordu da henüz savunma stratejisi uyguluyordu. Parmenion'un yanına hızla ilerlemek üzere yola çıkmış olan İskender bölgede yaygın olan sıtma hastalığına yakalanmış olan askerleri İssos'ta bırakmak zorunda kalmıştı.

[16] Ceyhan Irmağı.

İskender'in daha batıda, Tarsos dolaylarında olduğunu ve dağın ardında tüm orunun Pers ordusunu beklemekte olduğunu düşünen Darius güzergahını değiştirdi. Fakat İskender sahil yolu boyunca güneye doğru inmiş ve Parmenion'un birliklerinin beklediği yerde birleşmişlerdi. Bunu sonradan fark eden Darius, kendi ordusu açısından oldukça elverişsiz bir arazide savaşmak zorunda kalacağını anlamıştı. Pers ordusu tekrar güneye doğru yöneldi ve arkadan saldırıp kendilerine tehdit oluşturma ihtimalini de düşünerek İssos'ta Makedon ordusunun ardında bırakılan hasta ve yaralı askerleri öldürtmüştü. İskender Darius'un Sochi'de değil İssos'ta olduğunu duyunca çok şaşırdı ve doğruluğunu teyit etmek üzere birkaç adamını deniz yoluyla gönderip haber bekledi. Gerçekten de kurulmuş olan kampın ateşlerini gören adamlar haberin doğruluğunu İskender'e iletti. Bunun üzerine İskender ve Parmenion'un ordusu vakit kaybetmeden geldikleri yoldan kuzeye çekildiler. Makedon ordusu kıyı şeridinin 200 metre yukarısında bulunan Yunus Sütunları'nda geceyi geçirdiler (Lendering, 2020, ss. 121-123).

Bundan sonra İskender ordusuna Hatay üzerinden Suriye'ye doğru yola koyulma emri verir. Bu esnada Makedonya'dan kaçan ve Darius'a sığınan Amydas adlı biri İskender ile savaş esnasında geniş bir ovada bulunmamın, dar alanlardan kaçınmanın daha avantajlı olacağını söyler. Darius İskender'in geri çekilmesi ve onu kıstıramadan elinden kaçırma koşununda endişeli olduğunu belirtir. Bunun üzerine Amydas Darius'a hiç endişe etmemesini İskender'in savaştan kaçmayacağını söyler. Yine de Darius ikna olmayarak Ordusunu İskender'in bulunduğu yere dar geçitlerden geçerek ilerletir. O sırada İskender de ona saldırmak üzere Suriye'ye doğru ilerlemektedir. İskender'in amacı dar bir boğazda Darius'un ordusunu yakalamaktır ve bunun için ilerleyişini sürdürmüştür. Darius ise aksine geniş ve düz bir ovada İskender ve ordusu ile karşı karşıya gelmeyi amaçlamaktadır. İki ordu Pinaros Nehri yakınlarında iki dağ arasında kalan engebeli bir arazide karşı karşıya geldiler. Sayıca az olan Makedon ordusu için savaş alanı avantaj yaratıyordu. İskender'in cesur tavrı ve akıllıca uygulamış olduğu savaş taktikleri neticesinde Pers ordusu kısa ir çarpışmadan sonra kaçtı. Darius ve İskender bire bir çarpıştılar ve İskender bu çarpışma esnasında kalçasından yaralanmıştır. İskender binlerce düşman askerini öldürüp savaş kazanmış fakat Darius'u ele geçirememiştir. Bu sırada askerler, Pers ordusunun kaçarken gerilerinde bırakmış oldukları savaş ganimetlerini paylaşmakta idiler. Kral Darius'un çadırını İskender'e bırakmışlardı. İskender'in sarayına

vardığında annesi, karısı ve kızlarını gördü. Darius'un arabasını ve kılıcını gören saray kadınları öldüğünü düşünerek ağlayıp dövünmeye başladılar. O sırada İskender Darius'un ölmediğini, kendisinden de korkmamalarını söyledi. Ayrıca ölülerini kendi adetlerine göre defnedebileceklerini, törenleri için neler gerekli ise onu kullanabileceklerini söyledi. Darius'un yanında iken sahip oldukları her türlü imkana hala sahip olduklarını da belirtti. Darius'un karısı ve kızları oldukça güzel ve alımlıydılar. Fakat İskender onlara hiçbir zaman yakışıksız bir tavırla yaklaşmadı ve yaklaşılmasına da müsaade etmedi. Eskiden hangi şartlarda yaşıyorlarsa o şartlarda yaşamalarını sağladı (Plutarkhos, 2020, ss. 22-23).

İssos Savaşı'nın ardından İskender adamlarına Persler 'in geride bırakmış oldukları silah ve ganimetlere el koymaları için Damaskos'a [17] gitme emri verdi. Savaş esnasında göstermiş oldukları faydalardan dolayı bu ganimetlerden en çok da faydalanan Thesselialı süvariler olmuştur. Elbette diğer askerler de altın, gümüş gibi değerli ganimetlerden paylarına düşeni almışlardı. Bu ganimetleri elde eden askerlerin iştahı kabarmıştı ve daha fazlasını elde etmek arzusundaydılar. Fakat İskender şehrin içlerine daha fazla ilerlemeden Levant bölgesine doğru yönelme kararı aldı (Plutarkhos, 2020, s. 27).

3.4. Suriye Seferi

Makedon ordusunun İssos zaferinden sonra Darius ve İskender arasında ilk diplomatik temas gerçekleşmiştir. Darius düşmanın elinde olan ailesi için fidye vermeyi teklif etti. Fakat toprak verme taraftarı değildi (Bosworth, 2005, ss. 86-87). Plutarkhos'un aktardığına göre ise Darius Euprathes Nehri'ne[18] kadar olan toprakları ve kızını İskender'e vereceğini söylemiştir (Plutarkhos, 2020, s. 24).

İskender'i bir müttefik olarak görmeye hazır olduğunu ifade etmişti. İskender uzlaşmadan yana değildi. İskender'in bu uzlaşma çağrısına olumsuz tavrının sebebi ise öncesinde Persler'in ülkesine ve dahi babasının ölümünde azmettirici rol oynaması gibi gerekçelerle adeta öç alıyordu. Darius'un Pers tahtını Bagoas sayesinde meşru olmayan yollarla ele geçirmiş olması fakat artık kendisinin

[17] Şam.
[18] Fırat Nehri.

Asya'nın kralı olması nedeniyle aynı hiyerarşik seviyede olmadıklarını belirtmiştir. Görüşmeler Persler açısından olumsuz sonuçlanınca Darius, Mezopotamya'da tekrar bir ordu kurmak için hazırlıklara başladı (Bosworth, 2005, ss. 86-87).

İskender Suriye topraklarına girdiğinde ele geçirmek üzere daha çok sahil şeridinde bulunan kentler üzerine gitti. Kıbrıs ve Fenike kralları mukavemet göstermeden krallıklarını teslim ettiler (Plutarkhos, 2020, ss. 27-28).

Fenikeliler'i kontrol altında tutmak İskender için aynı zamanda Ege denizinde serbestçe dolaşan Pers egemenliği altındaki donanmaları geri çağırması Ege denizini bir Makedon gölü haline getirmesi açısından önemliydi. Aynı zamanda Fenikeliler'in Yunanlar'a alfabeyi öğrettiği bilinmekteydi. Fenike şehir devletlerinin isimleri değiştirilip Yunanca 'ya çevrilmiş olduğundan bir aşinalık vardı. Byblos ve Sydon da zorluk çıkarmadan teslim oldular. Hatta Tyros'un veliahtı İskender'i altın bir taçla karşıladılar. Zaten Fenikeliler ve Yunanlar deniz ticareti vesilesiyle erken dönemlerden beri bir etkileşim içindeydiler. Tyroslu şehir tanrısı Melkart ile de Herakles özdeşleştirilmişti. İskender burada soyunun dayanmakta olduğuna inandığı Herakles'e kurban sunmak istiyordu. Yalnız inançları gereği Tyroslular kurban sunmanın sadece kraliyet mensubu olan rahiplere has olduğunu düşünüyorlar ve İskender'in kurban sunma isteğine pek de sıcak bakmıyorlardı. Bu geleneği görmezden gelmenin tanrılarına bir saygısızlık olacağını düşünen Tyroslular, İskender'i eski ikinci bir tapınağa yönlendirdiler. Asıl tapınağa girme isteğini yineleyen İskender isteği reddedilince bunu bir itaatsizlik olarak alarak şehri kuşatma kararı verdi. Tyros'u da karadan ve denizden iki yüz gem ile yedi ay boyunca kuşattı. Kuşatmanın bu kadar uzun sürmesi ve Makedon ordusunun burada oyalanması Persler'e yeni bir ordu toplaması için zaman kazandırmıştı. Makedon ordusu safında da kuşatmanın uzun zaman alması ve herhangi bir başarı elde edilememesi ordu içinde huzursuzluğa sebep oluyordu. Çünkü Darius'un peşinden gitmek için yeterli erzakları da kalmamıştı (Lendering, 2020, ss. 151-153).

İskender, karadan alınamayan Tyros için anakaraya oldukça yakın olan bir ada ile arasında mendirek inşa edilmesi kararı verdi. Başlangıçta oldukça hızlı süren mendireğin inşası sonlara doğru oldukça yavaşlamıştı (Lendering, 2020, s. 155).

Ayrıca rüyasında Tanrı Apollon'un kentin surlarının dışından kendisine içeri girmesini işaret ettiğini görür. Birçok Tyroslu da rüyalarında Tanrı Apollon'un

Makedon safına geçtiğini görürler. Tyroslular bunun üzerine tepkilerin tanrı Apollon'un heykelini devirerek ve üstüne "İskender dostu" yazan bir yazı asarak gösterirler. İskender bir rüyasında daha; onunla oynamak isteyen Satyr'in kendisine yakınlaşıp uzaklaştığını ama en nihayetinde Satyr'i yakalamayı başardığını görür. Kahinler tarafından bu rüya Satyr kelimesi Sa-Tyros olarak ikiye ayrılarak ve İskender rüyasında Satyr'i yakaladığı için Tyros kentini kuşatmada muzaffer olacağını söylemişlerdir. Kuşatma sürerken, Antilibanos Dağları'nda yaşayan Arapların da üzerine yürüdü. Fakat öğretmeni Lysimakhos onunla beraber savaşa katılmak istedi. İskender'in tüm itirazlarına karşın ısrarcı oldu ve ordunun gerisinde kaldığı için İskender orduyu önden gönderip hocasının yanına ona destek olmak için gitti. O gece karanlığın ve soğuğun bastırması ile dağlık bölgede kalmak zorunda kaldılar. İskender düşmanın yakmış olduğu ateşleri görüyordu çevikliği ve zekâsı sayesinde aralarından sıyrılmayı başardılar. İskender ordusu bir müddet dinlendirdi fakat askerlerin bir kısmını surlarına dibine dizip düşman askerlerinin dinlenmesine izin verilmemesini sağladı. Bu sırada kâhin Aristandros'un tanrılara kurban sunduktan sonra aldığı olumlu işaretlerden İskender'in bu kuşatmadan zaferle çıkacağını söyledi, bunu duyan herkes alay etmeye ayın 30'u olduğunu ve imkânsız olduğunu ima ettiler. İskender de sinirlenip o halde 28'i kabul edin deyip hücum emri verdi. Bu saldırı sonuncunda Tyroslular teslim olmak zorunda kaldılar (Plutarkhos, 2020, ss. 27-28).

İskender, yaralı Makedon askerlerden oluşan bir garnizonu Tyros'un yeniden yapılandırılması için burada bırakmıştı. Fenike kontrol altına alındığından, Pers komutasındaki Fenike donanmaları artık Ege'de İskender aleyhine bir tehdit unsuru olmaktan çıkmıştı. Artık Makedon-Pers Savaşı'nın ilk evresi son bulmuştu (Lendering, 2020, s. 162).

İskender Tyros şehrini aldıktan sonra Güney Suriye'de bulunan şehirlere kendisine direnmeyip teslim olmalarını istemiştir. Fakat Başrahip Idaddua'nın idaresindeki Yahudiler, hala Pers Kralları'na tabi olma yemini altında olduklarını ileri sürmüşlerdir. İskender'in ikmal ve diğer isteklerini de reddetmişlerdir. Fakat Susa hükümeti tarafından Samaria satrabı olarak atanan Sanballat İskender'in egemenliğini tanıyacağını söylemişti (Droysen, 2020, ss.277-278).

Ayrıca Yahudiler ’in başta İskender’e karşı çıkmalarını dini açıdan da ele almak mümkündür. Monoteist olan Yahudi inancı ile Persler ‘in yine tek tanrı inancına dayanan Ahura Mazda kültü paralellik gösterdiğinden politeist bir dine mensup Makedonyalı bir Kralı desteklemeleri beklenemezdi (Lendering, 2020, s. 166).

Pers yönetimi için de Gaza şehri kolaylıkla gözden çıkarılabilecek bir konumda değildi. Kızıldeniz’de Tyros’a ve aynı zamanda Şam’dan Mısır Satraplığı’na giden ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Bundan dolayı Pers Kralı da oldukça önemli olan bu şehre en çok güvendiği adamlarından Hadim Batis’in idaresine bırakmıştı. Batis, civardaki Arap kabilelerinden topladığı askerlerle kentin muhafız birliğinin desteklenmesini sağlamıştı. Düşmanı oyalayıp Pers Krallığı’na çok da bağlı olmayan ve yönetim için problem oluşturması muhtemel Mısır Satraplığı’nın isyan etme ihtimalini yok edecek ve düşmanı da geri püskürtüp Anadolu topraklarının dahi dışına atmayı amaçlayan Batis böylelikle Pers Kralı’na bağlılığını da kanıtlayacaktı. Eylül 332’de Tyros’tan harekete geçen İskender, Filistin Bölgesi’ne giden geçidi kapatan Ake Kalesi’nde herhangi bir karşı koymayla karşılaşmadan Gaza şehri önüne geldi. Kent surlarını aşabilecek ve yıkabilecek makineler yapılması emrini verdi. Günün ağarmasıyla birlikte sura yanaştırılmış olan makineler çalıştırıldı. İskender o sırada tanrılardan gelecek bir işareti beklemek üzere kurban sundu (Droysen, 2020, ss.277-278).

Çok geçmeden uçan bir kuşun taşıdığı bir toprak parçası İskender’in başına düştü. Aristondros bunu da iyiye yordu ve İskender’e yaralanacağını ama şehri de alacağını söyledi. Gerçekten de omzundan yaralanan İskender, Gaza’yı ele geçirdi. (Sina, 2019, s.210) Ele geçirdiği ganimetlerin büyük bir çoğunluğunu annesi Olympias’a, Kleopatra’ya ve yakın arkadaşlarına gönderdi (Plutarkhos, 2020, s. 29).

İskender Mısır’ı aldıktan sonra tekrar Suriye’ye dönebilmek için Kudüs’ü almalıydı. Çölü aşıp geçen kervan yolları vardı. Darius bu yollardan askeri birliklerini rahatça Babil’den Kudüs’e sevk edebilirdi (Lendering, 2020, s. 167).

Yahudi kaynaklarına göre Gaza şehrinin de alınmasından sonra Yahudi ve Samaritis memleketlerine sefer düzenledi. Aynı başrahip, rahipler ve beraberindekilerle birlikte Kudüs yakınlarında İskender’i karşıladılar. Ülkeleri üzerindeki Pers egemenliğini sonlandıracak olan Makedon Kralı’nı selamladılar. İskender ise onlara itimat etti ve

yasalarını koruyacağını ve yedi yılda bir vergiden muaf tutulacakları sözünü verdi (Droysen, 2020, s.280).

3.5. Mısır Seferi

İskender Levant bölgesini de kontrolünü sağladıktan sonra güneye, Mısır'a ilerlemek üzere harekete geçti. Bu sırada Pers Kralı Darius'un Mısır'a satrap olarak atadığı Mazakes, İssos Savaşı'ndaki mağlubiyet sonrasında Kralın nasıl kaçtığını ve İskender'in Suriye, Fenike ve Arabistan'ın büyük çoğunluğunu ele geçirdiğini biliyordu. Emri altında Pers askeri de bulunmadığından İskender'e direnmeyerek onu dostça karşılamayı ve Mısır'da serbest bir şekilde ilerlemesini sağlamayı planlıyordu (Arrian, 2005, s. 74).

Gaza'nın alınması ve Kudüs'ün İskender'in egemenliğini tanımasından sonra Makedon ordusu Sina yarımadası içlerine ilerleyişini sürdürdü. Başlarda zorlayıcı hava koşulları ve daha öncesinde hiç tanık olmadıkları kumlarla kaplı arazi yolculuklarını zorlaştırsa da ilerleyen haftalarda daha hızlı ilerlemeye başlamışlardı (Lendering, 2020, s. 169).

İskenderiyeliler Herakleidas'ten öğrendikleri bir hikâyeyi şöyle aktarırlar; İskender Mısır'ı ele geçirince orada ismini taşıyan bir Yunan şehri kurmak istemiş. İskenderiye Şehri eski adıyla Pharos şehrini kuşatması ve şehri mimarlarına istedikleri biçimde kurmaları için talimat verip Amon Tapınağı'na gitmek için yola koyuldu (Plutarkhos, 2020, ss. 29-31).

İskender'in Siva vadisinde bulunan Amon Tapınağı'na gitmek istemesindeki sebep burada kehanetlerinde yanılmayışı ile bilinen kâhine başvurmak istemesiydi. Ayrıca Herakles ve Perseus'un da bu tapınaktaki kahinlere danıştığı, İskender'in atası kabul ettiği Herakles ve Perseus ününe eşit olmak istemekti (Arrian, 2005, s. 76).

Siva vadisinde bulunan Amon Tapınağı'na ulaşmasını zorlaştıracak etmenler vardı. Susuzluk ve güneyden esen güçlü rüzgarların sebep olduğu kum fırtınaları bu yolculuğu daha zorlu hale getirmekteydi. Heredotos'un aktardığına göre Kambyses de Mısır üzerine sefere çıkmış fakat çölde ilerlemek konusunda oldukça bilgisiz olduğuydu (Plutarkhos, 2020, ss. 29-31, Heredotos: III.4).

Kambyses'in de bu güzergahta ilerlerken çöl fırtınasına kapılması ve ordusunun konakladığı bölgeyi kum yığınları altında bırakmasıyla sonuçlanmış olan yolculuğun hikayesini bilen askerler İskender'i vazgeçirmeye çalışmışlarsa da başarılı olamamışlardı. İskender kararlılıkla Siva vadisine gitmek üzere yola çıkmıştı. Ve bu yolculukta Zeus İskender'e yardım etmişti. Tanrı Zeus, gökten sağanak yağışlar göndererek kavurucu sıcağın etkisinin azalmasını ve susuzluk sorununu ortadan kalkmasını sağlamıştır. Askerlerin sık sık yolu karıştırmasının önüne de aralıklı olarak beliren ve yol gösteren kuşlar geçmişti. Bu belirteçlere bakıldığında tanrı göndermiş olduğu işaretlerle İskender'in yanındaydı (Plutarkhos, 2020, ss. 29-31).

Amon Tapınağı'na vardığı esnada onu karşılayan rahiplerin "*Seni baban adına selamlıyorum.*" Demesinin ardından İskender babasının katilinin bulunup bulunmadığı sorusu üzerine Rahibin yanıtı*; "Senin baban ölümsüzdür.*" olmuştur (Yurtsever, 2015, s.8). İskender'in kendisine tanrısallık atfetmesi noktasında başka bir boyuta geçmesine sebep olan bu olayda kastedilen ölümsüz baba figürü şüphesiz Zeus'tur.

Siva vahasında bulunan Amon Tapınağı, Zeus'un bu bölgede vücut bulmuş haliydi. Bu nedenle İskender, Zeus kâhini Amon'a danıştıktan sonra, Siva tanrısını kendi babasının vücut bulmuş şekli olarak görmüş ve kendini Zeus'un oğlu olduğuna inandırmıştı (Sina, 2019, s.209).

İskender ardında bıraktığı en görkemli mirası olan İskenderiye şehrini kurmak için Rodoslu mimar Dinokrates ile bir araya geldi. 7 Nisan 331 (MÖ) yılında yapılacak olan temel atma törenine katıldı. İskender'in bu önemli liman şehrini kurmaktaki amacı Atina ile olan hububat ticaretini kontrol altına almaktı (Lendering, 2020, s. 178).

İskender, Memphis'te Yunanistan'dan gelen temsilcileri kabul etti ve kendisinden talep edilen şeyleri de gerçekleştirdi. Antipater'in göndermiş olduğu Menidas komutasındaki dört yüz paralı asker ve Eunikos'un oğlu Asklepiodoros komutasındaki beş yüz Trakyalı askeri savaş düzeni içinde bir geçit töreni düzenledi. Kral Zeus'a adak sundu. Ardından atletizm ve müzik alanlarında yarışmalar düzenledi. Mısır'ın idaresini her ikisi de Mısırlı olan Doloaspis ve Petisis'i görevlendirdi. Fakat bu görevlendirmeyi Petisis kabul etmedi. Bundan dolayı tüm yetki Doloaspis'e bırakıldı.

İskender Mısır'ın idaresini tek elde toplamak yerine farklı kişilere dağıtmıştır. Memphis ve Pelesiun'daki garnizonları komuta etme görevini Pydnalı Pentaleon'a ve Pellalı Polemon'a bırakmıştır. Paralı askerlerin komutasını Aetolia'dan Yunanlı Lykidas'a, Libya bölgesi valiliğini Kharinos'un oğlu Apollonias'a, Arabistan'ın idaresini Kleomenes'e bırakmıştır. Mısır'da bırakılan askerlerin idaresini de Balakros'a bırakmıştır. İskender tüm yetkinin bir elde toplanmasını engellemek istemesi ülkenin karakterinden ve savunulmasını etkilenmiş olmasıydı. Tüm Mısır'ın yönetimini tek bir kişiye bırakmak ülke açısından güvenli bir yol olmadığını düşünmüştür (Arrian, 2005, ss.78-79).

3.6. Gaugamela Savaşı (MÖ 331)

İskender, bahar mevsiminin gelişiyle Memphis'ten ayrıldı ve Nil Nehri'nden geçerek Fenike'ye ulaştı. Tyros'a ulaştığında donanması hazır bir şekilde onu bekliyordu. Burada bir kez daha onuruna dinsel kutlamalar ve oyunlar düzenledi (Arrian, 2005, s.79-80).

Darius İskender'e ittifak çağrısında bulunmuş fakat olumlu ve uzlaşmacı bir yanıt alamamıştı (Lendering, 2020, ss. 185-186). Darius'un teklifleri arasında Halys Irmağı'na kadar olan toprakları İskender'e bırakmak ve kız kardeşi ile İskender'i evlendirme vaadi vardı. Fakat İskender kendisinin savaşmaya hazır olduğunu Darius'un da kendisini kralı olarak kabul etmesini istediğini belirttiği bir mektup göndermiştir. Mektubunda Darius'a şu şekilde yanıt vermiştir. *"Bana artık büyük kral de: genel valim olarak yaşa ya da kalk ve savaş, ama emin ol ki nereye gidersen git peşine takılacağım."*

İskender ve ordusu Mısır'dan ayrılıp Tyros'a ulaştıklarında Darius'un Babil'de büyük bir ordu kurmakta olduğu duyumunu almıştır. Çünkü bir yandan da İssos Savaşı'nda olduğundan daha fazla asker toplamak üzere imparatorluğun her yerine haber salmıştı. Özellikle Baktria Satrabı Bessus'un askeri desteğini görmek arzusundaydı. Fakat bu isteğinin başka bir sebebi daha vardı. Baktria satraplarının imparatorluk üzerinde ne denli etken rol oynadığını bilmesiydi. Tahta geçen kralın yaşı birlikleri komuta etmeye yetmeyecek kadar küçükse kralın bir akrabası yerine birlikleri idare etmek için Baktria Satrabı görevlendirilirdi. Darius tahtın varisi oğlunun İskender'in elinde olması nedeniyle Bessus'un her an kendisini düşürmek

için fırsat kolladığını biliyordu. İşte bu yüzden Bessus'u yakınında tutma niyetindeydi (Wood,2006, s. 86).

İskender, MÖ 331'de Fırat nehrine ulaşmıştı. Nehrin üzerinde bir köprü vardı ve nehrin diğer yakasında Mazaos ve emrindeki birlikleri Makedon ordusunu bu nehir üzerinden karşıya geçirmemek üzere bekliyorlardı. Fakat Mazeos İskender ve ordusunun yaklaşmakta olduğu haberini alır almaz kaçtı. Bunun üzerine Makedonlar karşıya geçmek üzere köprüyü inşa ettiler ve hızla nehrin diğer yakasında geçtiler. Orada sonra Ermeni dağları ve Fırat nehrini batısında bırakmak üzere Mezopotamya bölgesinden kuzeye ve doğuya doğru ilerlediler. Nehri geçtikten sonra ulaşmayı umduğu ilk hedefi Babil'e direkt olarak gitmedi. Daha kuzeyde hem yolculuklarını sıcaklıkların daha az etkileyeceği nispeten daha serin bölgelerden geçerken hem daha fazla yeşil otlakların olduğu bölgelerden geçmek her türlü gereksinimi tedarik etme açısından avantaj sunuyordu. Makedon ordusu ilerleyişini sürdürürken Persler tarafından gönderilmiş keşif birliklerinden birkaçını yakalayıp sorguladıklarında Dicle nehri kıyısında Darius ve birliklerinin beklemekte olduğu bilgisini verdiler. Fakat İskender Dicle Nehri kıyısına vardığında söylendiği gibi Pers kuvvetleri ve kralı orada göremedi. Dicle nehrini de sadece akıntıya karşı biraz zorlansa da aşmayı başardı. Nehri geçtikten sonra İskender adamlarına dinlenme emri verdi. Askerler bu dinlenme esnasında bir gök olayına şahit oldular. Tam ay tutulması gerçekleşmiş İskender de Ay, Dünya ve Güneş'i temsil eden üç tanrıya adak sundu. Kâhin Aristander ise bunun İskender'in ve Makedonyalılar'ın lehine sonuçlanacağını ve sunulmuş olan adaklar neticesinde büyük bir zafer kazanacağını söylemişti (Arrian, 2005, ss. 80-82).

Darius İskender ve ordusunun Fırat nehri üzerinden Babil'e doğru gelmesini beklerken İskender günümüz Kuzey Irak bölgesinden, Asur toprakları içinden yürütmüştü. Darius İskender'in kendisine gelmesini beklemeyerek 320 km. kuzeye çıkarak İskender'in izleyeceği rotayı görmek için Arbela şehri yakınında kamp kurdu. İskender Musul'un kuzeybatısında Dicle nehrini geçti. Darius ise Granikos ve İssos Savaşları'nda kullanmış olduğu taktiği tekrar uyguladı ve Makedon ordusunun ikmal olanaklarını engellemek için Dicle Nehri ötesindeki tarlaları ateşe verdi (Wood,2006, s. 87).

Makedonyalı keşif birliklerinin İskender'e güzergahları üzerinde bir pers birliğine rastlamamış oldukları ile ilgili vermiş olduğu bilgi üzerine Makedon ordusu Perslere rastlamak ümidiyle harekete geçti. Gordiya Dağları ve Dicle Nehri'nin arasında kalan bölgeden güney yönüne ilerleyen ordu hiçbir Pers izine rastlamadı. En sonunda ayın yirmi dördünde keşif birlikleri açık ovada konuşlanmış düşman süvarilerini görmüşlerdir. Sayıları tam olarak belirlenememiş olsa da ordu derhal savaş pozisyonu alarak ilerleyişini sürdürdü. Bin kadar süvarinin beklemekte olduğu belirlendikten sonra İskender ve ordusu hızla Pers birlikleri üzerine gitti. İskender'in hızla üzerlerine gelmekte olduğunu öğrenen Pers birlikleri çözümü kaçmakta buldular. Pers askerlerinin büyük çoğunluğu Makedon ordusu tarafından öldürüldü. Sağ kalanlar ise tutsak edildi. Bu tutsaklar İskender'in huzuruna getirildiler ve Darius'un güneyde Gaugamela yakınlarında bir ovada bir milyondan fazla insan ve kırk binden fazla attan oluşan bir ordunun bulunduğunu söylediler. Kendilerinin de Mazeos tarafından keşif amacıyla gönderilmiş olduğunu söylediler. Bunun üzerine İskender ordusuna dört günlük bir dinlenme emri verdi. Darius bu sefer kendisinin ve ordusunun hâkim olduğu bir alanda savaşmak niyetindeydi (Droysen, 2020, ss. 305-306).

Bölge Sami dilinde Gammulu olarak anılan ve adeta bir deve hörgücünü anımsatan bir araziydi. Pers ordusunda yer alan savaş arabalarının rahat manevra yapabilmesi ve ilerleyebilmesi için arazide bulunan tümsekler düzeltilmişti (Lendering, 2020, s. 188).

Bulunduğu konumdan ayrılmayan Darius üzerine İskender ilerleme kararı verdi ve gereksiz ağırlıklar ile savaş sırasında işe yaramayacak olan insanları ordugahta bıraktı. Pers kuvvetlerinin bulunduğu yere göre daha yüksek bir alanda mevzilenen İskender ve ordusu hemen saldırmanın mı yoksa beklemenin mi daha mantıklı olacağını komutanlarına danıştı. Diğer komutanlar acele ederek bir an önce düşman üzerine saldırmayı önermiş olsalar da Parmenion ihtiyatlı davranmanın gerekliliğini, Makedon ordusunun uzun bir yürüyüşün ardından yorgun düştüğünü söyledi. İskender Parmenion'un tavsiyesine uydu ve yakınlarda bir tepeye savaş düzeninde yerleşme emri verdi (Droysen, 2020, ss. 305-306). Kral Darius düşmanının Mezopotamya'yı problemsiz bir şekilde geçmesine izin verdi (Lendering, 2020, s. 188).

Savaş pozisyonu alan ordunun dizilişi; merkezinde Krateros komutasında piyade falanksı, Parmenion oğlu Nikanor komutasında sağ kanatta konumlandırılmış hypastpistler, Parmenion'un diğer oğul Philotas ile İskender'in komutasında kraliyet muhafızları ve süvari bölüğü yer alıyordu. Sol kanatta da Parmenion komutasındaki Thesselyalı ve Trakyalı süvari birlikleri bulunuyordu. Bunların dışında İskender'in yerleştirdiği Hellen askerleri, paralı askerler ve farklı bir yerde konuşlandırılmamış olan askerler mevcuttu (Lendering, 2020, s. 193).

Arrian'ın aktardığına göre Pers ordu düzeni ise şöyledir;

Solda Daalar ve Arakhotialılar tarafından desteklenen Baktria süvarisi vardı. Onların yanında karışık Pers süvarisi ve piyadesi; bunların arkasında Susia ve daha sonra Kadusia Birlikleri. Bu birimler bütün falanksın merkeze dek sol kanadını oluşturuyordu. Sağda Aşağı Suriye ve Mezopotamya'dan birlikler ve daha da sağa doğru Medler vardı, bunların hemen yanında Parthialılar ve Sakalar geliyordu. Ayrıca orduda dağlı Hintllier ülkesiz olarak bilinen Karialılar, Mardialı okçular Uksialılar, sol kanadın ilerisinde İskit süüvarileri, bin kadar Baktrialı ve yüz adet tırpanlı savaş arabası mevcuttu. İleri sağ kanatta ise Ermeni ve Kappadokia süvarileri vardı (Arrian, 2005, ss.84).

Savaş arabalarının tekerlerine monte edilmiş bıçkılar ve savaşta kullanılmak üzere hazır edilmiş filler piyade birliğine karşı kullanılmak üzere hazırlanmıştı (Lendering, 2020, ss. 194-196).

1 Ekim 331 günü iki ordu karşı karşıya geldi. Persler 'in ön saflarda yer alan güçleri her an saldırıya hazır bir şekilde bekliyorlardı İskender emrindeki birliği sağa doğru hareket ettirir ettirmez Pers birlikleri de bu hareketi karşıladı. Sol kanattan İskit süvarileri Makedon birliklerinin yakınına kadar ilerlemişlerdi. İskender ise sağ kanattan düşman üzerine ilerledi ve Persler 'in savaş arabalarının rahat manevra yapabilmesi için önceden düzeltilmiş arazi içlerine kadar ilerlemişlerdi. Darius bu kaba araziyi geçen Makedon güçlerini görünce savaş arabalarının bir işe yaramayacağını anladı ve sol kanat önünde yer alan süvarileri düşman üzerine sürdü. İskender Menidas komutasındaki paralı süvarilere saldırı emrini verdi. Fakat İskit süvarileri ve onları destekleyen Baktrialı birlikler tarafından gelen karşı saldırı neticesinde Menidas'ın sayıca az birliğini geri püskürttü. Bunun üzerine İskender, İskitler'e karşı Ariston'un Paiyonya birliğini ve paralı askerlerini gönderdi. Süvari

birlikleri arasında yakın bir çarpışma oldu ve Makedon birliğinin kaybı daha fazlaydı. Pers ordusunun sayıca daha fazla olması ve daha sağlam zırhlarla korunuyor olması bunun en temel nedeniydi. Fakat Makedon birlikleri karşı taarruzu bırakmadı ve tabur tabur düşman birliklerinin düzenini bozmayı başardı. Persler tekrardan toparlanarak bıçkılı savaş arabalarını Makedon birlikleri üzerine sürdüler. Ama bu hamleleri de işe yaramadı. Agrian okçuları ve Balakros komutasındaki okçuların karşı saldırısı ile başarılı olamadılar. Pers birliklerinin Makedon falanksı tarafından en öndeki hattının kırılmasıyla birlikte İskender, ordunun ortasında bulunan Darius'un kaçmakta olduğunu gördü ve onu yakalamak üzere hızla ardından gidip takip etti. Fakat o sırada kralın kaçmakta olduğu haberini almamış olan Pers askerleri Parmenion ve komutasındaki süvarileri mağlup etmek üzereyken, İskender'e yardım çağrısında bulundu. İskender Darius'u yakalayabilecek mesafedeyken takibi bırakıp Parmenion'a yardıma gitti. Darius iki yıl önce olduğu gibi tekrar kaçmıştı ve savaşın galibi İskender olmuştu. Bu savaşın kazanılmasıyla ve kralın tekrar savaş yerinden kaçmış olmasıyla Pers İmparatorluğu düşmüş İskender artık amacına ulaşmış ve "Asya'nın Hâkimi" olmayı başarmıştı (Arrian, 2005, ss. 86-87).

3.7. Pers Şehirleri Üzerindeki Hakimiyet

Gaugamela zaferinden sonra İskender, savaşta elinden kaçırmış olduğu kralın ve askerlerin peşine düşmedi (Droysen, 2020, ss. 316-317).

Darius dağılmış kuvvetlerini Gaugamela ve Arbela arasında kalan Zap Suyu civarlarında toplamış ve Media'daki Ekbatana'ya[19] kaçmıştır. İskender ise savaş alanından ivedilikle ayrılmak gayesindeydi. Çünkü savaşta verilen kayıp oldukça büyüktü ve etrafla henüz gömülmemiş cesetler olası bir salgına davetiye çıkarıyordu. Ayrıca orduya katılan deve ve filler ile ordunun hacmi artmıştı. Bundan dolayı vakit kaybetmeden "*Tanrılar Kapısı*" olarak anılan Babylon'a gitmek istiyordu (Lendering, 2020, ss. 198-199).

Semiramis Surlarının çevrelemiş olduğu şehri almak Halikarnassos ve Tyros'ta olduğu gibi zorlayıcı olmasından endişe duyuyordu. Fakat beklenilen olmadı ve

[19] Hamedan-İran.

İskender şehrin girişinde halk tarafından oldukça güzel karşılandı. Gaugamela Savaşı'nın ardından satrap Mazaos da Babylon'a gelmişti. Kenti, kalesini ve hazineyi hiçbir zorluk çıkarmadan İskender' devretti (Droysen, 2020, ss. 316-317).

Pers yönetiminden şikayetçi olan halk Mısır'da olduğu gibi İskender'i bir kurtarıcı olarak büyük bir coşkuyla karşılamıştı. İskender adeti olduğu üzere yeni girmiş olduğu bu şehrin tanrısı Bel-Marduk'a kurbanlar sundu. Yunan olmayan bu kadim doğu şehri ve insanlarına Hellen kültüründe addedildiği gibi barbar olarak yaftalamaktan ya da onları batı kültürüne evirmekten kaçındı. Zira İskender'in asimilasyon gibi bir çabası yoktu. Halkın kendi dinini ve kültürünü yaşatmasına izin verdi (Bosworth, 2005, s.111).

Babylon şehri demografik yapı olarak salt bir milletten oluşmuyordu. İmparatorluğun birçok yerinden farklı milletlerden insanlar burada yaşıyordu. Yıllarca barbar olarak bildikleri doğu uygarlığının beşiği olan Babylon'da asırlar boyu devasa bir imparatorluğun gölgesi altında etkisini hissettirecek olan doğu-batı sentezinin ilk adımları atılmış oldu (Droysen, 2020, ss. 316-317).

İskender aylardır süren sefer ve savaşlardan yorgun düşmüş adamlarını eğlenmeleri ve dinlenmeleri için ilerleyişine birkaç ay ara verdi. Gaugamela Savaşı sonrası subaylarından Philoksenos'u Susa'ya gönderdi. Kentin satrabı Abulites, hiçbir mukavemet göstermede hazineyi ve şehri teslim etti. İskender sadece şehri ve ganimetleri değil askeri birlikleri de ordusuna katmıştı. Kaybını telafi eden İskender, İssos Savaşı öncesi gücüne ulaşmıştı (Bosworth, 2005, ss.113-114).

Yüksek bir tepede kurulmuş ve alanı oldukça geniş olan Susa verimli topraklara sahip bir şehirdir. Şehir ihtişamıyla göz kamaştırıyordu. İskender'in adamları batıda böyle bir lükse ve gösterişe şahit olmadıklarından oldukça şaşkındılar. İskender Susa'da spor karşılaşmaları düzenledi. Abulites'i de tekrardan satrap olarak atadı. Burada bir Makedon garnizonu bırakan İskender aynı zamanda ordusunun gücünü de kısa zamanda eskisinden daha iyi hale getirdi. Bu gelişmeleri takiben ordu düzenlemelerinde de değişikliğe gidildi. Orduda mevcut subay sayıları iki katına çıktı. Ordu içindeki görevlendirmeleri, sadece kendi kararına bağladı. İskender'in bu tutumu otokrat bir yönetimin etkin olmaya başlayacağının habercisiydi (Lendering, 2020, ss. 210-211).

İskender'in güzergahında sıradaki şehir Ahameniş İmparatorluğu'nun merkezi Persis'ti. Mevsim kış olmasına rağmen İskender karla kaplı Zagros Dağları'nı geçmeyi göze almıştı. Susa'dan yola çıkan İskender ve ordusu, Dez ve Pasitigris ırmaklarını aşıp Susa ve Persis arasında bir koridor oluşturan Uksii bölgesine vardılar. Zagros dağları eteklerinde yer alan Ramhormoz ve Behbehan kentleri arasında kalan düzlük arazi ve dağlık bölge olmak üzere iki farklı coğrafik özelliklere sahipti. Düzlük bölgede yaşayanlar çiftçilikle uğraşıyorlardı. Dağlık bölgede yaşayanlar ise hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Düzlük arazide yaşayan halk Darius'un bir akrabası olan satraba bağlıyken dağlık bölgede olanlar ise hiçbir otoriteye bağlı değildi. Ve bu dağlık bölge kimse tarafından aşılamamıştı. Uksii kabilesi valisi Medates, Persis'e giden yolu kapatmıştı. Fakat İskender'in hızlı ilerleyişi ve şafakla birlikte saldırıya geçmesi neticesinde Medates ile askerleri bir kaleye sınığıp barış anlaşması teklifi ile İskender'e daha fazla direnemediler. Öte yandan dağlık Uksii halkı geçiş ücreti talebinde bulundu. İskender bunun üzerine kabilenin denetiminde olan geçide Uksii askerlerini çağırdı. Fakat sergilediği çabukluğuyla İskender, Uksii askerleri geçitte yerlerini alamadan geçidin kontrolünü ele geçirdi. Nihayetinde İskender ve adamları kendilerine zorluk çıkaracak olan Uksii kabilesini etkisiz hale getirmeyi başardı (Bosworth, 2005, s.114-115).

İskender, ordusunu ikiye bölüp Teselyalı süvarileri, ağır silahlı askerleri ve paralı askerleri Parmenion'un komutasında ordunun diğer kısmını da kendi önderliğinde başkent Persepolis'te bulunan hazinenin Arobarzanes'in kaçırması mümkündü ve İskender elinden kaçmadan şehre yetişmek niyetindeydi. İskender şehrin yakınlarına vardığında Arobarzanes'in saldırıya karşı yaptırmış olduğu yüksek surlarla karşılaştı. İskender orada bir gece kamp kurdu. İskender'in elindeki Pers esirler şehrin arkasından dolaşılarak geçilecek bir yol olduğunu söyleyip İskender ve ordusunu buraya yönlendirdiler. İskender ve ordusu esirleri kılavuzluğunda yola çıkıp yirmi kilometre yolu yürüdüler. Arazi oldukça engebeli inişli çıkışlıydı. Ve şehre ulaşılması için burada bulunan nehri geçmeleri gerekiyordu. İskender hemen nehir üzerine bir köprü inşa edilmesi emrini verdi. Sabahın erken saatlerinde şehre ulaşan Makedon güçlerini karşılarında gören askerler dağlara doğru kaçmaya başladılar. Sürpriz bir baskın yiyen Arobarzanes ve beraberindeki süvariler bir tepeye kaçmayı başardılar. İskender oldukça hızlı bir şekilde şehre vardı. Öyle ki öncesinde oraya varmış olan ve satrap Arobarzanes'in kentten kaçmasını sağlamış olan birlikler

ganimetlerini dahi almamışlardı. Burada İskender, kraliyet sarayını yaktı. Bunun ardında yatan sebep kuşkusuz tarihi süreç içinde Persler 'in Yunanistan'a vermiş olduğu zararlardı. Bu fetih hareketinin bir öç alma amacı taşıdığı oldukça sarih bir gerçektir (Arrian, 2005, ss. 92-93).

Persepolis Makedon birlikleri tarafından yakılıp yıkılmıştı İskender'in sonraki hedefi Darius'un bulunduğu Media'ya ilerleyişini sürdürdü. Darius'un amacı da İskender'in olası bir saldırısına karşı Parthia, Hyrkania ve Baktriya'ya doğru çekilmek ve düşmanın daha da iç bölgelere ilerleyişini önlemek için bu bölgeleri yakıp yıkmıştı. İskender oniki günde Media'ya ulaştı. Bu arada Darius'un emrindeki ordu savaşamayacak kadar zayıftı. İskender'den ve Kadusia'dan da takviye kuvvet gelmemişti. Bunun üzerine İskender daha büyük bir hızla Ekbatana'ya ilerledi. İskender'in sıradaki hedefi Darius'u bulmaktı ve vakit kaybetmeden harekete geçirdi. İskender ordusunun büyük bir bölümüyle oldukça hızlı bir şekilde Darius'a doğru ilerliyordu. Kaspian Kapıları'ndan Rage'ye hızla ulaştı. Media'ya Oxodates adında bir Persi atadı. Fakat Darius bu bölgeyi çoktan geride bırakmıştı (Lendering, 2020, s. 231).

İskender Parmenio'ya başkent Persepolis'teki hazineyi Ekbatana'ya getirmesini ve Harpalos'a teslim etmesini emretti. Harpolos'un hazineyi korumak için emrine süvari birlikleri ve hafif kıtalar bırakıldı. Susa'da hastalanan Kleitos düzeldiğinde bu birliği Parthia'ya götürme ve büyük orduya dahil olma görevini üstlenmişti. İskender ise kalan falanks birlikleri, Agrianlar ve nişancılarla birlikte kaçmakta olan Darius'un peşine düşmüşlerdi (Droysen, 2020, s. 340).

Hazar Kapılarını geçen İskender Darius'u yakalayamamıştı. Önlerinde uzanan oldukça geniş bir çöl bulunduğundan İskender iaşe takviyesini bekleme kararı aldı. Bu sırada Pers safında da bir güç çekişmesi sebebiyle parçalanmalar mevcuttu. Darius daha önce hiç gelmemiş olduğu imparatorluğun doğu sınırlarında azalmış olan gücü sebebiyle de bir kral gibi görülmüyordu. Başkomutanlığın bölgede daha çok tanınan Baktria satrabı Bessos'a verilmesi isteniyordu. Nabarzanes de bu fikri kabul etti. Böylelikle Darius'un yanında Artabazus ve Yunan paralı askerler kalmıştı. Ordu içindeki huzursuz atmosfer askerlere yansıyor, ilerleyişlerini aksatıyordu. İskender de bu haberleri alır almaz hızla ilerleyişini sürdürdü. İskender'in yaklaştığı haberleri üzerine Artabazes Yunan paralı askerleri alıp bölgenin kuzeyine gitti.

Bessos ve Nabarzanes'in azmettirmesi neticesinde Darius yaralanmış ve olduğu yerde ölüme terk edildi. İskender ise Darius'a yetiştiğinde kral ölmüştü. Nabarzanes Hyrkania'ya saklandı.

İskender Darius'un naaşına özen gösterilmesi ve bir kral gibi defnedilmesi emrini verdi. Darius'un cenazesini Persepolis'e gönderdi. Son pers imparatoru da ölünce İskender'in kendini Asya kralı olarak ilan etmemesi için hiçbir gerekçe kalmamıştı. Artık İskender'in öç alma savaşı bitmişti ve Ekbatana'da bulunan Korinthos Birliği askerlerinin terhis edilmesi emrini vermiş ve bahşiş olarak da Persepolis hazinesinden 2000 talent ödenmesi emrini verdi (Bosworth, 2005, s.122).

İskender doğuya doğru ilerlerken ardında, Yunanistan'daki muhalifleri de Makedonya'yı baskılıyordu. Sparta önderliğinde Makedonya'ya karşı olası bir saldırı durumu vuku bulmuştu. O sırada Makedonya tahtına İskender'in babası II. Philippos ile de çalışmış olan Antipatros vekalet ediyordu. İskender Antipatros'a oldukça fazla sayıda paralı asker tutabileceği ve Makedonya'yı Yunan polislerinin ittifakına karşı savunabileceği miktarda para yolladı. Paralı askerler düşmanı püskürttü ve Sparta kralını da öldürdüler. İskender artık Yunanistan'daki karışıklığın sorunsuzca kontrol altına alınmasından sonra Asya'daki ilerleyişini sürdürdü (Strauss, 2013, s.222).

3.8. Asya İçlerine İlerleyiş

İskender ve ordusu Bessos'un peşinden Asya içlerine doğru ilerledi. Nihayetinde Bessos'u yakaladı. Ve hem kralı hem akrabası olan Darius'a karşı hainceeyleminin hesabını sormak üzere huzura getirilmesini emretti (Strauss, 2013, s.225).

İskender Hyrkania'ya ilerledi. Yunanlar bölgeyi algılayışlarından dolayı önceleri burayı daha kuzeyde bulunan Azak Denizi sanıyorlardı. Hyrkania Hazar Denizi'nin güneyinde kalan bir bölgedir. Buradaki bir köyde atı Bukephalos yerliler tarafından çalınmıştı. İskender atına olan bağlılığı oldukça fazlaydı. Ve atının geri getirilmemesi halinde bütün halkı kılıçtan geçireceğini ve köyü yerle bir edip yakıp yıkacağını söyledi. Bunun üzerine korkan yerliler atı getirmekle kalmayıp teslim oldular. İskender yerlilerin kendisine göstermiş oldukları bu tutumu ödüllendirdi ve onlara hediyeler verdi. İskender'in buradan sonraki istikameti Parthika'ydı (Plutarkhos, 2020, s.49).

Bir Parthialı olan Amminaspes'i Parthia ve Kyrkania valisi olarak görevlendirdi. Amminaspes Mazakes ile birikte Mısır'ı İskender'e teslim edenlerden biriydi, bundan dolayıdır ki İskender'in güvenini kazanmayı başarmış bu göreve getirilmişti. Darius'un peşinden giderken geride bırakılan askerler şimdi orduya tekrar dahil oldular. Böylelikle İskender ve tekmil ordusunun Hyrkania'ya ilerleyişi başladı. Bu sırada Darius'un süvari komutanı Nabarzanes, Hyrkania ve Parthia satrapı Fratafernes ve başka yüksek rütbeli Pers subayları İskender'e teslim oldular. İskender bulunduğu bölgede dört gün kamp kurduktan sonra Hyrkania'da bulunan Zadrakarta şehrine geldi. Burada Artabazos ve oğulları İskender'e katıldı. Ayrıca satrap Autofradates'e satraplık görevini sürdürmesine müsaade etti (Arrian, 2005, ss. 97-98).

İskender, Hyrkania'nın başkenti olan Zadrakarta'ya girdi. Burada tanrılara adak sundu ve atletik oyunlar düzenledi. Sonra Parthia ve Aria bölgesi sınırlarına doğru çıktı. Bu sırada Bessos'un kendini kral ilan etmiş olduğu ve adını Arthaxerxes olarak değiştirmiş olduğu ile ilgili söylentiler vardı (Arrian, 2005, s. 100).

İskender bir yandan da yakınlarından yana tehdit altındaydı. Pilotas savaş ganimeti olarak Pydnalı Antigone ile ilişki yaşıyordu. Bir gün fazla içkinin de etkisiyle kendini yücelten ve İskender'i küçümseyip yeren söylemlerde bulunmuştu. Bunun üzerine Antigone bunu bir akrabasına anlatmıştı ve bu da Krateros'un kulağına gitti. İskender'in huzuruna getirilen kadın artık Philotas'ın her türlü eylemi ve söylemini krala bildirmekle görevlendirilmişti. Philotas aynı cüretkâr tavırlarında ısrarcıydı. İskender'in Philotas'a öfkesi git gide artıyordu. Ayrıca Philotas'ın İskender'e karşı bir suikast girişiminde bulunacağı haberi yayıldı. Bunun üzerine İskender Philotas başta olmak üzere olayda adı geçenleri ve Philotas'ın babası General Parmenion'u idam ettirdi. Parmenion güçlü ve özellikle ordu üzerinde söz sahibi bir komutandı. Oğlunun ardında onun bırakılması İskender'den bir öç alma güdüsüyle hareket edilmesine zemin hazırlayabilirdi. Bu yüzden İskender risk almak istemeden kendisine muhalif kişileri ortadan kaldırdı. İskender Ariaspialılar'ın yaşadığı bölgeye ilerlemeden önce orduda gücün tek elde toplanmasını önlemek için yakın arkadaşları Hepastion ve Kleitos'u orduyu komuta etmek üzere görevlendirdi. Bu sırada kişisel muhafızlarından Demetrios'un da adı suikast girişimine karışmıştı.

Demetrios'u tutuklayıp görevden alan İskender yerine Ptolemi'yi atadı (Plutarkhos, 2020, s.52-53).

Hint Kafkasları'na değin ulaşan İskender ve birlikleri, bölgenin yerlileri olan Bessos'un birlikleri, Baktiralılar ve Daalar'dan oluşan birlikler tarafından alı koyulmaya çalışılıyordu Bessos ağır hava şartları, açlık gibi problemlerin İskender ve ordusunu yavaşlatmasını umuyordu. Fakat İskender ve Makedon birlikleri tüm olumsuzluklara rağmen ilerleyişlerini sürdürdüler. Oxus Nehri[20] kıyısında bulunan Bessos ve ordusu üzerine ilerleyen İskender, Bessos'un bulunduğu köye vardı. Bir takım savunma önlemleri önceden alınmıştı Fakat Ptolemaios ve süvari birlikleri köyü kuşattı ve köylülere Bessos'u teslim etmeleri durumunda zarar görmeyeceklerini söyledi. Bunun üzerine yerliler Bessos'u teslim ettiler (Arrian, 2005, s. 105). Bessos sadece kırbaç cezasına çarptırılmak üzere huzura çağrılmıştı. Daha sonrasında Baktria'ya gönderilen Bessos burada idam edilmiştir (Bosch, 1942, s.68).

Komşu bölgelerden getirilen süvari birlikleri ile desteklenen Makedon ordusu Sogdiana'nın başkenti Marakanda'ya ilerledi (Arrian, 2005, s. 105).

Erzak temini için bölgede arayışa çıkan Makedon kuvvetleri yerli halk tarafından saldırıya uğradı. Arazinin uçurumlarla dolu olması ve ayrıca yerli halkın mızrak ve ok saldırısı ile geri püskürtülmeye çalışılan Makedon birlikleri bu bölgede oldukça zorlandılar. İskender'in burada okla bacağından vuruldu ve fibula kemiği kırıldı. Ayrıca burada temiz su temin edilemediğinden pis suları içmek zorunda kalan İskender ağır bir rahatsızlık yaşadı. Fakat bunlara rağmen yerlileri bastırmayı ve bölgeye hâkim olmayı başardı. Asi halk askerler tarafından öldürüldü. Marakanda'da uzun süre kalan İskender Basista'da bulunan ormanlık alanda ava çıktı. Döndüğünde Dioskurlar onuruna festival düzenledi ve kurban sundu. Etrafında İskender'in gözüne girmek için babası Philippos'u yerip İskender'i övdüler. Onu Dioskurlar ile eş tutup Philippos'un oğlu olmadığını ima ediyorlardı. Bu durum karşısında yaşı biraz daha ileri olan Makedonlar rahatsızlık duyuyorlardı. Öte yandan Kleitos kısa süre önce Baktira/Sogdiana bölgesinin satraplığı görevine aday gösterilmişti. Fakat Kleitos sonunun Parmenion gibi olmasından korkuyordu ve bu görevden hoşnut değildi.

[20] Ceyhun Nehri.

İçkinin de etkisiyle Kleitos İskender'in doğulu bir despot kral olduğunu ileri sürdü (Bosworth, 2005, ss.144-145).

Kleitos Euripides'in Andromache'sinden bir mısra ile İskender'i iyice kışkırttı; *"Yazıklar olsun! Yunanlılar bu kadar kötü bir iktidara layık değildi."* Bunun üzerine sinirlenen İskender muhafızlarından birinin silahını çekip Kleitos'un göğsüne sapladı. İskender yaptığının farkına varır varmaz kızgınlığı geçti ve yerini büyük bir pişmanlığa bıraktı. Kılıcı arkadaşının cansız bedeninden çekip kendi boğazına doğru götürdü ama muhafızlar buna engel oldu. İskender bütün gün ve gece çadırına çekilip ağladı. Bu duruma daha fazla dayanamayan arkadaşları yanına gittiler ve İskender'i yatıştırmaya çalıştılar. Kâhin Aristandros Kleitos ile ilgili gördüğü rüyayı İskender'e hatırlattı ve onun yazgısının böyle olacağının önceden belli olduğunu söyledi. Yanı sıra filozof Kallisthenes ve Abderalı Anaksarkhos da İskender'i güçlü olması için telkin ettiler. Bunun üzerine İskender biraz daha yatışmıştı. Özellikle Anaksarkhos'un onu ihya edici ve Zeus ile benzer yönlerini vurgular söylemleri ile kibri biraz daha artmıştı. Bu yüzden İskender gururunu okşayan Anaksarkhos'u yanında bulundurmaktan memnuniyet duyardı. Fakat daha ölçülü ve realist olan Kallisthenes'i kendinden uzak tutmaya başlamıştı (Plutarkhos, 2020, s.56).

Makedonlar arasında Kleitos'un ölümünden sonra çok büyük bir üzüntü duyulmadı. Çünkü o sırada Sogdiana'da çıkan isyan ile ilgilenilmesi gerekiyordu. Bu esnada kuzey bölgelerde işler biraz daha İskender'in lehine idi. Massaget birlikleri bastırılmış, Sogdiana'da isyana karışan asiler ise Spitamenes'i yalnız bırakarak Makedonyalılar ile anlaşmaya vardılar. Diğer asi lider Dotophernes de zincire vurulup İskender'e teslim edildi. Baktria ve Sogdiana'da cereyan eden isyanlar kış mevsiminin bastırmasıyla son buldu. Yerel yöneticiler teslim oldular. Yerli halk ise öldürülmüş ve olası bir isyana karşı korku salınmıştı. Sınır ötesindeki kabileler ile de ittifak kurulmuş, artık Bessos'un başlatmış olduğu isyan sonlandırılarak Pers imparatorluğunun kontrolü İskender'in elinde toplanmış hakimiyet kurulmuştu. Tüm bu karışıklık son bulduktan sonra İskender kendisine Baktrialı bir eş aldı. Bu İskender'in ilk evliliği olacaktı (Bosworth, 2005, ss.146-147).

İskit kralının Makedonlar üzerine olan saldırılar sebebiyle özür amaçlı İskender'in huzuruna çıkması ve kızıyla evlenmesini teklif edip kızını İskender'e sunması İskender'in aklına bir Pers kadınıyla evlenme fikriyle doğululara göstermiş olduğu

hürmetin bir nişanesi olacaktı. İşte kendisine bu teklif sunulduğu zaman İskender o an için teklifi reddetse de oluşturmaya çabaladığı kültürel sentezin evlilik yoluyla da mümkün olacağını öngörerek Baktrialı asilzade Oxyartes'in kızı Roxane ile evlenmişti (Arrian, 2005, s. 131).

3.9. Hindistan Seferi

İskender, Sogdiana'da kaldığı dönem boyunca bilinen dünyanın en uç noktası olarak anılan Hinsitan'a sefer yapma planını aklında hep kurgulamıştı. Sogdiana'daki isyanların bastırılmasıyla birlikte 327 yılı bahar aylarının sonlarına doğru Hindistan'ı ilhak etmeye artık hazırdı (Bosworth, 2005, s.150). İskender'in Hindistan'ı işgal etmesinde temel motivasyon kaynağını mitolojik temeller üzerine oturtmak mümkündür (Strauss, 2013, s.232).

Dionysos' un doğuya ilerleyişinin Hindistan topraklarından başladığı rivayet edilmekteydi. İskender'in amacı bu kahramanların izinden gidip, büyük bir imparatorluk kurmaktı (Yılmaz, 2016c, s.503).

Hindistan coğrafik açıdan diğer Asya halklarından tecrit bir bölgeydi. Kuzeyinde yer alan sıradağlar, diğer memleketlerle bağlantısının daha az olmasına neden oluyordu. Bu nedenle Hindistan kültürel bağlamda da kendine has bir karakteristiğe sahipti. Engebeli ve dağlarla kaplı bölgede Hindistan içlerine ilerlemek de oldukça zordu. İran bölgesinden Hindistan'a ulaşmak için iki geçit vardı. Bunlardan biri Bolan Geçidi diğeri ise Kayber Geçidi'dir (Bosch, 1942, s.80).

Hindistan'a gitmek üzere hazırlıklarını tamamlayan İskender, Amyntas'ı ve emrindeki süvari birlikleri ile piyadeleri Baktria'da bıraktı (Arrian, 2005, s. 130).

İskender'i Hindistan seferi yapmaya teşvik eden olgulardan biri de kuşkusuz Hintli racalar arasındaki düşmanlık ve çekişmeydi (Yılmaz, 2016c, s. 502).

Hindistan'a yapılacak sefer için orduda bir düzenlemeye gidilmesi ve mevcut asker sayısının artırılması elzemdi. Sadece Makedon askerleri yetersiz kalacağından, yeni imparatorluğun dahilinde kalan asker gücüne ve teknik açıdan desteklenmesi için mühendislere ihtiyaç vardı. Askeri bağlamda yeni bir düzen oluşturan İskender, Hindistan'a ilerledi. Hindistan'da bulunan racalar da İskender'in ordusunu kendi topraklarını genişletmek üzere kullanmayı istiyorlardı ve bu isteklerini İskender'e

elçiler göndererek beyan ettiler. En önemlisi de İskender henüz Sogdiana'da iken Hindistan fethinde ona yardımcı olmak üzere hazır olduğunu söyleyen Traksiles'ti (Bosworth, 2005, s.150).

İskender'e Traksiles'in ılımlı bir tavırla yaklaşması elbette bu bölgede sorunsuz ilerleyeceği anlamına gelmiyordu. Hindistan'da oldukça savaşçı kabileler olduğu da bilinmekteydi. Ayrıca İskender ile anlaşmaya varan kralları kötüleyen bilgeler de olumsuz bir algı yaratmamaları için idam edildiler (Plutarkhos, 2020, s.66).

İskender öncelikle Assakeni Krallığı'nı kuşatmak üzere harekete geçmiştir. Fakat burada ciddi bir çatışma meydana gelmişti. Kral Assecanus'un güçlü bir ordusu vardı ama İskender'in karşısına çıkacak kadar güçlü değildi. Askerler korkarak civardaki kalelere saklandılar. Bu kalelerden en önemlisi Swat'ın kuzeyinde, Katgala Geçidi civarında kerpiç ve taştan yapılmış Massaga idi. İskender kuleleri kuşattı ve dört günlük bir kuşatma sonucunda Massaga komutanı bir ok yarası alarak öldü. Yerlilerin İskender'e ateşkes haberi yollamaktan başka çareleri kalmamıştı. İskender ise paralı askerlerin kendi ordusuna dahil olması şartıyla teslim olma isteklerini kabul etti. Yalnız yine de İskender kaçmaya çalışanlar olduğunu işitince birliği öldürttü. Diğer kabileler bu durumdan ders alarak savunmalarını güçlendirdiler (Bosworth, 2005, s.154).

İskender, ordusuna güneydoğuya doğru ilerlemek üzere hazırlanmalarını emretti. İskender, imparatorluğun sınırlarını bilinen dünyanın en uç noktasına kadar ilerletmek niyetindeydi. Fakat ittifak kurduğu Taksila racası Ambhi düşmanı Poros'u Makedon ordusunun yardımlarıyla alt etmek amacı gütmekteydi. Güneydoğuya doğru ilerleyiş sorunsuz devam etti. Taksila ve Poros prensliği bölgesi arasında sınır teşkil eden Hydaspes ırmağı kenarına varıldı Poros, elindeki iki kozun İskender ve ordusu ile müttefikleri Ambhi'yi durduracağını düşünüyordu. Eriyen karlar ve muson yağmurlarının etkisiyle iyice kabarmış nehir karşı kıyıya geçişi zorlaştırıyordu. İkinci olarak da İskender ve ordusunun ilerleyişini önlemek için caydırıcı olarak fillerden bir tümen kurmaktı. Fakat Makedon safında işler Poros'un umduğu gibi ilerlemedi. İskender ve ordusu nehrin yatışması için eylülü bekleme kararı aldı. Bunun üzerine Poros tetikte beklemenin yararlı olacağına kanaat getirdi. Fakat hiç beklemediği bir gelişme ile karşı karşıya kalan Poros büyük bir şaşkınlık ve paniğe sevk oldu.

Düşman birliklerini kontrol etmek üzere göndermiş olduğu keşif birliğinin düşmanın nehri geçmiş olduğu haberi ile tüm planları alt üst oldu (Lendering, 2020, s.325).

Çünkü İskender, Ana Makedon ordusunu kampta bırakarak Poros'un dikkatini dağıtmayı başarmıştı. Nehri geçen Makedon birlikleri Poros daha ne olduğunu anlamadan saldırdı. Ayrıca savaş alanı olarak seçilen düz kumlu arazi Poros'un filleri kullanarak düşmanı geri püskürtme planını da sekteye uğrattı. Poros'un ordusu Makedon güçleri karşısında daha fazla mukavemet gösteremeyerek yenilgiye uğradılar. MÖ 326 yılının mayıs ayında gerçekleşmiş ve zaferle sonuçlanmış Hydaspes Savaşı İskender'in son meydan savaşı olmuştur (Strauss, 2013, ss.232-233).

İskender, kendisine esir düşmüş Poros'a *"Sana nasıl davranmamı istersin?*" diye sordu. Bunun üzerine Poros'un yanıtı; "*Krallara yakışır şekilde,"* yanıtını verdi. İskender'in "*Peki ekleyecek bir şeyin var mı?"* sorusuna *cevaben "İlk cümlem her şeyi kapsar,"* yanıtını verdi.

İskender Poros'un bu tavrını çok beğendiğinden kendisini bölgeye satrap olarak atadı ve beş bine yakın önemli bölgeyi de işgal ederek Poros'un emrine verdi. Bu bölgenin yaklaşık üç katı büyüklükte olan başka bir bölgeye de arkadaşı Philippos'u satrap olarak atadı.

Bu savaşın ardından İskender'in atı Boukephalas öldü. Kimi görüşlere göre yaralanarak kimi görüşlere göre ise de yaşlılıktan ölen at otuz yaşındaydı. İskender derin bir üzüntüye kapıldı ve atının anısını yaşatmak için Hydaspes Nehri kıyısında kurduğu bir şehre "Boukephalia" adını verdi (Plutarkhos, 2020, s.66).

Ayrıca İskender burada savaşı kazanmasının şerefine bir de Yunan Mitolojisi'nde zafer tanrıçası Nike'den mülhem Nikaia şehrini kurmuştur (Mansel, 1988, s.450).

İskender doğuya doğru ilerleyişini sürdürdü. Hydaspes Nehri boyunca ilerleyerek Pencap bölgesine girdi. Güzergâh üzerinde bulunan kabileler birer birer İskender'e tabi oldular. Pencap bölgesi içinde bulunan son büyük nehir olan Hyphasis Nehri'ne vardı. Burada kral Fegevs İskender'e itaatini sundu. Bunun üzerine İskender ülkesinin yönetimini krala bıraktı ve müttefik oldular (Albecer, 2000, s. 84-86).

Bölgedeki hava koşulları orduyu iyiden iyiye yormuş ve yıpratmıştı. Ordu artık daha fazla doğuya ilerlemek istemiyordu. İskender Ganges Nehri'ne[21] ulaşmak arzusundaydı. Fakat yıllardır süren sefer ve yapılan savaşlar orduyu çok yıpratmıştı. Bundan dolayı İndus nehri boyunca Hindistan anakarasını sağlarına alarak deniz yoluyla Babylon'a geri dönmekten başka çare kalmamıştı. Babylon'a ulaştıktan sonra istikamet vatanları Makedonya olacaktı (Mansel, 1988, s.450).

3.10 İskender'in Ölümü

İskender'in imparatorluğunun sınırlarını daha fazla doğuya genişletmesi mümkün değildi. Neredeyse on yıldır savaş ve sefer halinde olan ordu ruhen ve bedenen oldukça yıpranmıştı. Bu nedenle İskender artık Babylon'a dönmek üzere yola çıktı. Fakat bu yolculuk fethedilmiş topraklar üzerinden gerçekleşmeyecekti. İndus Nehri üzerinden Hint Okyanusu'na açılacak oradan Hürmüz Boğazı'ndan geçip önce Persepolis'e oradan Babylon'a gideceklerdi (Freeman, 2005, s.314).

İskender, Nearkhos'u donanmasıyla birlikte açık denizde ilerlemek ve keşif yapmak üzere görevlendirdi. Hafif gemiler çıkan fırtınalarda büyük zarar gördü. Çoğu da karaya oturdu. Ayrıca bu bölgeyi, coğrafyayı tanımıyorlardı. Bundan dolayı İskender, saklanan yerlilerden derhal rehber olarak birinin görevlendirilmesi emrini verdi (Bosworth, 2005, s.174).

Bilinmeyen bir hastalığa tutulup ölen Koenos dışındakiler Boukephalia ve Nikaia kentlerinde hasadın kaldırılmasına yardım ediyorlardı. Hint Okyanusu üzerinden yapılacak olan yolculuk için hazırlıklar yapılmaktaydı. Hephaistion ve Krateros komutasındaki öncü birlikler nehrin sağ ve sol kanadının güvenliğini sağlamakla görevlendirilmişti. Ardından da İskender'in filosu ilerliyordu (Lendering, 2020, s.339).

Nihayetinde nehrin ağzındaki Cilluta adasına ulaştılar. Cilluta bölgesinin daha ilerisinde de bir ada vardı. İskender burada Poseidon ve diğer deniz tanrılarına kurbanlar sundu. İskender'in fethetmiş olduğu topraklarda açık denizlerde donanmasıyla ilerleme hayali de gerçekleşmişti. Ve bunu riske atacak hiçbir ihtimali

[21] Ganj Nehri.

göz ardı etmemek için gerçekleştirmesi gereken tüm ritüelleri gerçekleştirdi (Bosworth, 2005, s.174).

Bastıran muson mevsimi ile İskender'in okyanusa açılma ihtimali zorlaşıyor hatta imkânsız hale geliyordu. Hazırlıklar sürerken Kral limanlarda erzak, hububat depolarının hazırlanması emrini vermişti. Fakat bu hummalı hazırlıklar pek de işe yaramadı. Yerliler burada bulunan depoları yağmalamışlardı (Bosworth, 2005, s.177). Yapılan seferler ve kazanılan topraklar neticesinde ordu oldukça kalabalıklaştığından bu yağma hareketi İskender ve beraberindekileri oldukça zorlu koşullarla mücadele etmek zorunda bıraktı (Lendering, 2020, s.350).

Babil'e dönüş yolu Karaçi'den başladı. Krateros emrindeki terhis edilmiş askerler ve iki yüz fil, üç falanks tugayı ile hala görevi sürmekte olan askerler ile Pakistan ve İran sınırları içinden Umman Denizi boyunca uzanan bölgeden geçip Mekran Çölü'ne gittiler. Henüz Turbat'a varamadan İskender çok büyük bir sorunla karşılaştı. Kış mevsiminde Kech Vadisi olarak bilinen bölgenin sürekli sel suları altında kaldığı biliniyordu. Buradan geçerken İskender'in ordusu ani bastıran sele kapıldı. Sivillerin büyük bir çoğunluğu ve ordunun teçhizatları sele kapılıp kayboldu (Wood, 2006, s.210).

Bu esnada İskender'in sağlık durumu da pek iyi değildi. Bir çarpışma sırasında Hintli bir askerin okunun göğsüne denk gelip ağır yara alması neticesinde hala tam olarak iyileşememişti (Freeman, 2005, s.314).

İskender'in yaralanması Makedonlar arasında o zamana kadar üstesinden gelemeyecekleri hiçbir sorunun vuku bulmamış oldukları farkındalığını yaratmıştı. İskender'in yaralanması gerçekten yenilmez bir tanrı olduğu algısını değiştirmişti. Bu durum da bir dizi isyanın patlak vermesinde etkin rol oynamıştır. Sogdiana'da çıkan isyanı bastırmak için oldukça gayret sarf edilmişti. Neyse ki İskender'in başarılı hamleleri ile isyan son bulmuştu. Sogdiana ve Baktria bölgelerinde çıkan ilk isyan hareketi doğu satraplıkları ve Avrupa'yı da etkisi altına almıştı (Lendering, 2020, s.346).

İskender, beş yıldır başkentte uzaktaydı. Bu otorite boşluğundan faydalanmak isteyen gruplar ayaklanma başlattı. İskender durumdan haberdar olur olmaz duruma müdahale etti ve Media bölgesinde kendini kral ilan eden Baryakes'i cezalandırdı. Doğuda hal böyleyken Yunanistan anakarasında sürekli problem çıkaran Sparta en

nihayetinde Korinthos Birliği'ne dahil olmasıyla birlikte Agis isyanından sonra Yunanistan'da mevcut durum düzene girdi (Mansel, 1988, ss. 451-452).

İskender, Gedrosia bölgesinin başkentine geldiğinde diğer bölgeler ile ilgili aldığı haberler pek de iyi değildi. Oreitai'de ki askerlerin yaşadığı felaketi duymuştu. Bunun üzerine satrap Apollophanes'i görevden aldı. Akabinde Leonnatos'un savaşta Apollophanes'i mağlup ettiği ve öldürdüğü duyumunu aldı. Öte yandan İran eyaletlerinden de isyan haberleri gelmekteydi. Krateros'un isyanı bastırdığı haberini almıştı. Fakat diğer İran eyaletlerinden de isyan haberleri geliyordu. İskender şu an için Gedrosia Çölü'nde bölünmüş ve zayıf düşmüş ordusuyla isyanları sert bir şekilde bastırması mümkün değildi. Bundan dolayı daha ılımlı bir tavır takınarak Karmania'nın yerli satrabı Astaspes'i güzel bir şekilde ağırladı. Bu sırada Karmania'ya ilerleyen İskender'e sınırı geçtikten sonra Krateros ve birlikleri ile merkez satraplıklardan gelen erzak ve büyükbaş hayvan konvoyu ile katıldı (Bosworth, 2005, s.183).

İskender Gedrosia'da iken Harpalos'un da itaatsiz tavırları ve Yunanistan'a kaçması diğer bir olumsuz gelişmeydi (Bosworth, 2005, ss.187-189).

Harpalos'un kaçışından oldukça sinirlenen İskender vakit kaybetmeden Yunanistan'a karşı diplomatik bir baskı uyguladı. Nihayetinde muvaffak oldu ve Harpalos tutuklandı akabinde cezalandırıldı (Lendering, 2020, s.367).

İskender hafif piyade birlikleri, Yoldaşlar süvarisi ve okçu alaylarının bir bölümü ile Pasargadea'ya ilerledi. İskender Pasargadea'da Med satrabı Atropates tarafından ziyaret edildi. Yanında Baryaxes adında kendini Med Kralı ilan etmiş bir tutukluyla geldi. Onu Med ve Pers kralı ilan etmiş herkes tutuklanıp idam cezasına çarptırıldı. İskender Pasargadea'da bulunan Kyros'un mezarını ziyaret etti. Yağmacılar tarafından tahrip edilmiş olan lahdin tadilatına başlanması için Aristoloulos'a emir verdi. Sonra Pers krallarının kendisi tarafından ateşe verilen sarayına gitti. Arrian, İskender sarayın halini görmüş ve bu hale gelmesinin onun buyruğu olmuş olmasından dolayı büyük bir pişmanlık yaşamış olduğunu aktarır (Arrian, 2005, s.197). İskender**,** Pasargedae ve Persepolis'e ulaşması neticesinde Fırat ve Dicle nehri üzerinden Pers Körfezi'ne[22] geçmek istiyordu. Kimi yazarların görüşlerine göre

[22] Basra Köfrezi.

İskender Arabistan'a inip oradan Libya ve Kartaca'yı da fethettikten sonra Atlas Dağı'nın ötesindeki göçebeleri geçerek Gadeira'ya ve nihayetinde Akdeniz'e ulaşmak istiyordu. İskender Susa'ya doğru yola çıktı (Arrian, 2005, s.200).

Yaklaşık olarak MÖ 324 yılının şubat ayında Susa'ya gelen İskender'in ardından Hephaistion emrindeki kıtalarla ve ağırlıklarla Susa'ya geldi. Bu sırada Nearkhos da Pers Denizi kıyılarında dolaştıktan sonra emrindeki donanma birliklerini nehirden yukarı doğru getirdi (Droysen, 2020, s.560). Görevini kötüye kullanan satrap Abulites ile yanında oğlu Orksanthres'i de tutuklattı ve idam ettirdi. Burada hem kendisi hem de yakın arkadaşları için düğün töreni düzenledi. İskender'in en başından beri aklında olan ve sefere çıkarken dahi esas motivasyon kaynağı olan kültür sentezini mümkün kılmaktı. Ve bunun en kestirme yollarından biri şüphesiz akrabalık bağları kurmaktı (Arrian, 2005, s.203).

Susa'da daha önce benzerine rastlanmamış bir şenlik için hazırlıklar yapıldı. Avrupa ve Asya'dan yabancılar Susa'da gerçekleşecek şenlik için buraya akın ediyorlardı. Pers geleneklerine uygun bir şekilde gelinler yüzleri peçe ile örtülü bir şekilde müstakbel eşlerinin yanlarına geldiler. Pers kralının kızı Steira İskender ile, kız kardeşi Drypetis Hephaistion ile, Orksanthres'in kızı Krateros ile, Media Hükümdarı Atropates'in kızı Perdikkas ile, Artabazos'un kızı Artahama Ptolemaios ile, kız kardeşi Artonis Eumenes ile, Rodoslu Mentor'un[23] kızı Nearkhos ile, Sogidanalı Spitamenes'in kızı Seleukos ile evlendi. İskender, Avrupa ve Asya'daki müttefiklerden sunulan armağanları cömert bir şekilde dağıttı (Droysen, 2020, ss.560-561).

Makedon ordusu İskender'in git gide doğululaşmasından rahatsızlık duyuyordu. Askerler arasında bir ayaklanma cereyan etti. İskender bu ayaklanmayı bastırmak için askerlerine etkili bir konuşma yaptı. Konuşmasında genel olarak kendi refahından çok tebaasını düşündüğünü, elde etmiş olduğu zenginliği onlarla paylaştığını, babası Philippos döneminden itibaren önceki dönemlerden daha büyük bir refah içinde yaşıyor olduklarını anımsattı. Hatta daha önce Makedonlar'ın sahip olamadığı kadar büyük bir serveti hazineye kazandırmış olduğunu, babasından kendine borç kaldığını, bunun üzerine daha fazla borçlanarak bu büyük seferi finanse etmek zorunda kaldığına dair kendi yaşadığı zorlukları ve neticesinde elde ettikleri

[23] Rodoslu Memnon.

başarılardan bahsetti. Daha sonra İskender'in Opis'te bulunan kraliyet sarayına kapanıp kimseyle konuşmadığı aktarılır. Sonrasında orduda bir ikilem baş gösterdi. Ordunun bir kısmı kalmayı diğer kısmı ise gitmeyi teklif ediyordu. İskender tekrar ordunun karşısına çıktığında ise askerlerden Kallines asıl gücendikleri şeyin Persler'i kendine hetair yapmış olduğuydu. İskender ise bundan sonra Makedonlar'ın tümünü kendine kardeş yaptığını söyledi ve Kallines'i öptü. Kralı öpmek bir doğulu adetiydi ve Kral ile olan samimiyetin bir göstergesiydi. Bunun üzerine dileyen askerler İskender'in yanına gelerek onu öpmek suretiyle saygı ve sevgilerini gösterdiler. Bu kaos ortamı da yerini dinginliğe bırakıp her şey normale döndüğünde İskender tekrardan tanrılara kurbanlar sundu, şenlikler düzenlemesini emir verdi. Tehlikeli bir şekilde patlak vermiş buhran nihayetinde son bulmuştu (Droysen, 2020, s.570-571).

İskender, sayıları on bine yaklaşan ve artık orduda faaliyet gösteremeyecek yaşı ilerlemiş askerleri terhis edip Makedonya'ya gönderdi. İskender o güne dek hizmetlerinin karşılığı olan meblağı ve yolculukta harcamaları için de bir miktar daha para vererek askerleri maddi açıdan da ihya etmeyi unutmadı. Bu askerlerin memleketleri Makedonya'da da eşleri ve çocukları vardı. Fakat Asya'da kaldıkları sürece yerli kadınlardan da çocukları olmuştu. İskender terhis olan askerlere buradaki çocuklarını götürmemelerini, burada Makedon eğitim sistemine göre yetiştirileceğini ve büyüdüklerinde Makedonya'ya gönderileceklerine dair söz verdi. Terhis edilen askerler ile birlikte Krateros ve yanında Polysperkhon da gidiyordu. Krateros, Trakya ve Thessaly yönetimini üstlenecek ve Yunanistan'ın hürriyetini teminat altına alacaktı. Antipater ülkeye gönderilen askerler yerin paralı askerler temin edecek Polysperkhon ise Krateros'a ikinci komutan olarak eşlik ediyordu. Antipater ile annesi Olympias arasında sürekli bir çekişme vardı. Antipater, gönderdiği mektuplarda Kraliçe Olympias'ın sert ve her şeye karışmak istemesinden yakınırken, Annesi Olympias tarafından İskender'e gönderilen mektuplarda da Antipater'in naipliği süresince gittikçe küstahlaştığından bahsediyor oluşu nedeniyle İskender bu çekişmeye bir son vermek ve Antipater'i Pella'dan uzaklaştırmak adına yanına çağırmıştır (Arrian, 2005, ss. 210-211).

Bu sırada İskender, Arabistan' a ilerlemek üzere donanmanın Fırat ve Dicle nehirleri üzerinden denize açılmaları için hazırlıklar sürüyordu. İskender Eulaios Irmağı'nın denize döküldüğü noktadan Basra Körfezi'ne ulaştı. Burada bir Alexandria şehri

kurdu ve orduda faaliyet gösteremeyecek Yunan ve Makedon savaşçılarını buraya yerleştirdi. Ayrıca bu bölgede yeni bir şehir kurulmasında, yapılacak Arabistan seferine bir donanma üssü olarak hizmet etmesi amaçlanmıştı. Yaza doğru İskender Opis şehrine ulaştı. Buradan da hep ziyaret etmek istediği Pers Krallığı'nın diğer bir başkenti olan Ekbatana'ya geçmek istiyordu (Lendering 2009 ss. 373-375).

Ekbatana'yı ziyareti esnasında İskender, adeti olduğu üzere kurbanlar kesti, yarışmalar düzenledi, dostlarıyla içti ve eğlendi. Bu sırada Hephaistion hastalandı (Arrian, 2005, s.214).

Hephaistion'un kral ve dostlarının toplanıp eğlendiği içki meclislerinde hastalanmış olduğu bilinmekteydi. Hephaistion doktoru Glaukos'un önermiş olduğu perhize uymayarak hastalığını ilerlettiği ve sonunda ateşinin yükselmesi sonucu durumu ağırlaşmıştı (Lendering 2009 ss. 373-375). İskender'e Hephaistion'un durumunun ağırlaştığı haberi geldi. Bunun üzerine o sırada yarışları izlemekte olan İskender, stadyumu terk ederek hızla dostunun yanına gitti fakat yetişemedi (Arrian, 2005, s.214).

İskender'in oldukça kıymet verdiği arkadaşının ölümünün ardından ilk icraatı doktorun çarmıha gerilmesi emrini vermek oldu. Sonrasında dostunun ardından yas tuttu. Saçlarını kazıttı, üç gün arkadaşının yanından ayrılmadı ve oruç tuttu. Daha sonra Plutarkhos'un aktardığına göre; üzüntüsünü unutmak için tekrar savaşmaya başlamıştı. Media bölgesinin doğusunda kalan Kossealılar üzerine gitmiş, oradaki bütün yetişkin erkekleri öldürmüş, adeta yerli halkı Hephaistion'a kurban etmişti (Lendering 2009 s. 384).

Ayrıca Hephaistion için görkemli bir anıt mezar yapılması için on bin talantonluk bir bütçe ayırmıştı. Yaptırmak istediği gösterişli anıt mezar için Stasikrites'in de kendisine sunacağı fikri duymak istiyordu. Stasikrites, dağlar arasında en çok insan yüzünü andıran Atos Dağı'nı Hephaistion'un portresini andıracak şekilde oyma fikrini sundu. Dağın bulunduğu konum itibariyle dağın sol elinde on bin kişilik bir şehir, sağındaysa denize dökülen verimli bir ova bulunacağını söyledi. Fakat İskender daha olağandışı fikirler üzerinde çalışmaları olduğu için bu teklifi reddetti (Plutarkhos, 2001, s.137).

İskender Amon rahiplerine Hephaistion'a tanrı olarak tapılmasının mümkün olup olmadığını sordu. Rahipler Makedonlar'ın ancak Hephaistion'a bir yarı tanrı olarak

tapabilecekleri kehanetini ilettiler. Bunun üzerine İskender bir Hephaistion kültü başlattı ve bir yarı tanrı olarak tapınım görmesi buyruğunu verdi. İskender, kendisinin de bir tanrı olarak tapım görmesini istiyordu. Elbette bunu istemesindeki asıl amaç otoritesinin sarsılmaya başladığı noktada tebaasının gözünde meşruiyetini artırmaktır (Lendering 2009 s. 385).

İskender, yasını sonlandırdığı andan itibaren seferlerine devam etti. Arabistan üzerine yapılacak sefer için Fırat Nehri boyunca ilerledi ve Pallakopas Nehrine doğru yola çıktı. Pallakopas Nehri'nden aşağı Arabistan'a doğru ilerleyen İskender buralarda uygun görmüş olduğu bir noktada yeni bir şehir kurulmasını ve etrafının çevrilmesini emir verdi (Arrian, 2005, s.222). Denize açılmak üzere toplamış olduğu filo Babil'de hazırdı. Lydia ve Karia bölgesinden gelen takviye paralı askerler ordunun mevcudunu artırmıştı. Savaş için tüm hazırlıklar tamamlanmışken, Amon tapınağından gelen rahip Hephaistion kültüne izin verildiğine dair İskender'e haberi getirdi. Bunun üzerine İskender hemen kutlamaların başlamasını buyurdu ve aktarılanlara göre altı litre kadar sulandırılmamış şarap içti. Sonrasında ise karnına saplanan ağrı ile rahatsızlandı ve yatağa düştü. Farklı spekülasyonlara göre de Antipatros'un oğulları tarafından zehirlendiğine dair söylemler mevcuttu (Bosworth, 2005, s.211).

İskender'in son günleri Kraliyet güncesinde şöyle aktrılır;

> *Desios ayının 18'inci günü, humma nöbeti tutunca, hamamda uyudu. Ertesi gün, yıkandıktan sonra, odasına geçti. Bütün gün Medios'la zar oynadı. Akşam, bir daha yıkandı, tanrılara kurban sunduktan sonra yemek yedi. Gece gene humma nöbeti geldi. Ayın 20'sinde, gene yıkandıktan sonra, her zamanki gibi tanrılara kurbanını sundu. Hamamda sedire uzanıp, Nearhos'la konuştu. Ondan deniz seferinin hikayesini, engin denizin güzelliklerini dinledi. Ayın 21'inde, vaktini gene bir gün önceki gibi geçirdi. Akşama ateşi çıktı, geceyi çok kötü geçirdi: Ertesi gün humma büsbütün arttı. Kralı büyük havuzun yanına götürdüler. Orada uzandı, subaylarıyla konuştu. Yüksek rütbeli subayların nasıl yetiştirilmesi gerektiğini anlatıyor, yeni atanacak komutanların vermesi gereken sınavların programını çiziyordu. Ayın 24'ünde çok daha şiddetli bir humma nöbeti geldi. Buna rağmen gene de,*

adamlarının yardımıyla, kurban yerine kadar gitti. Tanrılara kurbanını sundu. Dönüşte, başta gelen subaylarına sarayda kalmalarını, yüksek rütbeli öbür subaylarına ise geceyi dışarda geçirmelerini buyurdu. Ayın 25'inde büyük havuzun ardındaki saraya götürülmesini istedi. Orada biraz uyudu ama, ateşi düşmüyordu. Subayları geldiklerinde onu sesini kaybetmiş buldular. Ayın 26'sı da öyle geçti. Makedonyalılar onu öldü sanıyorlardı. Sarayın kapılarında toplanıp Kral'ın arkadaşlarına öfkeyle haykırmaya başladılar. Kralı görmek istiyorlardı. En sonunda yasağa karşı geldiler, kapılar açıldı. Askerler, sade giyinmiş olarak, birer birer yatağın önünden geçtiler. O gün Püton'la Seleukos tanrı Salapis'in tapınağına gönderildi, Kral oraya getirilsin mi diye sorduruldu. Tanrı Kral'ın yerinde bırakılmasını söyledi. İskender ayın 28'inci günü akşamı öldü.

Plutarkhos'un aktardıklarına ve Kraliyet güncesinde belirtildiğine göre Kral'a karşı bir suikast girişiminden bahsedilmemektedir (Plutarkhos, 2001, s. 141).

Kimi yazarlara göre ise de yoldaşlarının ona krallığı kime bırakacağını ısrarla sorması üzerine ölüm döşeğindeki İskender'in ağzından bir varis çıkmadığı gibi sadece "En iyisine" yanıtını verdiklerini aktarırlar. İskender'in ölümü Atina'da Hegesias'ın arkhonluğu dönemine, 114. Olimpiyatların düzenlediği döneme denk gelmiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Ölümü MÖ 323 yılı haziran ayına tarihlenmekte ve 33 yaşına denk gelmektedir. Aristobulus'un aktardığına göre, "*otuz iki yıl sekiz ay yaşadı ve on iki yıl sekiz ay hüküm sürdü" (*Arrian, 2005, ss.228-229).

3.11. İskender İmparatorluğu'nun Komutanlar Arasında Paylaşılması

İskender'in ölümünün ardında tahta kimin geçeceği sorunu baş göstermişti (Kaya, 2019, ss.65-67). İskender'in sağlığında tahtın varisinin kimin olacağını söylemeden aniden ölmesi generalleri arasında büyük bir iktidar mücadelesinin cereyan etmesine sebep oldu (Diakov ve Kovalev, 1987, s.481).

İskender ölmeden önce mühür yüzüğünü veziri Perdikkas'a bırakmıştı. Görünürde yetkili kişi Perdikkas olduğundan imparatorluğun yönetimi için Babil'de yüksek subayların katılımıyla bir toplantı gerçekleştirildi. Perdikkas, bu toplantıda mühür

yüzüğünden feragat edeceğini belirtti. Ve tahtın yasal varisinin o ana dek kimsenin aklında olmayan, İskender'in dul eşi Roksana'nın doğuracağı çocuğun erkek olması halinde onun olacağını söyledi. Öte yandan Nearkhos İskender'in metresi Barsine'den de Herakles adında bir oğlunun olduğunu ve onun da tahtın varisi olmasının muhtemel olduğunu hatırlattı. Burada Nearkhos'un Barsine'nin kızıyla evli olması ve kendine bu yoldan paye çıkarmaya çalışması muhtemeldi. Fakat Nearkhos henüz sözünü sonlandırmadan askerlerin tepkisiyle bu teklifin hiç gündeme gelmemiş gibi sonlanmasına sebep oldu (Lendering 2009 s. 404).

Asıl olarak bakıldığında hanedandan mensubu bir erkeğin tahtın doğal varisi olması en doğrusuydu (Kaya, 2019, ss.65-67).

Meleager, o sırada İskender'in Babil'de bulunan erkek kardeşi Arrhidaios'un tahta geçmesinin daha uygun olacağını söylemiştir. Bu fikir karşısında Perdikkas ve Ptolemaios'un kendi çıkarlarını koruma çabaları sonuç vermemişti (Lendering 2009 s. 404).

Ordunun Meleager'in sunmuş olduğu fikre sıcak bakmaları da tahtın varisinin netleşmesi noktasında önemli bir etmen olmuştur. Arrhidaios'a babasının adı verilerek (III. Philippos) tahta çıkarıldı. Fakat, Arhidaios'un zihinsel engeli nedeniyle tahtı tek başına idare edemeyeceğinden kral naibi Perdikkas olarak tayin edildi (Diakov ve Kovalev, 1987, s.480).

Böylelikle Asya'nın idaresinden sorumlu General Perdikkas olurken Avrupa'nın askeri yönetimi için Antipatros görevlendirildi. Fakat bu iki komutan da taksimin yapıldığı esnada Babil'de bulunmadığından ve kral naibi unvanının sağlamış olduğu avantaj ile satraplıkları yakın arkadaşları arasında dağıttı. Mısır Ptolemaios'un, Büyük Frigya Antigonos'un, Marmara Bölgesi (Hellespontos) Frigyası Leonnatos'un, Trakya ise Lysimakhos'un idaresine bırakıldı. Babil'de gerçekleştirilen bu toplantıda imparatorluğun bir bütün olarak kalması kararlaştırıldı. Fakat İskender 'in idealinde olan imparatorluk sınırlarının genişletilmesi ve yeni seferlere çıkma planlarına sadık kalınmadı (Mansel, 1988, s.459).

Aynı zamanda kral naibi olan Perdikkas'ın idaresine Asya verildi. Böylelikle en büyük idari alan da Perdikkas'ın yönetiminde olacaktı. Krateros ve Antipatros, Makedonya ve Yunanistan'ın idaresi ile görevlendirildiler. (Tekin, 2007, s. 132)

Krateros bu haberi duyduğunda Kilikia bölgesinde idi. İskender terhis edilmiş olan askerlerin yurtlarına dönmelerinde Krateros'u refakat etmesi için görevlendirmişti. MÖ 322 yazında Makedonya'ya varmış olan Krateros, Antipatros'un tabiyetini kabul etti (Kaya, 2019, s. 68).

Antigonos Monophthalmos (tek gözlü), Büyük Phrygia, Likya ve Pamphylia'yı; Leonnatos, Hellespontos Phrygiası'nı (Küçük Phrygia); Menandros, Lydia'yı; Lysimakhos, Trakya'yı; Philotas, Kilikia'yı; Laomedon, Syria'yı; Eumenes, Kappadokia ve Paphlagonia'yı; Ptolemaios da Mısır'ı aldı. Seleukos'a bu paylaştırma esnasında herhangi bir yerin idaresi verilmeyip Perdikkas'ın sağ kolu olarak, Süvari Birliği'nin komutanlığı verildi (Tekin, 2007, s. 132).

İskender'in başkatibi olan Eumenes'e de Kappadokia ve Paflagonya'nın idaresi bırakılmıştı. Makedon olmayan Eumenes'e diğer Makedon generaller tarafından pek sevilmediğinden henüz İskender İmparatorluğu'na katılmamış olan topraklar verilmişti (Bosch, 1942, s. 131).

Eumenes diğer bölgeleri paylaşan generallerden daha dezavantajlı konumda kalmıştı. Çünkü henüz fethedilmemiş olan bu bölgeleri Ariarathes'ten almak için savaşmak zorundaydı. Perdikkas, Eumenes'in payına düşen bölgeyi Pers satrabı Ariarathes'ten alması için yardım etti. Aralarında yapılan savaşta mağlup olan Ariarathes kendi ailesi dahil olmak üzere geride bıraktığı şehri ateşe verdi ve kaçtı. Daha sonrasında Perdikkas'a esir düşen Ariarathes idam edildi. Bunun üzerine Perdikkas, Eumenes'e Kappadokia bölgesinin satraplığını teslim edip buradan ayrıldı (Kaya, 2019, ss. 67-69).

İskender'in sağlığında Kilikia Bölgesi'nin satrabı olarak görevlendirdiği Philotas burada görevine devam etti. Suriye ise İskender'in çocukluk arkadaşı Laomedon'a bırakıldı. Öte yandan Yunanistan'da da düzen ortamı yerini kaosa bırakmıştı. Bu isyanın müsebbibi bölgenin mali işlerinden sorumlu olan Lukurgos'tu. Bu isyan hareketini destekleyen diğer bir isim ise Makedonların Yunan Devletleri üzerindeki hakimiyetinden ezelden beri rahatsızlık duyan Demosthenes'ti (Bosch, 1942, s. 131).

Bu isyan hareketinin ele başı olan Demosthenes Makedon Kral II. Philippos'un girişim olan Korinthos Birliği'ni tanımayarak diğer Yunan kent devletleri ile Hellen Birliği'ni kurmuştur. Fakat bu birliğe Anadolu'dan hiçbir kent iştirak etmemiştir. Atina merkezli bu isyanı bastırmak üzere Makedonya'dan hareket eden Antipatros

Lamia Kalesi'ne sığındı. Krateros ve Leonnatos'tan yardım istedi. Leonnatos Antipatros'un çağrısı üzerine harekete geçti. Fakat Yunan ordusu ile karşı karşıya geldi ve savaş sırasında hayatını kaybetti. (Diadokhlar döneminin İkinci kurbanı Lamia Savaşı'nda ölen Leonnatos oldu. İsyancı birlikler deniz üzerinden Antipatros'a destek amaçlı gelen Krateros'un birlikleri karşısında daha fazla mukavemet gösteremeyerek teslim oldu (Kaya, 2012, ss.182-183).

Anadolu'daki satraplıklara atanmış olan; Leonnatos (Hellespontos Frigyası), Asandros (Karia), Menandros (Lydia) ve Philotas (Kilikya) Antigonos'un bölgenin genelinde mevcut hakimiyeti nedeniyle isimleri gölgede kalmış olan satraplardır (Kaya, 2019, s. 68).

İskender'in ardından imparatorluğun taksimi bu suretle gerçekleştirilmiştir. Fakat imparatorluğun paylaştırılması neticesinde payına düşenle yetinmemiş olan komutanlar daha fazlası için birbirleriyle savaşa girmişlerdi. Bu çekişmeler, üstlenmiş oldukları görevi sadece imparatorluğun idaresi için değil adeta kendilerini İskender'in birer halefi olarak görmeye başladıkları için vuku bulmuştur. Bundan sonraki süreçte savaşlar ve antlaşmalar ile dolu olan diadokhlar (Halefler) dönemi başlamıştır (Bosch, 1942, s. 133).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİADOKHLAR DÖNEMİ VE HELLENİSTİK DEVLETLER

4.1. Diadokhlar Dönemi'nde Asya ve Anadolu'nun Genel Durumu

İskender'in ölümünün ardından imparatorluğun kimin tarafından yönetileceği sorunu büyük bir belirsizlik içindeydi. Bu belirsizlik içinde İskender'e en yakın ola generallerin arasında hangi bölgelerin kimin idaresinde olacağı ya da tahta kimin geçeceği ile ilgili çekişmeler baş gösterdi. İşte bu dönem Hellence "halefler" anlamına gelen "Diadokhoi" (tekili diodokhos) adı ile anılmıştır (Tekin, 2019, s.141).

İskender'in ölümünün ardından doğu bölgelerindeki halk sükunetini korumuştu. Fakat Baktria bölgesinde iskân edilmiş Yunanlılar bir isyan hareketi başlatarak karışıklığa sebebiyet vermişlerdi (Mansel, 1988, s.459). Bu durum göstermektedir ki Asya'da İskender'in ardından yerli halk yönetime sadık kalmıştır (Bosch, 1942, s.133).

Başlarda İskender'in politikasını sürdürme amacı ile yola çıkmış olan komutanlar zamanla hakimiyet alanlarını genişletmek üzere apansız bir mücadele içine girmişlerdir. Bu durum da ilerleyen dönemlerde imparatorluğun parçalanması sonucunu kaçınılmaz kılacaktı (Mansel, 1988, s.458).

Bu dönemden sonra kendilerini imparatorluğun halefi ilan etmiş komutanlar arasında bölüşülen mülki ve askeri idare, İskender'in tesis etmiş olduğu üniter yönetim anlayışını sonlandırmıştır. Çünkü imparatorluğu paylaşan komutanlar, tek merkeze bağlı idare şeklinden ayrı kendi krallıklarını kurmayı hedeflemiş ve bunda muvaffak olmuşlardır (Bardakçı, 2019, s.48).

Diadokhlar döneminde kurulmuş bu krallıklar nitelik itibariyle Doğu medeniyetlerinin monarşik yönetim biçimi ile yönetilen ve yönetici tabakasının daha çok Grek ve Makedon kökenli olduğu devletler oldukları bilinmektedir.

İskender'in doğu-batı sentezi bu krallıkların yönetim biçimlerine sirayet etmiştir. Çünkü büyük ölçüde Pers satraplık modelini idari yapı olarak model alan İskender,

haleflerine de bu yönetim anlayışını miras bırakmıştır (Diakov ve Kovalev, 1987, s.480).

İskender'in ölümünden yaklaşık yirmi yıl sonra imparatorluk tamamıyla dağılmıştı. İskender'in önde gelen komutanları, imparatorluğun yapısı itibariyle merkeziyetçi niteliğini kaybetmesini, başta paylaştıkları alanları merkeze bağlı birer satraplık şeklinde yönetecekleri ile ilgili izledikleri politikayı terk etmiş, kendi bağımsız krallıklarını kurmayı başarmışlardı. Yönetilecek bölgelerin taksiminde anlaşmazlıklar baş gösterdiği noktada halefler arasında sonuçları savaşlara dayanacak hizipleşmeler baş göstermiştir (Diakov ve Kovalev, 1987, s.481). İmparatorluğun bütünlüğü ve parçalanmamak üzere önceden olduğu gibi bölgeler olarak yönetilmesi Babil toplantısı ile garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Fakat, eli güçlenen Perdikkas ve idari merkezlerin yönetiminde görevli diğer komutanlar arasındaki güvensizlik ortamı mevcut konjonktürü zedeleyecekti. Perdikkas meşruiyetini daha sağlam temellere oturtmak istiyordu. Bu nedenle Makedon krallarına her daim sadık kalmış Antipatros'un kızı ile evlenmenin kendisine getireceği olumlu etkileri göz önünde bulundurarak bir yol çizmek istiyordu. Öte yandan Antipatros da diğer generallerle arasındaki ilişkiyi akrabalık temeline oturtarak kuvvetlendirme amacı güdüyordu. Bunun üzerine kızlarını bu generallerle evlendirmek niyetindeydi. Antipatros üç kızından Nikaia ile Perdikkas'ı, Eurydike ile Ptolemaios'u, Philia ile de Krateros'u evlendirme teklifi ile diğer generallere gitti. Tam o sırada Olympias üvey kızı Kleopatra ile evlenmesi için Perdikkas'a teklifte bulundu. Perdikkas İskender'in kız kardeşi ile evlenirse Makedonya Krallığı'nın varisi olabilecekken Antipatros ile yapmış olduğu anlaşmayı bozmayarak Nikaia ile evlendi. Fakat Antipatros ile planladığı biçimde anlaşmaya varamayan Perdikkas Nikaia'dan boşanarak Kleopatra ile evlendi. Nihayetinde Perdikkas'a itimadı çok güçlü olmayan Antipatros, bu onur kırıcı davranış nedeniyle Perdikkas'a karşı cephe alanların tarafına geçti (Kaya, 2019, ss.70-71).

Perdikkas'ın kral naipliği görevi ile imparatorluğuna genelinde söz sahibi olması ve gittikçe güçlenmesi diğer komutanları rahatsız ediyordu (Tekin, 2019, s.144).

Asıl olarak bu dönem diadokhların imparatorluğun hakimiyetini ele geçirme amacıyla komutanların birbirleriyle savaş ve antlaşmalarla geçen kanlı ve buhranlı

bir dönemdi. Bu hususta ilk savaş Perdikkas ve Ptolemaios arasında gerçekleşmiştir (Diakov ve Kovalev, 1987, s.481).

Perdikkas'ın uhdesinde bulunan merkezi hükümete karşı oluşturulan koalisyonda Antigonos, Lysimakhos ve Krateros Ptolemaios'un yanında yer almışlardı. Biri Anadolu'da diğeri Mısır'da olmak üzere iki cephede savaş meydana geldi (Mansel, 1988, s.461).

İskender'in naaşının nereye defnedileceği sorunu dahi generaller açısından itibar ve meşruiyet konusunda büyük bir önem taşımaktaydı. İskender ölmeden önce mezarının Siva Vadisi'ndeki Amon tapınağının bulunduğu yere defnedilmesini vasiyet etmişti. Fakat gelenek olduğu üzere Argedai Hanedanı'na mensup kralların naaşları Makedonya'da bulunan Aigai'a gömülmekteydi. O sırada kral naipliğini üstlenmiş olan Perdikkas için iki ihtimalde rakiplerinin itibarını kuvvetlendirici bir unsur olduğundan sorun teşkil ediyordu. Eğer İskender'in naaşı vasiyet ettiği üzere Mısır'da bulunan Siva'ya giderse bu durum satrap Ptolemaios'un, Makedonya'ya giderse de Makedonya'nın idaresinden sorumlu Antipatros'un meşruiyetini sağlamlaştıracaktı. Bu kararın verilmesi, İskender'in naaşı için gösterişli bir araba yapılıncaya kadar ertelenmişti (Errington, 2020, s. 33).

Bu sırada Perdikkas İskender'in cenazesinin hanedanın diğer üyelerinde olduğu gibi Makedonya'ya defnedilme ihtimalinden dolayı eli güçlenecek olan Antipatros'a bir evlilik akdi ile gitti. Kızı Nikaia ile evlenmek ve böylece yerini sağlamlaştırmak isteyen Perdikkas'ın bu talebini Antipatras reddetti. Eğer Perdikkas'ın planladığı gibi Antipatros ile bir ittifak mümkün olsaydı, Ptolemaios tek kalmış olacaktı (Errington, 2020, ss. 33-34).

Ptolemaios Mısır'da defnedilmek üzere olan İskender'in naaşına el koydu. Amacı kendi hakimiyeti altında olan Mısır'da İskender'in defnedilmesini sağlamak ve bu durumun manevi ağırlığından faydalanarak saygınlığını artırmaktı. Ptolemaios'un bu hareketi üzerine Perdikkas, Mısır'a bir sefer düzenledi (Diakov ve Kovalev, 1987, s.481).

Perdikkas'ın Afrika'ya, Ptolemaios'un üzerine yürümesinde bir başka sebebi de Mısır'da Ptolemaios'un yardımcısı sıfatıyla bulunan ve aynı zamanda Perdikkas'ın sadık adamı Kleomenes'in Ptolemaios tarafından öldürülmesiydi (Kaya, 2019, s. 73).

Ptolemaios, İskender'in naaşını hükümetin talebinin aksine Babil'den İskenderiye'ye götürmüştü. Bunun üzerine Perdikkas Ptolemaios'un üzerine yürüdü fakat, Memphis'te kurmuş olduğu ordugahta askerleri ve Seleuokus'un yardımlarıyla öldürüldü (Mansel, 1988, s.461).

Burada Perdikkas'ın askerleri Ptolemaios'un birliklerine dahil oldular (Diakov ve Kovalev, 1987, s.481).

Perdikkas'ın ölümünün ardından Eumenes'in müttefiki kalmamıştı. Antigonos, Eumenes ile karşı karşıya geldi. Baştan beri Makedon kökenli olmaması nedeniyle dezavantajlı konumda olan Eumenes'in tek isteği Ariarathes'ten savaşarak aldığı Kappadokia'nin elinden alınmamasıydı. Birinci Halefler Savaşı neticesinde Perdikkas hayatını kaybetmiş ve imparatorluğun idari biçimi tekrar masaya yatırılmak üzere Oronthes Nehri[24] yakınlarında, Triparadeisos'ta görüşülmek üzere toplanıldı (Kaya, 2019, ss. 76-77).

Devletin idaresini tekrar düzenlemek için yapılan bu toplantıda tekrarda Antipatros devletin idari işlerinin sorumluluğunu üstlendi (Mansel, 1988, s.461).

Perdikkas'a karşı yürütülen ittifakta faaliyet göstermiş olan bütün komutanlar ödüllendirildiler. Özellikle. Perdikkas'ın ölümünden sorumlu Seleukos'a Babil valiliği verildi. Ve Perdikkas'ın lehinde hareket edenler görevlerinden azledildiler.

Antigonos ve Kassandros askeri kanadın idaresinden mesul tutuldular. Kassandros süvari birliklerinin şefliğini üstlendi. Antigonos ise orduların başkomutanlığı görevine getirildi. Ayrıca Büyük Frigya Satraplığı da Antigonos'a bırakıldı. Satraplıkların idaresinde bir değişiklik olmadı (Bosch, 1942, s.138).

Ptolemaios başından beri talip olduğu ve idaresinde bulunduğu Mısır satrabı olarak tayin edildi. Aynı zamanda Kyreneika'yı da Ptolemaios aldı. MÖ 319 yılına gelindiğinde ilerleyen yaşı ve rahatsızlıkları nedeniyle Antipatros öldü (Tekin, 2011, s.68).

İlerleyen yaşı ve mevcut rahatsızlığından dolayı Antipatros, hayattayken bulunduğu konumu oğlu Kassandros'a devretmedi. Çünkü Makedonya Krallığı'na o kadar sadıktı ki halefi olarak oğlunu bırakırsa kendi saltanatını ilan etmiş gibi gözükmekten çekiniyordu. Bu nedenle kendisinin ardından görevi ifa etmek üzere Yukarı

[24] Asi Nehri.

Makedonya'nın eski krali ailelerinden Polyperkhon'a devretti. Polyperkhon aynı zamanda İskender'in seferlerinde piyade subayı olarak görev yapmış ve Lamia Savaşı'nda büyük yararlılıklar göstererek savaşın kazanılmasına katkısı olmuştur (Errington, 2020, s. 39).

Öte yandan Kassandros kendisine ikincil bir görev vermiş olup Polyperkhon'u Makedonya'nın sorumlusu ilan eden babasına hınç doluydu. Bundan dolayı Polyperkhon'a büyük bir husumet besliyordu. Kassandros, Ptolemaios'tan yardım almak üzere Asya'ya hareket etti (Bosch, 1942, s.140).

Polyperkhon, Makedonya'nın öncülüğünde Korinthos Birliğini tekrar canlandırma şartıyla Yunanlar'ı kendi tarafına çekti. Eumenes'i de müttefiki konumuna getirerek orduların başkomutanı ilan etti (Arslantaş ve Yılmaz, 2017, s.365).

Öte yandan Polyperkhon kendisine karşı oluşturan ittifaka karşı İskender'in annesi Olympias ile temasa geçip birlikte hareket etme niyetindeydi. Fakat bu da mümkün olmadı. Çünkü Kraliçe Olympias III. Philippos Arrhiadios'u, karısı Euridike'yi ve Kassandros'un adamlarını öldürtmüş olduğundan, Kassandros tarafından ordu meclisi karşısında yargılatılmış ve ölüm cezasına çarptırılmıştı. İskender'in karısı Roksana ve oğlu IV. Aleksandros da bu suretle Kassandros'a esir düşmüştü. Bu sırada Polyperkhon ile aynı cenahta yer alan Eumenes Anadolu'da Antigonos'a karşı uzun yıllar mukavemet gösterip savaşmış. Fakat en nihayetinde Antigonos'a esir düşmüş ve öldürülmüştür (Mansel, 1988, s.462).

Bunun üzerine generaller arasında eli en güçlü olan Antigonos oldu. Bu durum diğer generaller tarafından büyük bir rahatsızlığa sebep olmuştu. Kurulan ittifakın dengesi değişerek Lsymakhos, Ptolemaios, Kassandros ve Seleukos hakimiyet alanını genişleten ve gittikçe güçlenerek bir tehdit unsuru teşkil etmesi muhtemel olan Antigonos'a karşı birleştiler (Tekin, 2011, s.68).

Antigonos gerçekten de Seleukos ve Ptolemaios'un dışında Asya bölgesinin en güçlü hâkimi oldu. İmparatorluğun idaresinden sorumlu geriye altı halef kalmıştı. Triparadeisos'ta alınan kararlar neticesinde imparatorluğun halefler arasında nispeten adaletli bir dağılıma tabi olması bekleniyordu. Fakat Antigonos imparatorluğun hâkimi olma gayesindeydi. Bunun üzerine Antigonos ilk icraat olarak Seleukos üzerine yürüdü ve Babil'i istedi. Seleukos bu teklifi reddetti ve Antigonos ile tek başına mücadele edemeyeceğinden Ptolemaios'tan yardım istedi. Seleukos' un isteği

üzerine tekrar bir koalisyon kuruldu. Bu sefer karşı cenahta yer alacak olan halef Antigonos'tu (Kaya, 2019, ss. 85-86).

İttifaka dahil olan halefler Antigonos'a, Trakya'nın Lysimakhos'a, Mısır'ın Ptolemaios'a Suriye'nin Seleukos'a bırakılması ültimatomunu verdi. Polyperkhon'u Pelopennesos'ta komutan olarak tanıyan Antigonos kendini kral naibi ilan etti. Kassandros'u vatan haini ilan etti ve verilen ültimatomu dikkate almayarak Tyros şehrini kuşatmak üzere harekete geçti. Aynı zamanda Yunan kentlerinin bağımsızlığını tanıyan Antigonos'un karşısında Ptolemaios da Yunanlılara karşı aynı tavrı takınarak Antigonos'un bu icraatının etkisini azalttı (Mansel, 1988, s.462).

MÖ 312 Gaza Savaşı'nda, Suriye bölgesinde Ptolemaios'a, Antigonos'un oğlu Demetrios'u mağlup oldu. Ptolemaios'a sığınmış olan Seleukos, Babil'e geri döndü ve Antigonos'a karşı yürütülen ittifakın tarafında yer almak üzere Babil'e döndü. Daha sonrasında 311 yılında ateşkes niteliğinde bir barış antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre dört general de (Seleukos dışındakiler) kendilerini imparatorluğun birer komutanı olarak kabul edip, Kassadros'u Avrupa komutanı ve saltanat naibi, Ptolemaios'a Mısır'ın, Lysimakhos'a Trakya'nın, Antigonos'a ise tüm Asya'nın idaresi bırakılmıştır. Antigonos hakimiyet alanı oldukça geniş bir coğrafyayı kapsamaktaydı. Bundan da cesaret alan Antigonos, imparatorluğu tekrar diriltme ve kral olma planları yapmaya ve bu doğrultuda hareket etmeye çabaladıysa da muvaffak olamadı. Böylelce 311 barışı ile gelecekte kurulacak olan beş devletin temelleri atılmış oldu (Mansel, 1988, ss.46-464).

Amacı boğazın her iki yakasını da ele geçirmek olan Lysimakhos MÖ 311'deki barış antlaşmasından sonra günümüz İstanbul-Çanakkale Boğazı'nı aldı. MÖ 313 yılında, günümüz Dobruca bölgesinde bulunan Kallatis bölgesini sınırlarına katmak üzere harekete geçti. Bölge halkı Antigonos tarafından desteklenmekteydi. 311 yılına gelindiğinde bu bölgeyi de ilhak etmeyi başaran Lysimakhos'u tanımayan yerliler ise Bosphorus Krallığı'na sürgün olarak gitmeyi göze aldılar (Errington, 2020, s. 55).

Kassandros Makedonya'daki mevcudiyetini daha sağlam temellere oturtabilmek adına II. Philippos'un kızı Thesselonike ile evlilik yapmıştır. II. Philippos'un damadı sıfatıyla meşruiyet kazanmış olduğunu düşünmekteydi. Makedonya'da işler lehine ilerlerken Güney Yunanistan'da aynı durum söz konusu değildi. Antigonos

tarafından desteklenen Polyperkhon'un varlığı Kassandros için bir nevi tehdit unsuruydu (Errington, 2020, ss. 61-62).

MÖ 310-309 yıllarında kral naibi olan Kassandros esir tutmakta olduğu IV. Aleksandros ve Roksana'yı öldürtmüş ve Argeadlar Hanedanı'nın son üyesinin de yaşamını yitirmesine sebep olmuştur. Böylelikle İskender İmparatorluğu'nun dirilme ihtimali tamamıyla ortadan kalkmıştır. Yasal bir varis kalmadığından komutanlar hakimiyet sahaları dahilinde kalan bölgeleri kendi fethettikleri bölgeler olarak görmüşlerdir. Antigonos Yunan kentlerinin özgürlüğünü himaye ediyordu. Bu sırada Ptolemaios Antigonos'u buradaki şehir devletlerine garnizon yerleştirmek ve antlaşmaya aykırı davrandığını ima ederek kendisi de yine aynı amaçla hareket etti ve birkaç Yunan şehrini ele geçirdi. Fakat ele geçirilen bazı şehirler Dağlık Kilikia bölgesine dahildi. Burası da Antigonos'un egemenlik sınırları içinde bulunuyordu. Daha sonrasında yönünü batıya çeviren Ptolemaios, Likya ve Karia bölgesinde bulunan şehirleri de işgal etti. Halikarnassos'a saldırdı fakat Antigonos'un oğlu Demetrios tarafından geri püskürtüldü. Şehri ele geçiremedi (Kaya, 2019, ss. 90).

Ptolemaios ile Demetrios arasında da Kıbrıs ve Batı Ege sahilleri üzerindeki hakimiyet açısından oldukça büyük bir çekişme mevcuttu. MÖ 306 yılında Salamis açıklarında meydana gelmiş olan deniz muharebesinde Demetiros Ptolemaios'u mağlup etmiş, Doğu Akdeniz'deki varlığını zedelemişti. Bu bölgenin egemenliği Asya'da en fazla yüzölçümüne sahip alanın idaresinden sorumlu Antigonos'a geçmişti (Bosch, 1942, s.151).

Antigonos, Kıbrıs'ta elde etmiş oldukları zafer sonrasında kendi ordusunun askerleri tarafından "kral" olarak anılmaya başlandı. (MÖ 306) gücünü ve nüfuz alanını gün geçtikçe fark edilir boyutta büyüten Antigonos, gözünü daha ileriye dikip Mısır'a hareket edip bu bölgeyi de ilhak etmeyi amaçlıyordu (Mansel, 1988, s.464-465). Fakat Ptolemaios ve ordusunun akıllıca yapmış olduğu savunma sayesinde mümkün olmadı (Errington, 2020, ss. 56-57).

Antigonos Mısır'ı alamadı. Bunun üzerine Mısır'ın ticari ilişkiler kurmuş olduğu Rodos'u işgal etmek üzere oğlu Demetrios'u görevlendirdi. Demetrios adanın başkentini kuşattı. Bu kuşatmada kullandığı kuşatma kuleleri ve askeri dehası neticesinde "kuşatıcı" anlamına gelen "Poliyorketes" unvanını aldı. Fakat Demetrios, şehri alamayarak kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. Ayrıca Rodos'un ileride önde

gelen siyasi ve ticari bir kimlik kazanmasında önem arz eden bir barış antlaşması imzalandı. Tüccarlar sınıfı tarafından yönetilen Rodos büyük krallıklar yanında önemli bir yere sahip oldu (Mansel, 1988, s.465).

Yunanistan üzerine hareket eden ve bölgeyi Kassandros'tan kurtarmak üzere Teselya'ya ulaşan Demetrios Yunanistan'ı ele geçirdi. Demetrios'un da babası Antigonos'un da sahip oldukları güç, Lysimakhos, Seleukos ve Ptolemaios'u bir başka koalisyonda ortak paydada buluşmaya itti (Tekin, 2019, s.148).

Öte yandan Seleukos, Baktria ve Sogidana bölgesinde savaşmakta, bu bölgeler üzerinde hakimiyet kurma çabası içindeydi. Fakat imparatorluk devrinden bu yana bölgedeki yerel kavimler tarafından Hellen varlığı kabul edilmemiştir. Burada gerçekleştirmiş olduğu bir savaş sonrasında Hintli bir yerel kral olan Çandragupta ile barış antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine Hintli kral Seleukos'a beş yüz fil armağan etmişti (Mansel, 1988, s.465).

Seleukos İran ve Hint kökenli askerlerden oluşan ordusuyla Anadolu'ya girdi ve Kappadokia içlerine değin ilerledi. Bu sırada ittifakın Avrupa kısmında kalan Lysimakhos ve Kassandros Asya'ya birliklerini gönderdiler. Ordular MÖ 301 yılında Phrygia bölgesinde bulunan İpsos'ta [25] karşı karşıya geldiler. Savaş alanında Antigonos öldü. Bu çarpışmada yer alan fillerinin yararlılığı Seleukos, Lysimakhos ve Kassandros'un birliklerinin galip gelmesinde büyük bir role sahipti (Errington, 2020, s.66).

Antigonos'un ölümü ardından diadokhlar tekrar toprakları paylaşmak üzere toplandılar. Kassandros Makedonya sınırları içinde kaldı. Toros Dağları'na dek Anadolu'nun büyük bir bölümünü Lysimakhos, Toroslar'dan İndus'a kadar doğu ülkeleri ve Yukarı Suriye bölgesini Seleukos, Aşağı Suriye ve Filistin'i ise Ptolemaios aldı. Fakat savaşta herhangi bir dahli olmayan Ptolemaios'a Seleukos'un tepkisi gecikmedi. Bu savaş neticesinde Büyük İskender İmparatorluğu'ndan doğan devletlerin sınırları şekillenmeye başladı (Tekin, 2019, s.149).

İpsos Savaşı'nın ardından Demetrios Ege Adaları, Kıbrıs, Fenike ve Anadolu'nun batı kıyılarındaki İyonya, Karia bölgelerini işgal etmeye devam ediyordu. Yunanistan'da da Megara ve Korint gibi önemli üsleri kendisine bağlamış olan

[25] Günümüz Afyonkarahisar-Şuhut.

Demetrios bir nevi deniz krallığı kurmuştu. Asya'da bulunan Ptolemaios ve Seleukos'un güvenini bir süreliğine dahi olsa tesis etmeyi başarmış olan Demetrios Yunanistan'a girdi ve Atina'yı işgal etti. Buradan Makedonya'ya geçti ve Kassandros'un ölümünden sonra ortaya çıkan veraset kavgalarından faydalanan Demetrios o sırada tahtta olan Kassandros'un oğlu İskender'i tahttan indirdi ve öldürttü. Yerine kendisini kral ilan etti. Makedonya ve Yunanistan'a hâkim olan Demetrios babasının krallığını diriltmek için yönünü Asya'ya döndü. Bu durumdan rahatsız olan Lysimakhos, Seleukos, Ptolemaios ve Epeiros kralı Pirhos bu sefer Demetrios'a karşı cephe almışlardı. Demetrios oğlu Antigonos Gonatas'ı Yunanistan'daki birliklerin başına geçirdi. Sonrasında Anadolu'ya geçen Demetrios Lysimakhos ile savaştı. Anadolu'nun iç kısımlarına çekilen Demetrios, Seleukos'a esir düştü. MÖ 283 yılında ölünceye kadar Suriye'nin Apameia bölgesinde tutsak hayatı yaşadı. Aynı yıl Mısır'da ölen Ptolemaios halk tarafından tanrısallık atfedilmiştir. Yerine Berenike'den doğma oğlu II. Ptolemaios geçti (Mansel, 1988, s.466).

Bu olaylar sırasında Anadolu'da halk mevcut yönetimden memnun değildi. Lysimakhos'un kötü yönetimi nedeniyle Seleukos yardıma çağrıldı. Pergamon'da Philateiros şehri, Bithynia'da Zipoites ordusu Seleukos'a katıldı ve destek verdi. Nihai çarpışma Smyrna'nın kuzeyinde yer alan Hermos Vadisindeki[26] Kurupedion'daki savaşta Lysimakhos mağlubiyete uğradı ve hayatını kaybetti. Bu savaşın ardından süregelen "Diadokhlar Savaşı" sona erdi. Elde ettiği zaferden sonra Seleukos'un sahip olduğu topraklar Mısır ve Hindistan dışında neredeyse İskender İmparatorluğu'nun sınırlarına denkti (Tekin, 2019, s.149).

Lysimakhos'un ölümünün ardından artık Trakya bağımsız bir krallığın ülkesi değildi. II. Philippos'un döneminde olduğu gibi Makedonya'ya bağlanmaya uygun bir pozisyondaydı. Seleukos, İskender'in generalleri arasından hayatta kalan son kişiydi. Buna dayanarak da Makedonya'da krallığı ele geçirmesi için bir engel yoktu (Kaya, 2019, s.102-103).

Seleukos zafer ödülü olarak Çanakkale Boğazı'na doğru ilerledi. Oradan Avrupa'ya ilerledi ve bu esnada diplomatik bağlantılar kurup idari düzenlemeleri de yaptı (Errington, 2020, s.77).

[26] Günümüz Gediz Havzası.

Fakat Makedonya'ya ulaşamadan himayesine almış olduğu Antipatros'un torunu Ptolemaios Soter'in tahttan uzaklaştırılmış olan oğlu Ptolemaios Keraunos tarafından MÖ 280 yılında öldürülerek hayatını kaybetti. Antipatros'un torunu olması ve Antipatros'un sağlığında Makedon krallarının menfaatlerini gözeten yegâne insan olması nedeniyle yönetimin boş kaldığı Makedonya'da Ptolemaios Keraunos tahta geçti. Makedonya'da tahta geçen Ptolemaios Keraunos Trakya'yı da ilhak etti. Öte yandan Anadolu'da oldukça büyük bir coğrafyayı idare eden Seleukos'un ardından yerine oğlu I. Antiokhos geçti. Böylelikle Diadokhlar dönemi sona erdi ve ikincil halefler olarak onların oğulları yönetimi ele alacaklardı (Mansel, 1988, s.466).

4.2.Diadokhlar Dönemi'nde Yunanistan ve Makedonya'nın Genel Durumu

Yunanistan erken dönemlerden itibaren oldukça önemli bir ülkeydi. Yüzölçümü bakımından görece küçük bir ülke olsa dahi bünyesinde birçok yetişmiş filozof, şair, edebiyatçı barındırması sebebiyle entelektüel ve kültürel bağlamda yetişmiş yurttaşlara sahipti. Kültürel bağlamda bu kadar ileri bir ülke olan Yunanistan, askeri anlamda da nüfus yoğunluğu açısından bakıldığında oldukça güçlü bir orduya sahip üniter bir devlet yapısına sahip olabilirdi. Fakat Yunanistan polisler yani şehir devletleri şeklinde teşkilatlanmayı tercih etmişlerdir. Bu şehir devletleri arasında II. Philippos'un ve Büyük İskender'in kurmuş olduğu birliğe dahil olmayı başından beri reddeden Aitolia Birliği oldukça güçlü bir muhalif olarak Makedon hegamonunun karşısında yer almıştır. Ve İskender'in ölümünün ardından, Atina'nın önderliğinde Yunanlılar'ın Makedonlar'a karşı ayaklanma çağrısına katılan birliklerden de ilki Aitolia olmuştur (Bosch 1943 s.1).

İskender'in ölüm haberi Yunanistan'da büyük bir yankı uyandırdı. Aitolia ve Atina ile Thesselia öncülüğünde Orta ve Kuzey Yunanistan'da Makedonya hegemonyasına karşı bir ayaklanma cereyan etti. Bu durum üzerine Makedonya'nın idaresinden sorumlu Antipatros birlikleri ile birlikte Yunanistan üzerine yürüdü (Errington, 2020, s.34).

Sürgünlerin kabulü buyruğu neticesinde Atina ve Aitolia Makedonların karşı cenahında yer aldılar. Hatta II. Philippos döneminde Yunanistan'da istisnai birkaç bölge dışında sağlanmış olan Korinthos Birliği dağıtılarak yerine "Hellen Birliği"

kuruldu. Makedonya'ya karşı savaş çağrısında bulunan birliğin ve isyan hareketinin başında Atinalı Demosthenes vardı.

Lamia bölgesinde birliğin kuvvetleri tarafından sıkıştırılan Antipatros Leonnatos ve Krateros'tan yardım istemek zorunda kaldı. Leonnatos Thesselia'ya ulaştı fakat Yunanlılar ile karşılaşır karşılaşmaz öldürüldü. 322 Eylül ayında bölgeye ulaşan Krateros Makedon birlikleriyle beraber Krannon'da yapılan savaşta galip geldiler. Lamia Savaşı olarak anılan bu savaş böylelikle son bulmuş oldu (Mansel, 1988, s. 459).

Makedonyalı Amiral Kleitos tarafından Amargos açıklarında cereyan eden savaşta Atinalılar mağlup olmuş ve çok büyük zarara uğramışlardır. Pire limanına kurulan Makedon garnizonunun vazifesi de kıyıdan Atinalılar'ı kontrol altında tutmaktı (Errington, 2020, s.34).

Aynı zamanda Hellen Birliği'ni dağıtarak Atina'nın Sisam Adası'ndan vazgeçerek Makedonya garnizonu denetimi altında olmayı kabul etti. Sürgüne gönderilen Demsothenes bu durumu gururuna yediremeyerek zehir içip intihar etti (Mansel, 1988, s. 459-460).

Triparadeisos toplantısından sonra Poliperkhon bağımsızlıklarını taahhüt ettiği Yunanlar'ın Korint Birliği'ni tekrar vücuda getirmeyi başardı.

Oronthes nehri yakınlarında Triparadeisos toplantısında alınan kararlara göre; Devlet işleri dairesi Antipatros'a orduların başkomutanlığı Antigonos'a, Süvari birliği şefliği Kassandros'a, Perdikkas'ın ölümünden sorumlu Seleukos Babil Valiliği'ne atandı (Mansel, 1988, ss. 459-462).

4.3. Helenistik Devletler ve Nitelikleri

Ptolemaios Soter'in oğlu Ptolemaios Keraunos tarafından İskender'in son generali Seleukos'un öldürülmesiyle birlikte diadokhlar dönemi son bulmuştur. (MÖ 281). (Errington, 2020, s.94-96) Seleukos'un idaresindeki topraklar Ege'den Hindikuş Dağları'na kadar uzanıyordu (Errington, 2020, s.94-96).

Demetrios'un oğlu Antigonos Gonatas MÖ 280 yılında Makedonya yönetimi üzerinde hak talebinde bulunmak üzere harekete geçti. Anadolu'da ulusal ayaklanmalar baş gösterdi (Bosch, 1943, s.35).

Böylelikle bu bitmez tükenmez savaşlardan sonra İskender'in evrensel krallığını devam ettirme ve bu mirasın esas mirasçısı olma mücadelesi ortadan kalkmış, o zamana kadar sınırları sürekli olarak değişen devletlerin yerine daha kesin şekiller almış krallıkların geçmiş olduğu görülmektedir. Ptolemaios 'un hakimiyetinde Mısır, I. Antiyohos hakimiyetinde Asya, Demetrios'un oğlu Antigonos Gonatas'ın hakimiyetinde Makedonya krallıkları ve bunlarla birlete Anadolu'da ve Ön Asya'da küçük krallıklar tarih sahnesine çıkmıştır. MÖ 280 yılında Anadolu üzerine gerçekleşen Kelt akınları akabinde Anadolu'daki bazı ulusal devletler ortaya çıkmaya başlamış, Seleukos hakimiyetini tanımamaya başlamışlardır (Mansel, 1988, s.470).

Antigonos Gonatas, ülkeyi istila edip Delphoi'ye kadar ilerleyen Kelt akınlarına karşı bir mücadele vermek zorunda kaldı. Antigonos Gonatas (283-239) Makedonyalı Antigonoslar (Antigonides) hanedanını kurdu. Pire, Munikhia, Korinthos, Demetrias, vb. belli başlı stratejik noktalara Makedonya garnizonu yerleştirerek, Kuzey ve Orta Hellas'ta Makedonya egemenliğini sağladı (Diakov ve Kovalev, 1987, s.486).

Balkanlar ve Yunanistan üzerinde hâkim güç olmayı sürdüren Makedonya, MÖ 148 yılına gelindiğinde Roma yönetiminin bir eyaleti haline gelmiştir.

Esas itibariyle bu küçük krallıklar Pers yönetimi tarafından haraca bağlanmış olan küçük prensliklerdir. Bu küçük prenslikler otorite boşluğundan faydalanarak kendi bağımsızlıklarını ilan etmek üzere harekete geçtiler (Tanilli, 1994, s.385).

Kserkes döneminde (MÖ 486-465) Pers hakimiyeti altında olan Bitinya, 435 yılında yerli bir prensin idaresinde bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürmeye başlamıştır (Bosch, 1943, s.35).

Bitinya krallığı Kurupedion Savaşı'ndan sonraki kargaşadan istifade eden Zipoites tarafından kuruldu; bu kralın oğlu ve halefi I. Nikomedes (280-255) tarafından sınırları genişletildi. Bu hükümdar ülkesinin içinde büyük bayındırlık faaliyetlerinde bulundu. Ayrıca hellenizm kültürünün Bitinya' ya girmesinde önemli rol oynadı. Böylece sınırlarını bir taraftan Herakleia'ya (Karadeniz Ereğlisi), diğer taraftan Prusa

[27]dolaylarına kadar genişletecek güçlü bir devletin temelleri atılmış oldu (Mansel, 1988, ss.473-474).

İskender'in ardıllarından biri olan Lysimakhos tarafından kurulan ve uygun bir siyasal ortam sayesinde, MÖ 293 yılında bağımsızlığına kavuşan eski Küçük Asya kenti Pergamon bölgesinde doğdu (Diakov ve Kovalev, 1987, s.487).

Lysimakhos ölümünden sonra ortaya çıkan karışıklıklar içinde Bitinya'nın güneyinde bağımsız bir devlet olarak Bergama prensliği doğmuştur. Başlarda sadece bir prenslik olan Bergama'nın siyasi açıdan önemli bir mevkie ulaşması Seleukos kralı I. Antiohos'un sarayında bulunan bir prensesle Bergama tahtının veliahdı ve Philateiros 'un evlatlığı olan Attalos ile evlendirmeye hazır olduğunu ilan etmesi ile mümkün olmuştur. Komşu ülkelerle dostluk kurmak amacıyla Philateiros, Lysimakhos 'un hazinesinden faydalanarak kıymetli hediyeler göndermiştir (Bosch, 1943, ss.40 -41).

Kral Attalos'un Galatlar karşısında kazandığı zafer, bunların Küçük Asya'ya yayılmalarını durdurdu ve Pergamon Krallığının güçlenmesini sağladı. Attaloslar hanedanının kralları Ptolemaioslar ve Seleukoslar arasındaki sonu gelmez mücadeleden çok ustaca yararlanıyor ve Roma'ya karşı bilinçli bir politika uyguluyorlardı (Diakov ve Kovalev, 1987, s.487).

Romalılar'ın Akdeniz'de güçlü bir donanmaya sahip olduğu dönemlerde II. Eumenes'e Küçük Asya'nın büyük bir bölümünü vermesi Bergama'nın hammadde açısından zenginleşmesini ve dünyaca ünlü sanayi ürünlerinin üretilmesini desteklemiş, krallığa iktisadi bir sıçrama yaşatmıştır. Dokuma ve parşömenleri ile ünlü olan Bergama, sanat ve kültür açısından da oldukça gelişmiş, İskenderiye kütüphanesini dahi geride bırakacak nitelikte bir kütüphane oluşturmuşlardır. Ayrıca Hellenistik şehirlerin arasında yerleşimi ve güzelliği bakımından üne sahip olan Bergama Zeus adına dikilmiş devasa tapınak dönemin anıtsal yapıları arasında en önemlilerindendir (Tanilli, 1994, s.385).

Attaloslar, II. yüzyılın ortasında, Romalılar'ın boyunduruğu altına girdiler. Bergama krallığını muhafaza eden Romalılar bundan böyle ülkenin gerçek sahipleri oldular. Karşı koymanın yararsızlığını gören III. Attalos Krallığını Romalılara bıraktı. MÖ 133 yılında, Pergamon bir Roma eyaleti oldu ve Roma'nın Asya'da kurmuş olduğu ilk eyalet olan "Asya Eyaleti" adını aldı (Diakov ve Kovalev, 1987, s.488).

[27]Bursa.

Aynı dönemde hellenizm tarihinde rol oynamaya aday iki krallık olan Pontos ve Kappadokia krallıkları ortaya çıktı. Halkı Anadolulular, İranlılar ve Yunanlılar'dan meydana gelen Pontos Devleti, Ipsos Savaşı'ndan birkaç yıl sonra Mithradates adında ve soyunu İran'a bağlayan bir prens tarafından Karadeniz'in güney kıyılarında kurulmuştur (Mansel, 1988, s.474).

Kurupedion Savaşı'ndan sonra Anadolu'da hâkim güç olarak baş gösteren Seleukoslar, krallık için bir tehdit unsuru olsa da Mithradates bu tehlikeyi geri püskürtmeyi başardı Kral unvanı aldı. Ayrıca varlığı I. Antiohos'a karşı yapılan ittifakta I. Nikomedes'in yanında bulunarak ittifaka dahil olmasıyla tasdik oldu. Mithridates altmış yaşına geldiğinde ordu kumandanı olarak hizmet veren oğlu Ariobarzanes'e devlet idaresini teslim etti. Devletin sınırları Ariobarzanes döneminde daha da genişledi ve Amastris'e[28] kadar ilerledi (Bosch, 1943, ss.42 -43).

Kappadokia krallığı, Pers İmparatorluğu döneminde, satraplık görünümü altında kendi başına buyruk krallar tarafından yönetilmekteydi. İskender'in Anadolu'dan geçişi sırasında diğer Pers satraplıkları gibi İskender'e teslim olmamış, Pers İmparatorluğu'nun da son bulmasıyla birlikte tamamıyla bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu dönemde krallığın başında olan isim I. Ariarathes, İskender'in ardından diadokhlar tarafından imparatorluğun bölüşülmesinde Karialı Eumenes' e bırakılmış olduğundan onunla da mücadele etmiş ve galip gelmiştir (Umar, 1984, s.180-181).

Ancak Eumenes'e yardım eden amacıyla bölgeye gelen Perdikkas ve birlikleri bağımsızlığı için güçlü bir mukavemet gösteren I. Ariarathes'i mağlup etmiş, esir tutmuş ve asilikle itham ederek idam etmiştir. I. Ariarathes'in yeğeni II. Ariarathes bu yenilginin ardından Ermenistan'a kaçmış, Perdikkas ve Eumenes ölünce tekrar yurduna dönüp burada bir hükümet kurmuştur. Ancak II Ariarathes bağımsızlığını tesis edemeyerek I. Seleukos ve I. Antiohos'un hakimiyeti altında varlığını sürdürmüştür (Bosch, 1943, s.43).

Kimi görüşlere göre Kapadokia krallığının ilk kralı III. Ariarathes olarak kabul edilmektedir. Zira kendinden önce gelen kralların unvanları sikkeler üzerinde "Basileos" yani kral olarak geçmemekte ilk olarak adına kral sanıyla birlikte sikke darp edilmiş olan kral III. Ariarathes'tir. Bu nedenle MÖ 255 yılı Kappadokia Krallığı'nın başlangıcını ifade etmektedir (Tekin, 2017, s. 158).

[28] Amasra – Bartın.

VII. Ariarathes döneminde Pontos Krallığı tarafından ilhak edilen Kappadokia bir süre sonra halk ayaklanması neticesinde VII Ariarathes Pontos Kralı Mithridates tarafından tanınmış olsa da çok geçmeden kralı tahttan indirip infaz etti. Bu karışık siyasi atmosfere Romalılar dahil olarak nihai kararı halk oylamasına bıraktı. I. Ariobarzanes kral seçildi ve hükümdarlığı MÖ 93-63 yılları arasında sürdü. Roma'nın öncülüğünde seçilen kral Roma uydusu bir hükümranlık sürdükten sonra tekrar tahta çıktıysa da yerini oğlu II Ariobarzanes'e bıraktı. Ardında MÖ 51 yılında ölen kralın yerine oğlu III. Ariobarzanes geçti (Umar, 1984, s.181).

III. Ariobarzanes Cicero, MÖ 51 yılı aralık ayında Atticus'a yazdığı mektupta aciz ve yeteneksiz olarak ifade ettiği bilinmektedir. III. Ariobarzanes'in MO 42'de öldürülmesinden sonra yerine, Marcus Antonius'un desteği ile, kardeşi X. Ariarathes geçmiştir. Roma'nın yönetimi direkt olarak etkilemeye başlaması Kappadokia'nın bağımsızlığına gölge düşürmüş ve MS 17 yılında tamamen Roma'nın bir eyaleti olmuştur.

İskender İmparatorluğu'nun doğuda ulaştığı sınır dahilinde bulunan Hindistan, Baktria ve Sogdiana bölgesinde de hellenistik bir devlet ortaya çıkmıştır. İskender, bu bölgelerin de kültür sentezine dahil olabilmesi için kendisi dahil generalleri ve askerleri ile bölgedeki kadınlarla evlenmesini sağlamış, bölgede Hellen varlığının yüzyıllar boyu nesilden nesile aktarılmasını sağlamıştır (Tekin, 2017, s. 163).

Baktria ya da Taharistan, Hindikuş Dağları ve Ceyhun Irmağı arasında yer alan, merkezi Baktr (günümüz Afganistan'ın Mezar-i Şerif vilayetine yakın mesafedeki bölge) şehri olan o dönemki adı ile *Baktra/Balhika/Bahdi* olarak anılan günümüzde Türkmenistan, kuzey Afganistan, güney Özbekistan (günümüz Kaşka-darya, Surhandarya, Zarafşan bölgeleri), batı Tacikistan ve Sirderya ırmağının üst kısımlarını içine alan bölgedeki antik bir ülkedir. Baktria, Romalı yazar Justinus tarafından "*1000 kentli ülke*" olarak ifade edilmiştir (Kamalova, 2020, ss. 41-45).

İskender bu bölgede İndus sahasını da içine alan büyük bir satraplık kurmuştur. Bölgede kurulmuş olan şehirlere Grek ve Makedonyalı ücretli askerleri yerleştirmiştir. İskender'in ölümünün ardından Anadolu ve Asya topraklarının büyük bir kısmı I Seleukos hakimiyetine girmiştir (MÖ 312) (Günaltay, 1951, s.96).

MÖ 255 yılında, satrap Diodotos kendini Sogdian ve Baktrian hükümdarı ilan etti. Bu dönemde, İaksartes[29] ve Oksus[30] nehirlerinin orta kesiminde bulunan bu ülkelerin ekonomik ve kültürel seviyesi yüksek bir düzeye ulaşmış bulunuyordu (Diakov ve Kovalev, 1987, s.488).

Baktria satrabı Diodotos başlarda Seleukos kralı II. Antiohos'un bir vasalı konumundaydı. Orta Asya bozkırlarında yaşayan Turanlı kavimler İskender döneminde yaptıkları saldırmazlık anlaşmasına ardılları döneminde riayet etmeyerek bugünkü Merv şehri olan Aleksandra'ya saldırdılar. Dönemin kralı II Antiohos bu saldırıyı kırmak için bölgeye destek gönderemediğinden satrap Diodotos bölgeyi düşmanlardan arındırmayı başardı. Margiana ve Aria'yı işgal eden Diodotos bağımsızlığını ilan etti. Önceleri sikkeler II. Antiohos adına basılırken MÖ 250 senesinden itibaren kendi adına sikke bastırdığı görülmektedir (Bosch, 1943, s.53).

MÖ 230 yıllarına doğru oğlu II. Diodotos tam manasıyla bir Yunan krallığı kurmuştur. Bu kralı ortadan kaldırdıktan sonra yeni bir sülale kuran Evtidemos zamanında Baktriyan devleti oldukça geniş sınırlara ulşamış ve güçlenmişti. Aynı zamanda hellenizm kültürünün önemli bir merkezi haline geldi. Evtidemos 'tan sonra gelen krallar devletlerinin ağırlık merkezini doğuya kaydırarak MÖ 160' a doğru kral Menandros döneminde Hindistan'a girdiler. Fakat bu devletin ömrü pek uzun olmadı ve 2. yüzyılın son yarısında Yüeçilerin istilasına uğrayarak ortadan kalktı (Mansel, 1988, s.475).

Hellenistik Mısır Devleti Lagos'un oğlu Ptolemaios tarafından İskender'in ölümü ardından satraplığını yaptığı ülkede kurulmuştur. I. Ptolemaios Soter İskender'in yakın arkadaşlarından ve generallerindendir (İplikçioğlu, 1997, s. 388).

İskender'in komutanlarından olan ve imparatorluğun taksiminde baştan beri çekişmelerden uzak Mısır'a hükmetmiştir. Mısır MÖ 30 yılında Roma hakimiyetine girene kadar Ptolemaios hanedanlığı tarafından idare edilmiştir. Ptolemaios yönetimindeki Mısır firavunlar döneminde olduğu gibi kuvvetli bir merkeziyetçi yönetim anlayışıyla yönetilmekteydi. Her türlü gelir kaynağı, (doğal kaynaklar, madenler, tuzlalar, taş ocakları vb.) ve ülkede bulunan her türlü sınai tesis (yağ üretimi, dokumacılık vb.) ile ticari faaliyet de kralın tekelinde bulunmaktaydı (Tanilli, 1994 ss. 376-377).

[29] Siri Derya.

[30] Amu Derya.

Ptolemaios'un hiçbir zaman bir dünya imparatorluğu iddiası ya da hedefi olmamıştır. Tek amacı Mısır'ın Akdeniz ticaretindeki önemini artırmak olmuştur. Bu vesileyle Doğu Akdeniz'de özellikle ticaret hususunda hâkim güç olmayı hedeflemiştir **(**Bosch, 1943, ss.23-24).

Dönemli en önemli ilim ve ticaret merkezi olan ve Büyük İskender tarafından kurulan İskenderiye şehri de Ptolemaioslar'ın hakimiyet sahasına dahildi. Aynı zamanda devletin başkenti de İskenderiye'ydi. Bu şehrin ne denli gelişmiş olduğu aynı zamanda şehirde ikamet eden ulusların çeşitliliği ile de ölçülebilir ki İskenderiye halkı; Yunan, Makedonyalı, Mısırlılar dışında, İranlılar, Suriyeliler, Araplar ve Yahudiler'den oluşmaktaydı. Ülkede bulunan ordu ise hanedanın ve ruhban sınıfının desteğiydi (Tanilli, 1994 ss. 379-381).

Grek ve Makedonyalılar yerli halktan tecrit vaziyette iskân edilmemiş, Mısırlılar arasına dağınık biçimde yaşamaları sağlanmıştır. Çünkü Ptolemaios da iki kültürün halk nezdinde karışıp kaynaşmasını ve etnografik bağlamda bir bütünlük yakalanmasını amaçlamıştır. Mısır'ın aydın ve yüksek sınıfından olan kişiler kendi tarihlerini, kültürlerini, edebiyatlarını öğrenip icra etmişler bunun yanında Grek dilini de öğrenmiş kültürünü benimsemişlerdir. Bu vesileyle tam anlamıyla bir kaynaşma ortaya çıkmıştır **(**Bosch, 1943, s.21).

İlk Ptolemaioslar devrinde Ege adalarının çoğu, Fenike, Filistin ve Suriye'nin güneyi Mısır'ın elindeydi. III. Ptolemaios (MÖ 246-221) döneminde yapılan seferler neticesinde Küçük Asya'nın fethi için uğraşılmış olup Sardes ve Babil ilhak edilmişti. Ptolemaioslar'ın Ege havzası ve Suriye üzerindeki talepleri sıklıkla Seleukoslar ve Antigonidler ile mücadele halinde olmalarına yol açmıştır. MÖ 217 IV. Ptolemaios'un birlikleri Suriye Kralı III. Antiokhos'u mağlup etmiştir.

MÖ 2. yy.'dan itibaren Mısır Hellenistik dünyadaki eski etkinliğini ve önemini yitirmiş, gerilemeye başlamıştır. Köleleştirilmiş olan halkın direnişi sonucunda ülke gücünü yitirmeye başlamıştı. Romalılar tarafından ilhak edilen son ülke olan Mısır MÖ 30 yılında Actium Savaşı neticesinde İskenderiye'yi Romalılar'ın almasıyla Hellenistik Mısır'ın tarihi de sona ermiştir (Tanilli, 1994 ss. 379-381)**.**

Büyük İskender'in ardından Roma ilhakına dahil olana dek, yaklaşık üç yüz yıl Ön Asya ve Anadolu'da en uzun süre hakimiyet sürmüş olan devlet Seleukos devletidir ve kurucusu I. Seleukos Nikator'dur (Öztuna, 1996, ss.353-354).

Antiokheia (Antakya/Hatay) Seleukos Kralı I. Seleukos tarafından MÖ 300 yılında inşa edilmeye başlanmış kadim bir kenttir. Kent coğrafi olarak Anadolu, Mezopotamya ve Güney Suriye'yi birbirine bağlayan önemli bir ticaret merkezidir (Temizkan, 2021, s.116).

MÖ 281 yılında Kurupedion Savaşı ile Lysimakhos ve devletinin ortadan kalkması ile Seleukoslar'ın Anadolu'daki hakimiyeti genişlemiş ve güçlenmiştir (Umar 1984 s.129).

Seleukoslar imparatorluğu, İskender imparatorluğunun Asya topraklarını teşkil ediyordu. Seleukos imparatorluğu, oldukça karışık birden fazla milletten oluşuyordu. Farklı milletlerin yanı sıra imparatorluk farklı gelişmişlik düzeyine sahip iktisadi ve kültürel düzeyde insan toplulukları da ihtiva ediyordu (Tanilli, 1994, s.380).

Seleukos, Büyük İskender'in kültür kaynaşması idealini hiçbir zaman benimsememiştir. Bundan dolayı yeni şehirler kurma faaliyetini tamamıyla Grek ve Makedonya unsurlarının bölgede kuvvetlenmesi amacıyla gerçekleştirmiştir. Her ne kadar Grek nüfusu doğal olarak Asyalı halktan daha az olsa da Grek dilinin her yerde benimsenmişti. Böylece kral amacı bu olmasa dahi kültür kaynaştırması zuhur etmiştir. Büyük İskender'in kaynaştırma siyasetinin en mühim icracısı da bu vesileyle Kral Seleukos olmuştur (Bosch, 1943, s.18-19).

Dicle üzerindeki Selevkeia, özellikle Orontes (Asi) kıyısındaki, imparatorluğun başkenti Antiokheia (Antakya) gibi bazı kentler dünya çapında önemli ticaret ve sanayi merkezleri haline geldiler. *katoika* adı verilen birçok askerî yerleşim yerleri vardı. Grek uygarlığının bu merkezleri, Greko-Makedonya oligarşisinin politik etkisini güçlendiriyor ve yerli halklar arasında Helenizm politikasının yerleşmesi mümkün olmaya başlamıştı (Diakov ve Kovalev, 1987, s.485).

Ancak Seleukoslar Lysimakhos'a karşı direnen milletleri (Bythina, Paphlagonia) hakimiyetleri altına almayı başaramadılar (Umar, 1984, s.129).

Seleukoslar İmparatorluğu sınırlarını en geniş sınırlara I. Seleukos Nikator döneminde ulaşmıştır (Diakov ve Kovalev,1987, s.485).

Seleukoslar, Anadolu ve Suriye'deki topraklarını elde tutabilmek icin Ptolemaioslar ile sürekli bir mücadele içinde olmuşlardır (I-V. Suriye Savaşları). Bundan sonra ise Seleukosların tarihi, I. Seleukos'un kazandığı toprakların elde tutulması mücadelesinden ibaret olmuş, hakimiyetlerini daha geniş sahalarda tesis

edememişlerdir. Ayrıca, onların zorlu mücadeleler sonucu elde ettikleri Anadolu topraklarında Bithynia, Pontos, Pergamon, Kappadokia ve Armenia gibi küçük ölçekli krallıkların ortaya çıkması, Seleukoslar'ın hareket serbestliğini büyük oranda kısıtlıyordu. I. Antiokhos'un ölümünden sonra Seleukoslar Krallığı tahtına sırasıyla oğlu II. Antiokhos, II. Seleukos, III. Seleukos ve III. Antiokhos geçmiştir. III. Antiokhos dönemi, Seleukos Krallığı'nın en parlak dönemidir (Tekin, 2007, s.140).

III. Antiokhos dağılma noktasına gelmiş krallığı tekrar toparlamıştır. Mısır üzerine sürekli seferler düzenlemiş kral bir süreliğine dahi olsa Fenike ve Filistin'i işgal etmiştir (Tanilli, 1994, s.380).

Bu muzafferiyet çok uzun sürmemiş, Antiokhos'un Magnesia'da[31] Romalılara yenilmesiyle (MÖ 190) Suriye aşağı yukarı Roma'nın koruması altına girmiştir. MÖ 64 yılına gelindiğinde, imparatorluğun arda kalan bölümleri Roma hakimiyetine girerek bir Roma eyaletine dönüştüler (Diakov ve Kovalev, 1987, s.485).

BEŞİNCİ BÖLÜM

HELLENİZM KÜLTÜRÜNÜN NİTELİKLERİ VE ETKİ ALANI

[31] Manisa.

5.1 Hellenizmin Tanımı

Büyük İskender'in Doğu'ya yapmış olduğu sefer "*Hellenistik*" olarak anılan devrin (MÖ 330-30) miladıdır (Tanilli, 1994, s.374).

Yunan kültürünün doğu kültürü ile kaynaşması neticesinde ortaya çıkmış olan Hellenistik Uygarlık, Romalıların da kültürel ve inançsal yapısını etkilemiştir (Tanilli, 1994, s.393).

Doğu ile Batı arasında eski dönemlerden beri süregelen mücadele, İskender ve onun idealize ettiği ve gerçekleştirmiş olduğu sefer neticesinde pratiğe döktüğü kültür politikası ile sonlanmış ve Asya ile Avrupa kültürleri ve dinleri "*Hellenizm*" adıyla tek çatı altında toplanmış ve son bulmuştur (Memiş, 2009, s.105). Hellenizm sözcüğünün etimolojik kökenine inildiğinde, Batı kültürünün köklerini de öğrenmemizi mümkün kılar. Hellen sözcüğü etimolojik olarak; Hellenler'in, yani bütün Yunan ırk ve boylarının atası sayılan efsane kişiliği ifade etmektedir. Hellen, Deukalion'la Pyrrha'nın oğludur. Tufandan sonra Tesalya'ya yerleşir ve bir dağ nympha'sı olan Orseis'le evlenir. Bu evlilikten Doros, Ksuthos ve Aiolos diye üç oğlu olur, bunlar da Dor, Aiol, İon ve Akha boylarının yani tüm Yunan ulusunun ataları olarak kabul görmektedir (Erhat, 1972, s.138).

İskender'in MÖ 334 yılında yapmış olduğu doğu seferi kapsamında Hellespontos'u geçmesi ve Anadolu topraklarına adım atması, tüm dünyayı etkileyecek bir dönemin de başlaması anlamına gelmekteydi. Bu kültür sentezinden ortaya özü itibariyle Doğulu, fakat görünüş itibariyle Hellen ya da Batılı olarak tabir edilebilecek bir dünya görüşü çıkmıştır (Akurgal, 2005, s.342).

"Hellenizm" sözcüğü ilk kez bilimsel bir terim olarak Alman tarihçi J. G. Droysen tarafından kullanmış ve literatüre kazandırılmıştır. Bu terimin ifade ettiği esas mesele Yunan kültürünün ilk kez Yunan coğrafyasından çıkıp Akdeniz ve Ön Asya'da doğu kültürleriyle karışıp kaynaşmasıdır. Hellenistik dönem, Büyük İskender'in doğu seferi ile başlayıp Roma'nın Anadolu'yu ilhak etmesi ve hellenistik krallıkları tarih sahnesinden silmesiyle sona erer (Mansel, 1988, ss.507-508).

Klasik ve Arkaik devirde ari bir nitelik taşıyan Hellen kültürü, doğuya gerçekleştirilmiş seferler neticesinde doğu kültürü ile hemhal olarak Hellenistik

kültürün inşasını tesis etmiştir. Çünkü İskender diğer Makedonyalılar ya da Yunanlılar gibi kendi kültürlerini diğer tüm dünya kültüründen yüksek görmemiştir. Aksine doğu kültürüne olan hayranlığı bilinmektedir (Güçlüay, 1993, s. 4).

Hellenistik devir tümüyle ele alındığında, Attik devirden farklı bir yapıda olduğu ancak Attik kültürün gelişmesi neticesinde ortaya çıktığı da görülmektedir (Sinanoğlu, 1949, s.316). Eski Yunan medeniyetinin kadim doğu medeniyetinden büsbütün ayrı bir varlık olarak görmek doğru değildir. Bu medeniyet köklerinin Mısır, Mezopotamya ve Anadolu'da bulunduğu bu sebeple eski tarihte doğu ile batı arasında bir medeniyet yabancılığı yaratmanın doğru olmadığı kabul edilmektedir (Selen, 1941, s.545).

5.2 Helenizm'in Yayılmış Olduğu Bölgeler

İskender'in yapmış olduğu seferlerin ana motivasyon kaynağı bilinen tüm dünyaya hâkim olmak ve bütün dünyayı hakimiyeti altına almaktı. İskender genç yaşta ölmemiş olsaydı hakimiyet sahasını Batı Akdeniz'e kadar genişletmeyi, bütünüyle kendisinin tekelinde bulunan bir dünya devleti kurmayı amaçlıyordu. Fakat kısa ömrüne rağmen yapmış olduğu başarılı seferler neticesinde Tuna boylarından İndus Vadisi'ne kadar geniş bir sahayı sınırlarına katmayı başarmıştır (Memiş, 2009, s.93).

Karl Marx'ın da belirttiği gibi Yunan kültürünün ilk "*o sınırsız dışa açılışı*" İskender ve yapmış olduğu seferler ile mümkün olabilmiştir (Tanilli, 1994, s.374).

Hellenizm kültürü Büyük İskender'in Doğu seferleri vasıtasıyla Kuzey Hindistan ve Turan bölgesine kadar yayılmış ve buradaki Doğulu kavimlerle karışıp sentez bir kültür ortaya çıkmasıyla inşa edilmiştir (Bosch, 1943, s. 177). İmparatorluğun en doğusunda bulunan ve Orta Asya'da kurulmuş olan Greko – Baktria devleti Doğu-Batı kültürlerinin birleştiği en güzel kültür kaynaşmasının örneği olmuştur (Memiş, 2009, s.105).

Hellenizmin yayılmış olduğu kimi bölgeler vardı ki, o bölgelere fetih yoluyla ya da şehirler vasıtasıyla değil, kültürün sahip olduğu yayılma ve sirayet gücü sayesinde girmiştir. Bu bölgeleri İskender'in fetih güzergahında bulunmayan Batı Akdeniz, İtalya, Galya ve İspanya olarak sıralamak mümkündür. Özellikle din, edebiyat ve sanat yönünden etkilerinden söz etmek mümkündür. Ancak Romalılar Hellenistik

kültürden birçok alanda etkilenmiş dahi olsalar öz benliklerine sahip çıkmışlar, kendi dillerini korumuşlardır (Mansel, 1988, s.511).

Doğu dünyasının kültürüne de büyük ölçüde saygı duyan İskender Yunan kültürünü sınırlı olduğu coğrafyadan bu bölgelere kadar genişleten ilk hükümdar olmuştur. Hakimiyet sahası dahilinde İskender, Hellen Uygarlığını Asya ve Afrika kıtalarına değin yaymıştır (Akurgal, 2005 s. 342). Hellenizm etkileri ve şehir kültürü başlangıçta Hindistan içlerine kadar büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Fakat bu bölgelerde tam olarak gelişimini sürdürememiştir (Mansel, 1988, s.511).

İmparatorluğun görece daha uzak ve uç bölgelerine kıyasla Anadolu elbette bu kültür sentezinden büyük oranda etkilenmiştir. Ancak Anadolu'nun kıyı bölgelerine inhisar etmiş Yunan kültürü etkileri, ülkenin iç kısımlarına girememiştir. MÖ 6-5. yy. iç kesimlerde bulunan İsavriya, Likaonya, Frigya ve Kappadokia bölgelerde farklı diller konuşuluyordu. Hellenistik dönemde de bu durum pek değişiklik göstermemiştir. O dönem için Anadolu'nun iç kesimlerinde hala Pers etkisinin varlığından söz etmek mümkündür. Çünkü İskender'in izlemiş olduğu kültür politikası emperyalist bir düşüncenin gerektirdiği gibi kendi kültürünü dayatmak üzere kurulmuş değildir (Mansel, 1988, s.509).

Ancak imparatorluğun genelinde, *"koine"* olarak adlandırılan "Ortak Yunanca" dili Sicilya'dan Hindistan'a kadar ticaret ve kültürün ortak dili olmuştur. Bizans dilinin ve modern Yunanca'nın da kaynağı da yine *koine*'dir (Martin, 2012, s.342).

Yunanca'nın Hellenistik Dünya'ya yayılışının en çarpıcı örneği Afganistan'daki Maurya hanedanlığının üçüncü kralı Budizm'i kabul eden Asoka'nın tebaasına dinin gereklerini öğretmek için diktiği yazıtın dilinin Yunanca olmasıdır. Hatta sadece Yunanlar ile rahat anlaşabilmek için bile Yunanca'nın yerli halk tarafından kullanılmış olduğu bilinmektedir (Martin, 2012, s.350). Buradan da anlaşılmaktadır ki, sağlanmış olan dil birliği Afganistan'a dahi ulaşmış ve resmi dil olarak pratikte yerini almıştır.

Yunan Dünyası için siyasi bir merkez olan Atina'nın bu bağlamda önemini yitirmesiyle kültürel bağlamda da etkisi azalmıştır. Hellenistik devirde kültürel merkezler, İskender'in ardından komutanları tarafından paylaşılan İskenderiye'ye (Ptolemaioslar), Antakya'ya (Seleukidler), Bergama'ya (Attalidler), Makedonya'ya (Antigonidler) taşınmıştır (Sinanoğlu, 1949, s.315).

5.3 Hellenizm Politikasının İdari, İktisadi ve Sosyo- Kültürel Açıdan İncelenmesi

5.3.1 İdari Yönü

İskender'in dünya hakimiyeti ideali, Ön Asya hükümdarlarının amaçlarından farklıdır. Elbette dünya hükümranlığı sürme amacı ilk kez İskender tarafından tahayyül edilmemiştir. Dünya hakimiyeti fikri elbette İskender'den daha önceki dönemlerde de var olmuştur. İlk olarak Mezopotamya'dan çıkmış olan bu dünya hakimiyeti fikri, dönemin bilinen dünyasını kapsamakta ve bu coğrafya sadece tanıyıp bildikleri Ön Asya kültür çevresini teşkil etmekteydi. Persler dünya görüşü algısını MÖ 6. Yy 'da hakimiyet sahalarını Ege kıyılarına kadar genişleterek değiştirmiştir. Fakat bu hükümdarların asıl amacı tahakküme dayanan tek bir millet vücuda getirmektir. Persler'in dünya hakimiyeti anlayışında öncelik kendi milletlerini öne çıkarmak üzere kurulmuştur (Memiş, 2009, s.90-91). Ancak İskender'i politikasında kendi milletini ön plana çıkarma ve tahakküm gibi olgulara rastlanmaz.

Hukuki açıdan da Batı'nın hukuki yapısı Büyük İskender vasıtasıyla Doğu'ya taşınmıştır. Hellenistik dönemde klasik dönem hukuki yapısı devam etmiş, Solon ve Drakon döneminde ortaya çıkmış olan ve dinin boyunduruğundan kurtulmuş ve aklın özgürleşmesi sonucu insani bir nitelik kazanmış olan hukuki müeyyide ve kurallar esas alınmıştır.

Tam bir dünya vatandaşlığı düşüncesi ile yönetimi altında her vatandaşın eşit olmasını amaçlamıştır. Buradan hareketle Hellenistik dönem idare anlayışının eşitlikçi bir yönünün olduğunu söylemek mümkündür (Bilgin, 2004, s.31).

Bir dünya imparatorluğu oluşturmak ve bunun kültürel birliğini sağlamanın en kesin ve etkili yolu kuşkusuz dilde birlik sağlamaktır (Sinanoğlu, 1949, s.315).

İmparatorluk genelinde geçerli resmi dil olarak Yunanca' nın Attika lehçesi uygun görülmüştür (İplikçioğlu, 2007, s.45).

Öncesinde, Yunan kültüründeki ayrılıkların giderilmesi özellikle II. Philippos'un oluşturduğu birlik ile mümkün olmuştur. Daha sonrasında İskender, bu birliği bilinen

dünyayı fethederek daha geniş coğrafyalara yaymayı amaçlamıştır (Mansel, 1988, s.508).

Askeri ve sivil idare birbirinden ayrılırken, imparatorluk genelinde ortak bir maliye teşkilatı kurulmuştur. İmparatorluğun yönetiminde Yunan polis devletlerinin yönetim anlayışının aksine mutlak monarşik yapı öne çıkmıştır. Yönetim anlayışı olarak Pers yönetim modeli örnek alınmıştır. Üniter bir yönetim biçimi benimsenmiş olan imparatorluğun idari başkenti Babil olmuştur (İplikçioğlu, 2007, s.45).

Polisten Kozmopolise evrilmiş bir yönetim siyaset anlayışı hâkim olmaya başladı. Şehir vatandaşlığı anlayışı Kozmopolitik yani dünya vatandaşlığına dönüştü. Bu dönüşüm yönetim ve siyaset açısından da dönüşümün önünü açmıştır. Şehir devletlerinin yönetiminde direkt olarak yurttaşların söz sahibi olduğu doğrudan demokrasi anlayışı da yerini otokratik bir yönetim anlayışına bırakmıştır. O dönemde şehir vatandaşlığını popülaritesini yitirmeye başlaması ile dünyanın tek devletin iktidarı altında bulunması ve dünya kardeşliği kavramlarını ilk kez İskender'in ortaya atmış olduğunu söylemek mümkündür (Memiş, 2009, s.99).

Hellenistik kültürü yaymak ve doğu kültürü ile iç içe geçmesini isteyen İskender, Anadolu'da kazanmış olan ilk zaferin akabinde, Makedonyalı Kalas'ı Daskyleion satraplığının başına getirmiş olması ve buradaki yönetim biçimini benimseyip devam ettirmek istemesi bu etkileşimin en somut delillerindendir (Schwertheim, 2009, s. 49).

İskender kurmuş olduğu devasa imparatorluğun yönetimini Pers idari şeklinden örnek alarak düzenlemiştir. Bu denli büyük sınırları mevcut imparatorluğun idaresinde başta Pers idarecileri görevlendirmiş olan İskender, zamanla Makedonyalı yöneticileri göreve getirmiştir (Tekin, 2021, s.6).

Başta Mısır'daki Aleksandria kenti olmak üzere çoğunluğu Dicle nehrinin doğusunda bulunan şehirler kurdurmuş olan İskender, kültür aktarımının en canlı olduğu bölgeler olarak da bu şehirler önemli bir yere sahiptir. Ayrıca bu Persler döneminden kalma ticaret yollarını daha da iyileştirmiştir (Tekin, 2007, s.121).

Pers yönetiminin tebaa nezdinde ulusal bir bağlılık hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Pers imparatorluğunu uzun yıllar ayakta tutan iki olgu biri ordu diğeri ise Pers kralına olan kayıtsız bağlılıktır. Zaman içerisinde bu bağlılık satrapların başına buyruk tutumları karşısında halkı bezdirmiştir. Bundan dolayı İskender seferleri

sırasında çoğu şehirde ve bölgede bir kurtarıcı olarak karşılanmıştır. Böylece İskender'in tesis etmeye çalıştığı hakimiyet Pers yönetimine itaat altında olup, kültürüne aidiyet hissetmeyen halk karşısında kolaylıkla sağlanabilmiştir. Şayet kültürel, inançsal bir bütünlük hâkim olsaydı İskender'in bu denli etkin olmasının önünde büyük bir engel teşkil ederdi (Memiş, 2009, s.95).

5.3.2 Askeri Yönü

İskender idealinde olan dünya devletinin ordusunu da hakimiyeti altında olan uluslardan oluşturma gayesindeydi. Pers ve Turan kökenli askerleri ordusuna dahil eden İskender bu milletlerden seçiliş gençleri Makedonyalı gençlerin yetiştirildiği "*Gençler Alayı*"nda eğitim olanağı sunmuştur. Böylelikle gelecekte imparatorluk dahilinde bu gençlere yönetici kademesinde görev alabilme imkânı da sağlanmıştır (Pekman, 1990, s.688).

İskender'in kurmuş olduğu şehirler kültürel etkileşimin sağlanmasının yanı sıra askeri bir üs olma görevini de yerine getirmiş, böylelikle fethedilen bölgelerin denetimini kolaylaştırmaya yaramıştır. Yalnız İskender askeri olarak babasının döneminde teşkilatlanmış olan düzeni devam ettirmiştir. Ancak kuşkusuz genç yaşına rağmen ordusuyla, hakimiyeti, sevk ve idaresindeki başarısı sayesinde girdiği hiçbir savaşta mağlup olmamıştır (Mansel, 1988, s.455).

Bu dönemde askeri alanda sıcak çatışmadan çok uzaktan müdahale sistemleri geliştirilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır "*Katapulte*" ve "*balist"* ler ile uzak mesafelere ağır, taştan gülleler atılabiliyordu. Bu makinelerin yapımında yetkin ve iyi yetişmiş mühendisler görevlendirilmiştir (Tanilli, 1994, s.394). Böylece savaş yöntemlerini geliştirmede, teknik bağlamda ilerlemeler kaydedildiğini söylemek mümkündür.

5.3.3 İktisadi Yönü

Sikkenin icadı her ne kadar Lydia Krallığı'na mal edilse de ona işlevsellik kazandıran Batı Anadolu'da bulunan Iyonya bölgesi kentleri olmuştur. Kısa süre içinde sikke basımı, Yunanistan'a, Ege ve Akdeniz'in geniş bir kesimine yayıldı. Bu nedenle arkaik, klasik ve hellenistik çağlarda, Cebelitarık Boğazı'ndan kuzey-batı

Hindistan'a değin Akdeniz dünyasının çeşitli bölgelerinde basılan sikkeler "Yunan Sikkeleri" olarak incelenir. Bu sikkelerin üzerindeki yazılar genel olarak Yunanca'dır. Fakat bazı şehirlerin istisnai olarak kendi dillerinde sikke bastıkları da görülmektedir (Tekin, 1998, s.6).

MÖ 336 yılında tahta geçmiş olan İskender gümüş sikkeler bastırmıştır. Ancak bu sikkeler Makedon ağırlık birimine göre değil Attika ağırlık ölçüsüne göre basılmıştır. İskender'in bastırmış olduğu gümüş sikkeler Akdeniz dünyasında geçerli kabul ediliyordu (Arslan, 2006, ss. 479-480).

İskender'in yapmış olduğu yeniliklerin en çok mali alanda olduğu bilinmektedir. İskender, mali idareyi eyalet idaresinden ayırmıştır. Birden fazla eyaleti kapsayan vergi bölgeleri kurmuştur (Mansel 1988 s.455).

İmparatorluğun sınırları içerisinde, tek bir para sistemi kurulmuştur. Böylelikle "bir dünya ekonomisi" sistemi oluşturulmasının zemini hazırlanmıştır (İplikçioğlu, 2007, s.45).

Hellenistik çağa gelindiğinde sikke basan şehirler artmış ve sikkeler de çeşitlenmiştir. İskender'in yaptığı seferler neticesinde sınırlarına dahil etmiş olduğu coğrafyada, Makedonya'dan Pers ve Fenike topraklarına kadar çok geniş bir alana yayılan darphanelerde bastırmış olduğu sikkelerde (tetradrahmi ve drahmi) ön yüzde Herakles başı, arka yüzde ise tahtta oturan Zeus vardır. Ayrıca Hellenistik dönemde sikkeler üzerinde nadiren birim ve genellikle bu dönemden sonra tarih bilgisi de bulunmaktadır (Tekin, 1998, ss.9-10).

İskender Makedonya tahtına çıktığı M. ö. 336 yılından itibaren basmaya başladığı altın ve gümüş sikkeleri için, babası II Philippos döneminden kalan Pella ve Amphipolis darphanelerini kullanmış ve 334 ilk baharında Asya'yı zapt etmek üzere Küçük Asya'ya ayak bastıktan sonra zapt ettiği şehirlerde açılan yeni darphaneler, ilerlediği güzergahla paralel olarak Sardes'ten Babil'e doğru uzanmıştır. Yalnız İskender bu darphaneleri Anadolu'yu fethettikten hemen sonra darphaneler kurmamıştır. Çünkü İskender, dost ve müttefik olarak geldiği Küçük Asya şehirlerini öncelik olarak darphane haline getirmek istememiş ancak III. Darius'u Gaugamela Savaşı'nın ardından kesin mağlubiyete uğrattıktan sonra bu arada kurulmuş olan Suriye, Fenike ve Kıbrıs darphaneleri ihtiyacı tamamıyla karşılayamadığından, bu darphaneleri kurmaya karar vermiştir. Anadolu'da sırasıyla; Sardes (331), Magnesia

(330), Lampsakos (329); Abydos, Kolophon, Milet (325), Teos (324) ve Ephesos'da (294) açılmıştır (Atlan, 1967, s.484).

Persler döneminde satraplıklara sunulan geniş yetkiler arasında kendi adlarına sikke bastırma yetkisi de bulunmaktaydı. Fakat bu yönetim birimleri İskender'in hakimiyetine girdikten sonra kendi adlarına sikke bastırmalarına müsaade edilmemiştir. Basılan sikkeler, imparatorluk genelinde ve uluslararası ticaret ağında dolaşımda geçerli tek birim olarak kabul edilmiştir. Rodos'ta basılan sikkeler ise bir kentin uluslararası mahiyette kullanım amacıyla bastığı sikkelere en güzel örnektir (Howgego, 2013, s.70-71).

Büyük İskender'in Anadolu'daki ilk darphanesi olasılıkla Tarsos idi. Tetradrahmi ve drahmi birimi esas alınarak kesilen sikkelerde "kral" anlamına gelen "Basileus" sanı da kullanılmaya başlanmıştır İskender'in ölümünden sonra Hellenistik krallardan Lysimakhos hariç hepsi İskender'in kendi sikkelerinin ön yüzünde kullandığı İskender'in kendisini ifade eden Herakles başı, yerine kendi portrelerini kullanmışlardır. Ancak Trakya kralı Lysimakhos krallığının meşruluğunu göstermek için Herakles olarak resmedilmiş İskender başını kullanmaya devam etmiştir (Tekin, 1998, s.11).

Zeus ve Herakles Hellenler tarafından tanınıyor ve saygı gösteriliyordu. Herakles, soygunculara ve barbarlara karşı dövüşerek cennete gitmeye hak kazanmış bir kahraman, Zeus ise Yunan panteonundaki en büyük tanrı olup, tanrıların ve insanların babasıydı. Daha geç dönemlerde bu tipler, İskender' in doğu objelerine yönelmesine paralel olarak, doğu figürleriyle özdeşleştirilmeye başlandı. Herakles, Malkart ya da Gılgamış'la özdeşleştirilirken, Zeus da doğunun yerel tanrısı Baal[32] ile benziyordu. Böylece ön yüzdeki genç Herakles portresi ile kendisini ve arka yüzdeki Zeus tipi ile de kendisinin tanrılar soyundan geldiğini ifade etmeye çalışmaktadır (Arslan, 2006, s. 480).

İskender, kurmayı amaçladığı dünya devleti için iktisadi teşebbüslerde de bulunmuştur. Pers imparatorluk hazinesinde külçe halinde bulunan altın ve gümüşlerin sikke olarak basılması ve tedavüle koyularak parasal bağlamda imparatorluk genelinde birlik oluşmasını sağlamıştır. Atina para sistemine uydurulan bu para, imparatorluğun her tarafında geçerli olan tek ödeme aracıydı ve bu yüzden de ticari ilişkilere büyük kolaylık getirmişti (Memiş, 2009, s.94).

[32] Fırtına Tanrısı.

Pers hazinesindeki altın ve gümüşlerden kendi adına sikke bastırdı ve dönemin ticari faaliyetlerine yeni bir form kazandırdı. Akdeniz piyasasında büyük bir yer edinen İskender sikkeli Atina sikkeleri formunda basıldı. Ticaret ve nakliyat işlerine büyük önem verdi. Persler döneminde var olan ticaret yollarını iyileştirdi. Eski yolları tamir ettirmiştir (Mansel ve diğerleri, 1942, s.151).

İskender'in iktisadi alanda yapmış olduğu reformlar sayesinde Akdeniz ticareti canlanmıştır. Ayrıca Ön Asya'da iptidai koşullarda yürütülen ve malların takas edilmesine usulüne dayalı ekonomik faaliyetler imparatorluk genelinde geçerli tek para birimi ile daha konforlu bir hal almıştır (Mansel, 1988, s.455).

Doğu ile ticari ilişkiler de geliştirilmiştir. Yapılan ekonomik atılımlar neticesinde İskenderiye, Rodos, Bergama ve Efes gibi önemli kütür merkezleri de ticaretin canlanmasında önemli rol oynamıştır (Akurgal, 2005, s. 342).

İskender sikkeleri Seleukoslar döneminde birden önemini yitirmemiştir. Baktria bölgesi dışında diğer bölgelerde basımı devam etmiştir. Ancak MÖ 2. yy.'dan itibaren Seleukos yönetiminin etkinliğini yitirmesiyle beraber satraplıklar da sikke basmaya başlamıştır. Ptolemaios hanedanlığında Seleukoslar'dan daha sert bir hakimiyet kurma çabası gütmekteydiler. I. Ptolemaios İskender tipli sikke basımını durdurmuş, ağırlık birimi olarak Attika ölçü birimini terk etmiş, kendi diademli portresinin ön yüzünde bulunduğu ve hanedanlığın simgesi şimşek demeti üzerinde duran kartal betimli sikkeler bastırıp kullanılmasını zorunlu tutmuştur (Howgego, 2013, ss.72-73).

5.3.4 Sosyolojik Yönü

İskender, kültürleri birbirlerinin üstünde görmeyip, kültürlerin harmanlanması ve neticesinde bir dünya kültürü ortaya çıkarmayı amaçlamıştır (Bosch, 1942, s.123). Kültür kaynaşması çoğunlukla büyük nüfuslu şehirlerde yaşanmıştır. Şehir dışında köylerde ya da daha küçük yerleşim birimlerinde yaşayan halk bu kozmopolit yapıdan tecrit yaşamış kendi dillerini ve inançlarını muhafaza etmişlerdir. Fakat bunun bir istisnası vardır. Suriye, Filistin ve Mezopotamya'da Hellenizm kültürünün en çok görüldüğü şehirlerde dahi etkileri belirgin bir biçimde görülememiştir. Ayrıca

Doğu yönünde ilerledikçe Yunan şehirlerinin buna bağlı olarak Yunan etkilerinin de azaldığı görülmüştür (Mansel, 1988, ss.509-510).

Hellenistik devirde şehirlerde bulunan tiyatro ve gymnasion yapıları daha büyüktür. Ayrıca bu dönemde şehirlerde bulunan yeni bir kamusal bina tipi olarak Kitaplıklar ortaya çıkmıştır. Birçok kente irili ufaklı kütüphaneler mevcuttu. İskenderiye ve Bergama kütüphaneleri dönemin en önemli olanlarıydı.

Mısır Hellen kültürüne aşina olan bir ülke olmuştur. Mısır'da bulunan papirüsler, burada Hellenizm'in etkilerinin köylerde ve kasabalarda dahi görüldüğünün bir kanıtı niteliğindedir. Ülke genelinde Hellenizm'in yayılmasına etki eden en önemli unsur köy ve kasabalarda bulunan askeri kolonilerdir. Zira burada bulunan köy ve kasabalarda tiyatro ve gymnaision yapılarını görmek mümkündür (Tanilli, 1994, s.393).

Fakat Roma İmparatorları Augustus ve Hadrianus' un bölgede kaybolmaya yüz tutmuş olan kültürü tekrar canlandırma gayretleri sonuç vermemiş, zamanla Yunan dilinin yerini Kopt dili almış ve MS 10. yy. dolaylarında Arap istilası neticesinde Hellen etkileri tamamıyla silinmiştir (Mansel, 1988, ss.509-510).

İskender'in politikası, Doğu ve Batı arasındaki farklılıkları ve tezatları ortadan kaldırma yönünde olmuştur. Dünya kardeşliği ve dünya vatandaşlığı fikri de ilk kez İskender'in devrinde tezahür etmiştir. Ön Asya tarihinde devir açan bir başka olay da büyük fatihin kurmuş olduğu şehirlerdir. İskender'in idealinde olan kültür sentezinin net bir şekilde hissedildiği en önemli yerleşimler de şehir merkezleri olmuştur. Bu kültürel etkileşimden etkilenen topluluklar o dönemde özellikle mimarisine kadar ince ayrıntılarıyla İskender tarafından düşünülüp tasarlanmış şehirlerde ikamet eden aydın kesimler olmuştur (Memiş, 2009, ss.97-99). Bazı şehirler direkt olarak İskender'in adını taşır. Hatta bu şehirlerden bazıları hala mevcudiyetini korumaktadır (Memiş, 2021, s.384).

Mısır'dan Hindistan'a kadar yaklaşık yetmiş tane şehir kurulmuştur**.** Bu şehirler Yunan kültürünün Doğu'ya yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. Köylerde, kasabalarda yaşayan halk hala kendi geleneklerini, dini inanışlarını terk etmemişken, şehirler Hellenistik kültürün tesirini derinden hissetmiş ve benimsemiştir (Mansel, 1942, s.151).

Bu kültürel kaynaşma ile doğu ve batı eşit haklara sahipti. Bu da milletlerin sosyolojik açıdan bir hiyerarşiye tabi olmaksızın harmanlanmasını engelliyordu. Bir kavmin ya da topluluğun diğeri üzerinde üstünlük ve tahakküm kurmasının önüne geçilmesini sağlıyordu (İplikçioğlu, 2007, s.45).

İskender'in bu faaliyetlerini sürdürürken en temel amacı halklar arasındaki ayrışmaya son verip kozmopolit bir yapı inşa etmek ve dünya vatandaşlığı fikrinin gölgesinde tek imparatorluk yönetimine bağlı eşit insan toplulukları vücuda getirmekti. İskender'in bu amacının ardında, ihtiras ve düşmanlığın hüküm sürmediği, tek bir düzen etrafında toplanmış sulh içinde yaşayan bir devlet kurma ideali mevcuttu. Bu açıdan bakıldığında ise dünya tarihinde küreselleşmeye dair ilk icraatın İskender'e ait olduğunu söylemek mümkündür (Memiş 2021 s.385, Erzen 1984 s.20).

Hellenistik devirde milletler ve ırklar arasındaki fark yerine, aydın insanlarla aydın olmayan insanlar arasında farklar vardı. Bu temele dayanmak suretiyle Hellenistik devirde her tarafta ortak bir şehir kültürü gelişmiştir. Her yerde aynı tarzda tiyatro, tapınak ve pazar yerleri vardı. Aynı mallara ve ticari eşyalara doğuda ve batıda ulaşabilmek mümkündü (Erzen, 1969, s.177).

İskenderiye ve Antakya gibi şehirler dönemin büyük ve önemli şehirleri olmuştur. Bu şehirlerin nüfusuna bakıldığında ise şehirlerde yaşayan halkların ayrı ayrı bölgelerde ikamet etmekte oldukları bilinmektedir (Tanilli, 1994, s.393).

Şehirlerde birçok hizmet zengin zümrelerin bağışları sayesinde ulaşılabilir hale gelmiştir. Örneğin; erkek ve kız çocuklarının şehir merkezlerinde gidebileceği devlet okullarının varlığı eğitimin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ya da sağlık hizmetlerinin belli bir ücret karşılığında dahi olsa kentlerde yurttaşların kolaylıkla ulaşabilmesi de şehirlerin cazibesini artıran faktörlerden olmuştur (Martin, 2012, s.349-350).

5.3.5 Demografik Yönü

İskender bu kültür kaynaşmasının en etkili yolunun ırkların birbirleriyle karışması ile olacağını öngörmüştür. Bunu sağlamak için Asyalı kadınlar ile Makedonyalı subaylarının evlenmesi istemiştir. MÖ 324 yılında Susa'da düzenlenen düğün töreninde on bin Makedonyalı ile Asyalı kadınları evlendirmiştir. Kendisi de Roksana ile evli olduğu halde bir doğu adeti olan çokeşliliği benimseyerek III. Darius'un kızı ile de evlenmiştir (Pekman, 1990, s.687).

Evrensel ve kalıcı olmasını istediği bir barış ve dostluğun halklar nezdinde güvencesi olan bu görkemli toplu düğün şenlikleri, bir anlamda da doğu ile batının birleşmesinin teminatı olmuştur. Batılı ve Doğulu halklarını karşılıklı saygı kapsamında kaynaştırmaya çalışan İskender'in söz konusu dönemdeki yönetimsel ve askeri alanlardaki yenileşme politikasıdır. Ordudaki değişikliklerin sonucu olarak kendi çok uluslu imparatorluğunun temellerini atan İskender, sonuç olarak "*Makedonya Kralı*"ndan "*Asya Kralı*"na evrilmiştir (Sina, 2018, s.168).

İskender'in gayesi sınırlarını Asya'dan Avrupa'ya kadar genişletmiş olduğu imparatorluk sınırları dahilinde bulunan tüm halkın bu kültürel kaynaşmaya dahil olmasıydı. Sağlamak istediği kozmopolit yapı sadece Makedonya ve Persler 'in kaynaşması ile sınırlı kalmasını istemiyordu. Hellenistik devirde hiçbir siyasi ve sosyal fark tanımayan insanlık idealini, insan sevgisini "*Hümanitas"* olarak benimsemeleri ve bunu bir kültür haline getirmeleri çok önemli olmuştur. İnsandaki değerli kabiliyetlerin ve yüksek meziyetlerin ahenkli bir şekilde geliştirilmesini hedef tutan "Humanitas", veya "*cultura animi*", ilerleyen dönemlerde Avrupa kültürünün temelini teşkil etmiştir (Memiş 2021 s.384).

Hellenistik devrin en önemli politikası olan bu idealin Avrupa kültürüne aktarımında Roma imparatorluğunun etken bir rol oynadığını söylemek mümkündür. Elbette bu idealin Avrupa kültürüne mal edilmesi Rönesans ile mümkün olmuştur. (Orhun, 2013, s. 879, Erzen 1969 s.177)

5.3.6 Din ve İnanış

Hellenizm dinlerinin ve tanrılarının birbirleriyle etkileşimi ve karışması noktasında Yunanlar hemen adapte olmuşken, doğulu halklar kendi dini inançlarına bağlı kalmışlardır. Bu anlamda Hellenizm'in etkileşimine doğulu haklar tarafından dini alanda bir mukavemet gösterilmiştir (Mansel, 1988, s.514).

İskender'in fetihleri Yunan tanrılarının imparatorluğun en uzak bölgelerine dahi sirayet etmişti. Bu dönemde özellikle önemli siyasi kişilikler de tanrı vasfıyla tapım görmüştür. Bu dönemde şehirlerin ve şahısların kaderinde etkin olan tanrıça Tykhe kültü yoğun bir ilgi görmüştür (Mansel, 1942, s.157). Bu dönemde Olymposlu

tanrıların halk arasında itibarı azalmıştır ve yok olmaya yüz tutmuştur (Bilgin, 2004, s.102).

Hellenizm devri insanlarının ölüm ve ölümden sonra başka bir dünyada başlayan hayat sorunları ilgilendirmekte gecikmemiştir. Bununla birlikte başka bir sorun, yani insanın gerek ahlak gerek din bakımından sorumluluklar ve yapması gerekenler ile ilgili sorular baş göstermiştir. Yüksek ve aydın çevrelerde felsefe, en çok Poseidonios'un etkisiyle derin bir monoteizme yönelen "Stoa" felsefesi, Yunan dininin yerini almaya başlamıştır.

Aydın çevrelerde inanç sistemi böyle şekillenirken bu akımlardan uzak kalan alt tabaka insana başka bir dünyada yeni bir hayat müjdeleyen gizli dinler ya da "mister"lere başvurmuşlardır. Orfeus diniyle birleşmek suretiyle bütün bu sorunları ele alan Eleusis 'teki Demeter gizemleri İskender'in ölümünden sonra tüm Yunan dünyasına yayılmıştır.

Tykhe kültü dönemin karışık siyasal olayları ve bu güvensizlik ortamının sonucu olarak büyük önem kazanmıştır. Bu dönemde hükümdarlar da tanrısallaştırılmış ve tapım görmüştür. Hükümdarın tanrısallaştırılması ilk kez II. Ptolemaios döneminde ortaya çıkmış sonrasında Seleukoslar ve diğer hellenizm krallıklarında da görülmüştür. Hükümdar kültü öyle bir hal almıştır ki yabancı ya da Yunan uyruklu fark etmeksizin tüm tebaanın benimsemesi zorunlu resmi tek inanç halini almıştır. Sadece doğuda uygulanmış olan bu kült sistemi salt monarşinin başlıca belirtilerinden olmuştur. Ancak bu kült Makedonya'da hiçbir zaman uygulanamamıştır.

Mısır'da Ptolemaioslar firavunların meşru mirasçıları olarak görülmüş, "Soter" (Kurtarıcı), "Teos" (tanrı), "Evergetes" (hayırsever) gibi takma isimler Yunan kültü ile ilgili olup yalnızca hellenizm çağıyla sınırlı kalmamış, Romalılar dönemindeki imparator kültüne de etki etmiştir (Mansel, 1988, ss.512-513).

Öte yandan önceki dönemlerden beri var olan yerel bazda öneme sahip olan tanrı ve tanrıçalar da Hellen dünyasında oldukça geniş coğrafyalara yayılma imkânı buldular. Sağlık tanrısı Asklepios, gizem ve büyü kültünün tanrıçası İsis gibi yerel öneme sahip tanrı-tanrıçalar Hellen dünyasında öne çıkacak kadar yayılma imkânı buldu. Çoktanrılı inanç sisteminin hâkim olduğu topluluklarda hem eski kültlere hem de yeni kültlere tapım görülmeye başlamıştır.

Hellenistik kültlerin tanrılar dindarlara kader ya da kısmetin kendilerine sunacağı olumsuz gelişmelerden korunma imkânı da sunmuştur. Bunun neticesinde ise hükümdar kültü ortaya çıkmıştır (Martin, 2012, s.363-364).

Seleukos' un kurduğu Antioheia' da Tykhe kültü Astarte' nin yerini almış hükümet merkezinin hakimesi olarak kabul edilmiştir.

Mısır'daki tanrılar ile Yunan tanrıları bir etkileşimi mevcuttu. Özellikle Ptolemaios I. döneminde öne çıkan Serapis kültü öne çıkmıştır. Hellenistik kültür dahilinde bu doğu-batı sentezi kendisini batı kökenli ve doğu kökenli tanrı ve tanrıçaların karması olarak da göstermektedir. Özellikle İskender'in ölümünden itibaren sadece Mısır üzerindeki egemenliğini sağlamlaştırmak adına hareket eden Ptolemaios hanedanlığı bu karma inanç sistemiyle kendi meşruiyetlerini artırmayı amaçlamışlardır. Bir anlamda İskender'in de politikasının dini bağlamda yüzyıllar boyunca uygulayıcısı olmuştur. I. Ptolemaios Yunan ve Mısır dinini birleştirmek adına Osiris – Apis tanrılarını birleştiren ve "Osarapis" yani kısaca "Serapis" kültünü meydana getirmiştir. Bu tanrıya İskenderiye'de "Sarpedion" adını taşıyan bir tapınak inşa ettirmiştir. Bu tapınakta aynı zamanda 1sis'e ve Memphis'in başka tanrılarına da tapınılmıştır. Yunanlar tarafından, heykeltıraş Briyaksis'in yapmış olduğu heykelin gösterdiği gibi, yeraltı ve bereket tanrısı Pluton, Mısırlılar tarafından ise, yerli metinlerin aktardığı üzere, OsirisApi olarak kabul edilen bu tanrı Ptolemaios'lar devletinin resmi tanrısı olarak panteonun başında yer almıştır. MÖ 3. yy. ortalarından itibaren Isis ile birlikte tüm Mısır panteonunun temsilcisi olarak kabul görmüştür (Mansel, 1988, ss.515-517).

Ptolemaios hanedanlığı yayılmacı bir politika izlemiştir. Bu yayılmacı tutum da Helenistik kültürün farklı coğrafyalara sirayet gücünü ve hızını da artırmıştır. Özellikle Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Ptolemaioslar, Yunan kültürüne sahip çıkmış, geleneklerini ve inançlarını sistematize ederken bu kültüre sadık kalmışlardır. Her ne kadar Yunan kültürüne bağlı kalsalar da Mısır kültürü ve inanç sistemini de desteklemişlerdir (Bekaroğlu ve Caman, 2020, s.8).

Ptolemaios hanedanlığının dini tabanda meşruiyetlerini temellendirdiği Serapis kültü, ticari etkileşimler vasıtasıyla Akdeniz, Yunanistan, Mezopotamya ve Anadolu'ya kadar yayılmıştır. İsaura'da Serapis kültünün varlığına dair yazıtların mevcut olduğu bilinmektedir. Hatta Mısır ve Sinope arasındaki ticari ilişkiler Serapis kültünün

Sinope'ye kadar ulaşmasına ve hatta burada tanrıya adanmış bir tapınak bulunmuştur (Bekaroğlu ve Caman, 2020, ss.11-12).

Zeus, Dionysos, Apollo ve Athena kültü de eski önemini geri kazanmıştır. Seleukos' un kurduğu Antioheia da Tykhe kültü Astarte'nin yerini almış hükümet merkezinin hakimesi olarak kabul edilmiştir.

Ayrıca anavatanı Babil olan fal büyü ve batıl inançlar da mevcuttu. Astroloji de Babil'den tüm Hellenistik dünyaya yayıldı. Panteist inanıştan Monoteist inanışa geçisin temelleri de yine bu dönem de atılmıştır (Bosch 1943 s.162).

Dini alanda büyük tanrıların Doğu dinlerindeki tanrılar ile kaynaşmış olması evrensel bir monoteizmin önünü açmıştır. İşte bu Hellenistik devrin ortaya çıkarmış olduğu en büyük eserlerden biri olmuştur (Memiş, 2009, s.100).

Hellenistik dönemin dünya tarihi açısından en önemli etkilerinden biri de inanç sistemi üzerinde olmuş ve din aleminin birleşmesini sağlamıştır. Politeist inanç sistemi yerini dini inanç sisteminin bir ilaha ya da ilahi bir güce bağlanmıştır. Yahudilik kendi sınırları içinde kalmış olsa da Hristiyanlık geniş coğrafyalara yayılma imkânı bulmuştur. Hellenizm, Hristiyanlığın yayılmasında etkili olmuştur (Bosch, 1942, s.3).

Çünkü Hellenistik dönemin başından beri politeist inanç sistemi terk edilmiş olup tüm inanç sistemi birleştirilmiştir. Böylece tüm dünyada tek imparatorluk sistemi altında tek inanç sistemi hâkim olmuştur. Hristiyanlığın gelişmesi de batı dünyasında uluslararası monoteist bir inanç sisteminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Roma'daki Papalık ise devletler üstü bir dünya devleti olmuştur (Memiş, 2009, s.107).

Hellenistik devirde ortak dil olarak kabul edilen koine aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun erken dönemlerinde yazılmış olan Eski Ahit'in yazıldığı dil olmuştur (Martin, 2012, s.342).

Mısır dini ve tanrıları dışında doğudan batıya ilerleyen bir inanç sistemi olan ve Anadolu kökenli tanrılar Kybele, Yunanistan ile sınırlı kalmamış, İtalya'ya kadar ilerlemiştir. Roma'ya, girmesine de bir temel atılmış oluyordu. Nitekim MÖ 204 yılında Anadolu'nun ana tanrıçası Kibele resmen Roma'ya kadar girmiş, orada "*Mater deum Magna Idea"* adını alarak 191 yılında Palatin tepesinde bir tapınağa dahi sahip olmuştur. Öte yandan Düalizm üzerine kurulu İran dini bu donemde

ilerlemeler kaydetmiş, bir taraftan İbrani dini, diğer taraftan Hristiyanlık üzerinde etkide bulunmuştur (Mansel, 1988, ss.515-517).

5.3.7 Bilim ve Sanat

Klasik dönem Yunan medeniyetinde ikinci planda kalmış olan bilim dallarından bazıları bu dönemde oldukça gelişmiştir. Teknik, matematik, doğa bilimleri, tıp cerrahi, tarım bilimi daha önce olmadığı kadar gelişmiştir. Buna karşın sosyal bilimler, felsefe ve edebiyatta herhangi bir gelişme olmamıştır. Bunun nedeni olarak da kitlelerin sosyal ve siyasal faaliyetlerdeki azalma gösterilebilir.

Dönemin önemli matematikçilerinden Archimedes'in eserleri yüksek matematiğin birçok ilkesini içermektedir (Tanilli, 1994, ss.394-396).

Hellenistik dönemde bilimin gelişimi açısından en revaçta olan şehir kuşkusuz Ptolemaioslar'ın hakimiyetindeki İskenderiye şehri olmuştur. MÖ 6. yy'da objektif bir şekilde yapılan bilim bu dönemde İskenderiye'de farklı bir boyut kazanmıştır. Ayrıca MÖ 6. yy' da Iyonya filozofları tarafından kurulan geometri ve astronomi bu dönemde daha da geliştirilmiştir. Hellenistik dönemde fen bilimleri alanlarında ilerlemeler kaydedilmiştir. Ayrıca Anadolu'da Bergama'da bulunan kütüphane de oldukça önemli bir bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir (Akurgal, 2005, ss.342-343).

İskender'in Asya seferi sırasında beraberinde getirmiş olduğu bilim insanları, bölgede bulunan hayvan ve bitkileri de incelemiştir (Memiş, 2021, s.384). Bilim insanları kendi alanlarına ait bilgileri toparlayarak ve gerekli araştırmaları yaparak elde edilen neticeleri de dünya devletinin hizmetine sunmuşlardır. Bu dünya devleti ideali öyle bir boyuttadır ki sadece insanların bir bölgeden diğer bölgeye nakli söz konusu olmamış. Buna ek olarak Akdeniz bölgesindeki hayvan ve bitkilerin de Babil parklarına nakli üzerine çalışılmıştır.

Anlaşılacağı üzere İskender'in idealize ettiği dünya devleti genelinde her açıdan bir bütünlük yakalanmaya çalışılmıştır (Memiş, 2009, s.97).

Hellenizm kültürünün Orta Asya'da sanat alanında etkileri mevcuttur. Özellikle Turfan sanatının ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahiptir (Mansel, 1988, s.511).

Üniter bir yönetim anlayışı ile temsil siyaset anlayışı, vatandaşların siyaset ile direkt olan bağlantısı kısmen kopmasına neden olmuştur. Bunun yarattığı boşluktan sonra insanların kendi hayatlarına veya toplumsal meselelere eğilmiş olması sürecin doğal bir sonucu olmuştur. Devlet meselelerine kafa yormayan insanlara yeni çalışma alanlarını keşfetme imkânı çıkmıştır. Böylelikle felsefe, ilim ve sanata kendilerini adayan güruhlar ortaya çıkmıştır.

Hellenistik Devir sanat anlayışı, yaratmaktan ziyade, tetkik, ilim ve teknik devri olmuştur. Bir taraftan coğrafya, tabi ilimler, tıp, matematik, astronomi alanında gelişme gösterilmiş olup öte yandan dil ve edebiyat sahasında yeni yeni çalışmalar yapılmıştır. Bu devir filolojinin doğduğu, eski zamanı ilmi bir zihniyetle araştırma merakının uyandığı, klasik metinlerin gözden geçirildiği, neşredildiği, tefsirleri, şerhleri yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu tür çalışmaların merkezi Mısır'daki İskenderiye kütüphanesi olmuştur. Bu alanlarda çalışmalar yapmış önemli şahsiyetler bu kütüphanenin müdürlüğünü yapmıştır (Sinanoğlu, 1949, ss.315-316).

Yunan fikir hayatının etkileri Hellenistik dönemde de etkilerini sürdürmeye devam etmiştir ve edebi eserleri etkilemiştir. Bu dönemde retorik büyük bir ilgi görmüştür. Yunan nesrini gelişmesinde oldukça etkili olan retorikte Isokrates üslubu yerini "asyanik" üsluba bırakmıştır.

Bu dönemde filolojik tetkikler yapılmaya başlanmış ve klasik çağ eserleri bu vesile ile kaybolmaktan kurtulmuştur. Aynı zamanda kitap, sadece aydın zümrenin ulaşımında olmaktan çıkmış, Hellenistik dönemde ilk kez kitap ticareti başlamıştır. Köy ve kasaba gibi küçük yerleşim birimlerinde dahi papirüslere rastlanması da bunu kanıtlar niteliktedir (Mansel, 1988, s.517).

Hellenistik devir klasik devirden farklı olmakla birlikte tam olarak kopmuş değildir (Sinanoğlu, 1949, s.319).

Hellenistik kültür ve sanatın oluşumu müşterek bir kültür çevresinde toplanmış şehirlerde tezahür etmiştir. Hellenistik devrin sonlarına doğru bir tepki olarak Klasisizm benimsenmiş olsa da Roma kültürü içerisinde Hellenistik kültürün etkileri yüzyıllar boyunca sürmüştür. Roma kültür ve sanat anlayışı dünyayı etkisi altına almıştır. Özellikle Grek ve Hellenistik devir eserlerin kopyalarını yaparak bu eserleri dünyaya tanıtılmasında önemli bir rol oynamıştır (Erzen, 1969, s.177).

Hellenistik dönem heykel sanatı tıpkı siyasal ve sosyal durum gibi MÖ 3. yy.'da güçlü dönemini yaşarken ilerleyen dönemlerde gelişme gösteremeyerek gerilemiştir.

Genellikle MÖ 5. yy. 'da verilmiş eserlerin orijinallikten ve yaratıcılıktan uzaklaşarak kopya edildiği, bu açığı kapatmak içinse teknik anlamda gelişme göstermeye çabaladıkları görülmektedir (Mansel, 1988, ss.544-546). Hellenistik dönemin heykeltıraşlık çalışmalarının önde gelen merkezi Bergama olmuştur. Dönemin en önemli heykeltıraşlarından biri Lysippos'tur. Büyük İskender, bu sanatçıdan başka hiçbir heykeltıraşa heykelini yaptırmamıştır (Akurgal, 2005, s355).

Görsel sanatlar bağlamında Hellenistik dönemde doğallıktan uzak idealize eserler verilmiştir. Heykel sanatında birbirinden bağımsız merkezler arasında İskenderiye, Rodos, Bergama öne çıkmaktadır. Laocoon adlı grup heykel Rodoslu üç heykeltıraş; Agesandre, Athenodore ve Polydere tarafından yontulmuştur (Tanilli, 1994, s.400).

Hellenistik dönemde Yunan mimarisi Ege ve Akdeniz ülkelerini de aşarak büyük krallıkların kapladığı geniş coğrafyalara yayıldı. Mimari üslup olarak Yunan mimarisine sadık kalınmış Dor, İon ve Korint stili dışında yeni bir mimari stil geliştirilmemiştir (Mansel, 1988, s.529).

Hellenistik mimarinin gelişmesiyle birlikte mimari yapılar dinsel etkilerden arınmıştır. Hellenistik dönemde ortaya çıkmış olan toplum felsefesi dönemin mimarlarına da bu noktada ilham kaynağı olmuştur. Özellikle MÖ 2.yy.'da dinsel yapıların küçülmeye başlaması ile şehirlerin önemli yapıları Stoalar, Pazar yerleri, gymnasion, tiyatro, belediye meclisi binaları ve bunu gibi birçok kamuya açık yapıların öne çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda Hellenistik dönem mimarları Roma sanatının da öncüleri olmuştur (Akurgal, 1990, ss. 211-212).

5.3.8. Felsefe

Hellenistik dönemde Yunan felsefesine daha önce hiç olmadığı kadar ilgi artmıştır. Özellikle felsefe derslerine katılabilecek zamanı olan zengin zümreden yurttaşların ilgisi, felsefenin geniş kitlelere ulaşmasının önünü açmıştır (Martin, 2012, s. 355).

Alt tabaka insanlar, ölümden sonraki yaşamlarını düzenleme eğilimi gösterirken, aydın insanlar için dinin yerini felsefe özellikle de stoa felsefesi almıştır. (Bilgin, 2004, s.102) Stoa felsefesinin kurucusu Fenike asıllı Kıbrıslı Zenon'dur (Laertios, 2007, s.302). Stoa felsefesinin asıl meselesi mutluluğa erişmektir. Hellenistik devirde şehir devletleri ve yurttaşlık fikri önemini yitirmiş, din bir gelenek, görenekten ibaret görülmeye başlamıştır. Bu dönemde polislerin ve dinin bağlayıcılığının azalması

neticesinde boşluğa düşmüş olan bireyler kendilerine bir dayanak noktası aramışlardır. Bunun sonucu olarak çelişki içinde olan ve kuşkuya düşen entelektüel kişilerin dayanak noktası felsefe olmuştur. "*Yaşayış bilgeliği*" arayışı içinde olan kimseler din ile ters düşmüş sorunlarına tanrıyla çözüm aramak yerine akıl ve mantıkla çözüm arama yoluna gitmişlerdir. Stoacı öğreti MS 2. yüzyıla kadar Roma İmparatorluğu içinde de gelişmeye devam etmiştir. Roma dönemi filozoflarından Seneca, Musonius, Epiktetos ve Marcus Aurelius Stoa felsefesinin en önemli isimlerindendir (Hadot, 2017, s.130).

Bu dönemin önemli felsefi düşünce sistemini inşa etmiş olan stoacılar, ortaya atmış oldukları dünya yurttaşlığı düşüncesiyle Hellenistik kültür düşüncesinin temelini oluşturan kozmopolit kültür anlayışının da önünü açmış düşünsel boyutta sağlam bir zemine oturmasına ön ayak olmuştur (Mansel, 1988, s.509).

Hellenistik devrin önemli bir diğer fikir akımı da Epikurosçuluk'tur (Gökberk, 1990, s.91). Bu öğretinin kurucusu Epikuros MÖ 341'de Sisam'da doğmuştur.

Bu felsefi öğretilerin cevap bulmak istediği asıl soru şudur; *"İnsan için en iyi yaşam tarzı hangisidir?"* (Martin, 2012, s. 356).

Bu devirde ortaya çıkmış olan felsefi akımlardan Epikurosçuluk ve Stoacılık'ın ortak amacı mutlu bir yaşama erişmektir. Stoacılık' ta bu mutluluğa erişmenin yolu bilgeliğe erişmekten geçer. (Ilgaroğlu, 2019, s.13).

Hellenistik dönemde ortaya çıkmış olan felsefi akımlar köklerini Platoncu ve Aristotalesçi Yunan düşünce sisteminden alır. Teorik düşüncenin bu dönemde pratiğe dökülmek üzere hareket edildiğini görmek mümkündür (Aslan, 2001, s.22).

Yunan felsefesi gelişiminin klasik olgunluğuna Aristotales ile erişmiştir. Aristotales ile dar anlamda Yunan felsefesi sona ermiştir. Bundan sonraki dönemlerde Yunan felsefesi ile ortaya konmuş değerler ile işlenen yeni bir akım ortaya çıkmıştır. İlk çağ kültürünün Aristoteles'ten sonraki başlıca evreleri, Hellenizm, Roma ve Hıristiyanlıktır.

İskender'in seferleri genişlemiş imparatorluk sahasının Akdeniz kültür bölgesine kadar yayılması bilim, sanat gibi mecralarda olduğu gibi felsefi düşüncede de ortak bir paydaya sahip olmuştur (Gökberk, 1990, s.91).

Hellenistik felsefe, Roma dönemi felsefesine etki eden ve teorik temelini Yunan felsefesinden alan bir düşünsel sistem olarak arkaik ve klasik dönemle Roma dönemi arasında bağlayıcı bir rol üstlenmiştir. Zira Roma medeniyeti içerisinde kendi

kuramsal bir teori mevcut olmayıp Yunan kültürünün teorisini oluşturduğu şeyleri pratikte yaşatmış ve ilerleyen medeniyetlere taşınmasına aracılık etmiştir. Zaten Yunan kültürünün ögelerinin geniş coğrafyalara taşınması ve yayılması da yine ilk olarak Hellenistik dönemde mümkün olabilmiştir (Ilgaroğlu, 2019, s.37).

Hellenistik felsefenin en önemli özelliği Akdeniz'in ve özellikle de Doğu'nun Hellenleştirilmesi olduğu söylenebilir. Yaklaşık yedi yüzyıllık bir dönemde Yunan kültürü Akdeniz'i kuşatan dünyaya büyük bir hızla yayılmıştır. İskenderiye felsefi kültürün önemli merkezlerinden biri konumuna gelmiştir (Ilgaroğlu, 2019, s.4).

Sofistler in insan eğitimi hakkındaki istekleri sonraki devirlerin hümanizm ideali için de etkisiz kalmadı. Geç Klasik devirde lsokrates, EfIatun ve Anthisthenes'in ileri sürdükleri siyasi ve felsefi fikirler Hellenistik devirdeki evrenselliğin doğmasına zemin hazırlamıştır (Erzen, 1969, s.177).

Hellenizm devri ile siyasi yapının değişmesi, şehir devletlerinin yerini artık kozmopolit bir yapının üstünde imparatorluk yönetimi çatısı altında toplanmasıyla birlikte şehir devletlerinin insan üzerindeki etkisi azalmıştır. Bu siyasi boşluğu insanlar yine kendilerine dayanarak doldurmaya çalışmış, maddi ve seküler olandan manevi olana yönelme ihtiyacı duymuşlardır. Ayrıca bireylerin siyasi etkinliğinin azalması, siyasi spekülasyonların ardından gitmek yerine bireyin kendi mutluluğu için felsefi soruların peşinden gitmesine zemin hazırlamıştır (Ilgaroğlu, 2019, s.4).

Politeist bir inancın hâkim olduğu kültür sahasında Stoacılar, panteist bir düşünceyle hayatta olan biten her şeyin kaynağının tanrı olduğuna inanmışlardır. Stoacılar yaşam, hastalık, ölüm gibi bütün doğal süreçlere ve tabiat kanunlarına boyun eğerler, doğanın müdahale edilemeyen yasalarını derler, doğaya uygun erdemli bir yaşam sürmeye çalışırlar ve kadere inanırlardı. Onların inancına göre hiçbir şey rastlantı değildi; her şey zorunluluktan doğardı ve kaderden şikâyet etmek işe yaramazdı; çünkü tanrı her zaman için haklıydı (Aslan, 2001, ss.23-24).

Bu felsefi akımlar ekseriyetle politeist inancın hâkim olduğu dünyayı bir anlamda tek tanrı inancının hâkim olduğu Hristiyanlık inancının kabul görmesine de düşünsel bir zemin hazırlamıştır.

5.4 Başlangıçtan Günümüze Hellenizmin Etkileri

Yunan uygarlığının doğuya açılması ve buradaki mevcut kültür ile harmanlanması neticesinde Hellenistik Uygarlık doğmuştur. Roma imparatorluk çağında dahi etkilerini sürdüren hellenistik uygarlık nihayetinde Roma kültürünün baskın gelmesi ile son bulmuştur. Her ne kadar Roma kültürüne yenik düşmüş gibi gözükse de Hellenizm kültürü esası itibariyle Roma kültürünün de dini, kültürel, sanatsal ve bilimsel yönden büyük ölçüde etkilemiş ve içerisinde mevcudiyetini koruyarak asırlarca dünyayı etkilemeye devam etmiştir (Tanilli, 1994, s.394).

Hellenizm, önce Yunan şehirlerinde ve Yunan düşüncesi ile Doğu düşüncesinin kaynaşması sonucunda başlamış, Roma döneminde ise nihai şeklini almıştır. Yani Antik düşünce dünyası, Hellenizm 'den, Roma dünyasından, Hristiyanlık ve İslamiyet'ten geçerek modern döneme doğru gelişmiş ve ulaşmıştır (Ilgaroğlu, 2019, s.4).

Yunan kültürünün çıkmış olduğu bölge olan MÖ 645-550 tarihleri arasında altın çağını yaşamış olan Ege, o dönem kadar olmasa da Hellenistik Çağ'da ikinci bir parlak dönemi yaşamıştır. Esas itibariyle Anadolu'da gelişip büyüyen Hellenistik kültür birçok bağlamda dünyayı etkisi altına almıştır (Akurgal, 2005, s.342).

İskender'i hakimiyet alanını genişlettiği sınırlar içerisinde mülki ve askeri yönetimde Persler'i de söz sahibi etmesi Makedonyalılar'ı büyük ölçüde rahatsız etmiştir. Zira İskender'in aksine Makedonyalılar Persleri ve diğer doğulu kavimleri üzerlerine tahakküm kurabilecekleri insanlar olarak görmek istemişlerdir (Pekman, 1990, s.687).

Büyük İskender'in yaşadığı dönemden yaklaşık bin yıl sonraya tarihlenen İslam kaynaklarında, İskender'e ilişkin kısmen doğru bilgiler verilse de onun hakkında anlatılanlar daha çok efsaneye dayanmaktadır. Büyük İskender, Hellenistik Çağ'ın başlarında değil de Orta çağ İslam dünyasında yaşamış gibi gösterilmektedir.

İskender'in Doğu edebiyatında ne denli etki ettiğini onun adına yazılmış İskendernameler'den hareketle söylemek mümkündür. Kimi eserlerde hükümdar olarak tasvir edilen İskender, kimi eserlerde ise peygamber olarak tasvir edilmiştir. Böylelikle İskender'in İslami literatüre etkileri olduğu görülmektedir. 10. yy.'da ilk olarak Firdevsi İskendername'yi kaleme almıştır. Yazarın Şehname adlı eserinin içinde 2500 beyitlik bölümde İskender'den bahsettiği bilinmektedir. 12.-13. yy.'da Nizami, Hamsesi'nin beşinci ve altıncı mesnevileri olan *Şerefname* ve *İkbâlname'yi*

İskender'e ayırmıştır ve İskender'i bir peygamber gibi tasvir etmiştir. 13-14.yy'da Emir Hüsrev-i Dihlevi de Firdevsi gibi İskender'i hükümdar olarak tasvir etmiştir. Yukarıda bahsi geçen İran edebiyatındaki İskendername yazarları dışında Türk edebiyatında da İskendernameler kaleme alınmıştır. Kaşgarlı Mahmud 'un *Divân-ü lugâti't-Türk* adlı eserinde Zülkarneyn' den söz edilmektedir. Ancak Türk edebiyatındaki ilk manzum İskendername, Ahmedi' ye aittir (14-15. yy.). Ahmedi'nin çok sayıda eseri bulunmaktadır; ancak en büyük ve en ünlü mesnevisi *İskendername'*sidir (Tekin, 2007, ss.124-125).

Hatta Persler İskender'i bir Makedonyalı hükümdar olarak dahi görmemiş, Pers hükümdar ı III. Darius'un ölümünün ardından tahta çıkan üvey kardeşi olarak kabul etmişlerdir. İskender Turan kökenli Roksana ile evlendikten sonra arasında Turanlılar ile bir akrabalık bağı vuku bulmuştur. Bu bağlamda İskender'in Turan ve Pers kökenli kavimler üzerinde yüz yıllar boyu etkilerinin olduğunun en sarih göstergelerinden biri de Farsça ve Türkçe yazılmış "İskendername"lerdir.

İskender'in İslam edebi eserlerindeki etkileri de dikkate değerdir. Kimi İslam alimlerine göre İskender'in Kehf suresinde bahsi geçen "*çift boynuzlu*" manasına gelen Zülkarneyn olduğu yönündedir. İskender'in Mısır'da bulunan Siva vadisinde bulunan Zeus-Amon tapınağına gittiğinde rahiplerin onu Zeus'un oğlu olarak karşılaması ve bu tanrının atribütünün boynuzlu olması neticesinde İskender'in sikkeler üzerinde çift boynuz ile tasvir edilmesi bu savın geliştirilmesinde etmen olmuştur. Yalnız Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen Zülkarneyn'in önce batı sonra doğu istikametinde hareket etmesi İskender'in seferi ile örtüşmemekte olduğundan doğruluğu kesin değildir. Fakat İskender'in Hint dilinde kaleme alınmış menkıbelerde ve Arap edebiyatında "*Sırat-al Iskandar*" adlı anonim eserlerden İslam kültürünü ne denli etkilediğini görmek mümkündür (Pekman, 1990, ss.691-692**)**.

İskender' in doğuya olan hayranlığından doğu medeniyetlerini hellenize etmenin yegâne amacı olmadığını bir kültür aşılaması yapmaktan ziyade doğu kültürünü de batıya eklemlendirdiğini söylemek mümkündür. Buradan mülhem, Hellenizm politikasının, bir kültür etkisi yaratmaya çalışmaktan çok, iki kültürün sentezlenmesi sonucu ortaya çıkmış karma bir kültür olduğunu söylemek daha doğrudur.

Grek kültürü de Roma kültürü de yalnız başına orta Avrupa'dan gelen Indo - Germanlar' ın başarısı değildir. Zira, aynı Indo- German Avrupalılar orta çağda 8.

yüzyıla kadar Prehistorik bir kültür seviyesini aşamamışlardır. Grekler ancak Ege bölgesinde Yakın Şark ve Anadolu kültürlerinin etkisinde kalmak ve onlardan ilham almak suretiyle büyük bir medeniyet meydana getirmişlerdir. Bu kültür orta çağda Hristiyanlık inancı baskısı etkisinde gelişim gösterememiş hatta gerilemiş, ancak Rönesans'la yeniden keşfedilerek ele alınmış ve bugünkü Avrupa kültürünün ilham kaynaklarından olmuş, temelini oluşturmuştur. Böylece Doğu medeniyetine ait olguların Batı'ya taşınmasının ilk adımı İskender'in dünya devleti ülküsü neticesinde ortaya çıkmıştır (Erzen, 1969, s.178).

5.5 İskender İmparatorluğu'nun Asya'daki Ardılları "Kalaşlar"

Etimolojik olarak dilbilimci Richard Strand'a göre Kalaş adının ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Chitral halkı tarafından benimsenmiş olan bu kültür, bulunduğu konum itibariyle civar kültürlerle herhangi bir benzerlik göstermemekte kendine özgü özelliklerini muhafaza etmektedir.[33]

Büyük İskender Hindistan seferi sırasında günümüz Afganistan – Pakistan sınırında bulunan çevresi yüksek dağlarla çevrili ve dış coğrafyadan izole olan vadide bıraktığı askerlerinin torunları olan Kalaşlar hala aynı bölgede kültürlerine sahip çıkarak yaşamlarını burada sürdürmektedirler. Komşu coğrafyalarda hâkim olan ağırlıkla Müslümanlık olmak üzere hiçbir semavi dini kabul etmeyen Kalaşlar, hala pagan inanç ve ibadetlerini sürdürmektedirler. Müslümanlar tarafından *"siyah-puş*" yani "*siyah elbiseliler"* anlamına gelen "*Kalaş*" kelimesi kendi dillerinde de *"siyah giyinen"* anlamına gelmektedir. (Tunçman, 2000, s.43)

Bedahşah bölgesinin sakinleri Antik Çağ'dan gelen köklerinin Bruşeskiler ve Hunzailer hariç, bölgenin geri kalan Pamiri, Wakhi, Kalaşi halkları kendilerini Büyük İskender'in dayandığını kabul etmektedirler. (Ay, 2019, s.154) Kalaşlar bölgede hâkim olan semavi dinleri kabul etmiş diğer halkların aksine pagan geleneklerini devam ettirmeyi sürdürmeyi başarmışlardır. Zaten Kalaşlar'ı diğer topluluklardan ayıran etnik kökenlerinden çok hala pagan inanışına mensup olmaları ver bölgedeki diğer halklar gibi İslamiyet'i kabul etmemiş olmalarıdır (Ay, 2019, s.156).

[33] https://insan-insanca.blogspot.com/2016/01/kalaslar-kafirler-kultur-etimolojik.html

Kalaşlar bölge halkı tarafından pagan inançları terk etmedikleri gerekçesiyle Kafiristan diye anılan bir bölgede yaşayan izole bir halktır. Pakistan'da Hindikuş Dağları'nın arasında bulunan üç küçük vadide yaşamlarını sürdürmektedirler (Tunçman, 2000, s.35). Eski adı Kafiristan olan ve merkezi Chitral olan bu bölge Afganistan, Pakistan ve Tajikistan'ın kesiştikleri bölgede bulunan Kalash Deş (üç Kalaş vadisi) olarak adlandırılan Rumbur ve Brumbret vadisi ve Birir vadisinin kesiştiği bölgeye tekabül etmektedir. [34]

Derin bir vadi içinde Kalaş halkının yaşadığı bu bölgenin adı önceden "*Kafiristan"* olarak anılmaktaysa da daha sonradan "*Nuristan"*[35] olarak değiştirilmiştir. Ancak bölgede izole ve azınlık şeklinde yaşamlarını idame ettirmeye çalışan Kalaşlar'ın kültürleri, zaman içinde Taliban ve bazı yerel gerici aşiretlerin baskısı neticesinde yok olmaya yüz tutmuştur.

Kalaşlar, her ne kadar azınlık konumunda olsalar da hala kendilerine özgü inanış ve ritüelleri sürdürmektedir. Kalaşlar'ın dini inanış, ibadet ve ritüellerine bakıldığında belli noktalarda Hint, Zerdüşt, Şaman ve Hellen inanışlarıyla benzerlikler gösterdikleri görülmektedir. [36]

Kalaşlar fizyolojik özellikleri ile de yakın coğrafyadaki halklardan oldukça farklıdır. Beyaz tenli, sarı saçlı ve renkli gözlü insanlardan oluşan bu topluluk genel bir Asya ya da Ortadoğulu insan profilinin dışında özellikler gösterseler de Asya halklarına özgü fizyolojik özelliklere sahip olanları da vardır.[37]

Kimi görüşlere göre Kalaşlar, İskender'in Hindistan seferinden burada kalan komutanlarının ardılları yani Makedon kökenli bir halk olduklarına dairdir. Aktarılanlara göre İskender Hindistan seferi dönüşü günümüz Pakistan ve Afganistan sınırının kesiştiği bu korunaklı bölgede birçok askerini bırakmıştır. Bu bölgede yaşamakta olan halkın sosyal ve dini yapısı da bu iddiaları destekler niteliktedir.

Bu bölgede yaşayan Kalaşlar, yüzyıllar boyu komşu coğrafyalarda hâkim olan İslamiyet ve Hristiyanlık inanışlarına karşı kendi inanç sistemleri olan paganizme sahip çıkmışlardır. Herhangi bir asimilasyona uğramamak için de mümkün olduğunca dış dünyadan tecrit vaziyette yaşamayı tercih etmişlerdir. (Tunçman, 2000, s.43)

---

[34] https://insan-insanca.blogspot.com/2016/01/kalaslar-kafirler-kultur-etimolojik.html

[35] Işık Ülkesi.

[36] https://aktuel.at/index.php/ali-arslan/3102-kalash-vadisi-kafiristan

[37] https://insan-insanca.blogspot.com/2016/01/kalaslar-kafirler-kultur-etimolojik.html

Kalaşlar'ın kültürü ve dini pratiklerine bakıldığında antik Anadolu'nun batı kıyısında yaşamış Ion kültürüyle oldukça benzer olduğunu görmek mümkündür. Kalaşlar baş tanrılarını "hayat veren" anlamındaki "DI ZAU, Dia Zal" olarak adlandırmaktadır. Bu tanrı Antik Yunan panteonundaki baş tanrı olan Dias'a yani Zeus'a olan fonetik benzerliğiyle dikkat çekmektedir. (Cin, 2010, s.14)

Şaraba ve keçilere kutsallık atfedilmektedir. Ritüellerinin bile benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Prun adı verilen bağ bozumunun son gününe tekabül eden şarap şenliğinde dağdan inen bir çoban keçi kılığına girer (Yüksek, 2009, ss.48-51). Bu şenlikte kadınlar gece ateş etrafında Bakhalar gibi ateş etrafında dans ederler. Bakhalar, Tanrı Dionysos- Bakkhos'un dinsel törenlerini kutlayan kadınlar alayıdır. (Erhat, 1972, s.77) Hatta bu şenlikte Dionysos'a bağlı keçi Tanrı Pan'ın üflediğine benzer bir flüt üflerler (Tunçman, 2000, s.48). Bakkha olarak tabir edilen kadın dervişler de başlarına çiçeklerden bir taç yapıp takarlar. Bu şenliğin esas amacı dağdan inmiş ve keçi kılığına girmiş çobanın kadın dervişlerden birini eş olarak seçmesi ve şekilde soylarının devamlılığını sağlamasıdır.

Sadece dini bağlamda değil kullanılan dil de bir bölgenin ve halkın kültürü ile ilgili önemli veriler sunar. Kalaşlar Hint- Aryan dil ailesinin bir alt kolu olan Dardic dilini konuşmaktadır.[38]

Kalaş diline bakıldığında içinde Yunanca, Farsça ve Sanskritçe birçok kelime barındırdığı görülmektedir. (Tunçman, 2000, s.48)

Kalaşlar'ın inanç sisteminde paganist ögelerin yanı sıra doğaya ve ruhlara duydukları derin saygı nedeniyle şamanist ögelere de rastlamak mümkündür. Dört mevsim Kalaş inancında birer peygamber olarak kabul edilir. [39]

Bu benzerliklerden yola çıkarak pagan inanışlarının içinde komşu bölgelerde erken dönemlerde var olan inanç sistemlerinden ziyade Yunan kültürünün esintilerini görmek mümkündür. Bu kadar uzak coğrafyalar arası kültürel etkileşimin de ancak göç ya da kültür politikaları ile mümkün olabileceği açıktır.

Bugün nüfusları altı binden az olan Kalaş halkı, bulundukları coğrafya itibariyle Müslüman nüfusun ağırlıklı olduğu ülkelere komşudur. Civar devletlerin islamlaştırma politikasına karşın çoğunlukla asimilasyonu reddedip kendi kültür ve

[38] https://sportinsider.ru/tr/vostochnye-praktiki/kalashi-malochislennyi-narod-yazychnikov-prozhivayushchii-v-pakistane-istoriya.html

[39] https://aktuel.at/index.php/ali-arslan/3102-kalash-vadisi-kafiristan

inanç sistemlerine sahip çıkmış ve atalarının kültürlerini yaşatmayı sürdürmeye bu izole bölgede devam etmektedirler.[40]

SONUÇ

İskender, gerçekleştirmiş olduğu büyük icraatlar ile tarihe mal olmuş mühim bir şahsiyettir. Tahtta kaldığı kısa süre içinde oldukça büyük başarılara imza atmıştır. Kendisinden sonraki dünyanın kültürel yapısını şekillendirdiği gibi birçok komutan ve hükümdara da örnek olmuştur. Birçok kültür çevresi tarafından O'nun tarihsel kimliği, yazınsal yapıt ve söylenceye dâhil edilmiş, efsanesi yüzyıllar boyu sahiplenilmiştir.

Büyük İskender MÖ 356'da Makedonya'nın başkenti Pella'da dünyaya gelmiştir. Babası Kral II. Philippos, Makedonya'da bir krallık olarak vücuda getirmiş ve geliştirmiş Argead Hanedanlığı soyuna mensuptur.

İskender, çocukluk yıllarından itibaren bilinen dünyanın tamamını politik ve kültürel hâkimiyeti altında toplama stratejik ideali ile büyümüştür. Babası II. Philippos'un da Yunan polislerini tek bir ünite altında toplamış olması İskender'e daha fazlasını gerçekleştirebilmesi için zemin hazırlamıştır. Ancak bu hedefinin önünde, dönemin dominant politik gücü sayılabilecek Persler büyük bir engel teşkil etmekteydi. Yaklaşık iki yüz yıldır Hellenler ve Persler arasındaki mücadelede İskender'in Persler'e karşı yaptığı savaşların bir "Pan-Hellen Öç Harekâtı" olarak nitelendirilmesinin uygun olacağı söylenebilir.

O, Hellen dünyası ile ezeli bir rekabet halinde olan Persler'e karşı icra ettiği seferlerde üç büyük savaş yapmış ve yenilgiye uğramadan tüm savaşlardan muzaffer ayrılmıştır. İskender, seferlerin ve savaşların ardından MÖ 324 yılında Susa'da büyük bir düğün merasimi tertip etmiştir. İskender'in amacı Persler'e saygısını bu yolla dile getirmek ve gerçekleştirmeyi hedeflediği kültür sentezinin (Hellenizm) en sağlam şekilde evlilik bağıyla (biyogenetik sentez stratejisi) kurulabileceği inancındaydı. Kendisi de Pers kralının kızı Steira haricinde Baktria satrapı Oxiartes'in kızı Roksana ile evlilik yapmıştır. Bu evliliklerin kültürel boyutunun yanı

[40] https://sportinsider.ru/tr/vostochnye-praktiki/kalashi-malochislennyi-narod-yazychnikov-prozhivayushchii-v-pakistane-istoriya.html

sıra siyasi boyutu da İskender'in hedefleri açısından göz ardı edilemez bir önemi haizdir.

İskender'in kültür bütünlüğünü sağlama noktasında gerçekleştirdiği politikalar elbette bunlarla sınırlı kalmamıştır. Pers imparatorluğu tabiyetinde olan genç erkeklerin Hellen tarzı askeri eğitimler almasını sağlamıştır. Böylece Hellen kültürünün de bu bölgelerde yer edinmesini sağlamak üzere bir politika izlemiştir.

İskender'in ardından generalleri arasında siyasal çekişmeler meydana gelmiştir. Değişen jeopolitik dengeler ve politik ittifaklar koalisyonu sonucu, savaşların ve anlaşmaların gölgesinde geçmiş olan bu dönem "*Diadokhlar Dönemi*" olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde İskender'in halefleri olan generaller, imparatorluğun üniter yapısını zedelemeden önceki yönetim anlayışı gibi, kendi politik nüfuz sahalarını satraplık vazifesi üstlenmiş olarak idare etmiş olsalar da imparatorluk parçalanmaktan kurtulamamıştır. Diadokhlar döneminin sonlanmasıyla imparatorluk parçalanmış ve irili ufaklı Hellenistik Krallıklar kurulmuştur.

Hellenizm kültürünün yayılımı ve gelişiminde bu krallıklar oldukça önemli bir yere sahiptir. Yönetimden, sanata, bilimden felsefeye ve hatta dini inanış ve kültleri şekillendiren bu karma kültür (Hellenizm) Roma imparatorluğu içinde de görülmüştür. İslam uygarlığının kültürel metinlerinde de etkileri hissedilen bu kültür ögeleri; Fars yazınından, Arap yazınına kadar İskender'den etkilenmiş, farklı varyasyonlar ve yazılı yapıtlar aracılığıyla günümüze değin ulaşmıştır. Hellenistik dönem esas itibariyle Klasik Yunan felsefesinin kurumsal bilgiyle sınırlı kalmayıp, pratiğe döküldüğü bir dönem olarak karşımıza çıkmıştır.

Büyük İskender, kısa ömrüne rağmen sadece savaşçı bir kral veya komutandan daha öte kendi yaşadığı çağın mevcut durumu ve genel kabullerinin dışına çıkmış bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Asırlardır süren Doğu-Batı mücadelesinde Batı cephesini temsil eden Yunanlar'ın galip gelmesini sağlamıştır. Hellenler 'in barbar olarak nitelendirdikleri diğer insan toplulukları ve kavimlerinin kültürüne saygı göstermiştir. Kurduğu şehirlerde, imar faaliyetlerinden, sikke basımına birçok alanda Hellen etkisini yeni fethetmiş olduğu topraklara sokmayı başarmıştır. Kadim Mısır dini ile Yunan panteonunun harmanlanması ve ortak tapım unsurlarının ortaya çıkması yine İskender'in başlatmış olduğu kültür politikasının bir ürünüdür. Ve yine

İskender'in öncülüğünde batıda o zamana değin yer almayan tanrı-kral kültü ortaya çıkmış ve İskender sonrası Hellenistik krallıklarda da bu kült kendini göstermiştir.

Bu etkileşimden sonra ortaya çıkan Hellenistik kültür, kendinden sonraki tarih ve toplumsal süreçleri şekillendirmiş, o dönem için eskil koşullarda yaşayan Avrupa'nın sosyo-kültürel yapısının inşasında çok önemli rol oynamıştır. Avrupa kavimleri tarihi çağları geriden takip ederken doğunun kültürüyle tanışması ve medeniyet bağlamına doğru gelişim göstermesi de yine İskender'in kültür etkileşimini teşvik eden politikaları neticesinde gerçekleşmiştir.

İşte tüm bu sebeplerden yola çıkarak Büyük İskender'in dünya tarihi açısından bir kültürel ve medeni dönüm noktası ve kırılma olduğunu söylemek mümkündür. İskender' in kültür politikası; Roma kültürünün ve de batı dünyasının kültürel temellerinin oluşmasında ve şekillenmesinde Yunan kültürünün etkisini ve zihinsel dünyasını taşımada büyük rol oynamıştır. İskender, Yunan kültürünü canlandırıp, Doğu kültürü ile harmanlanmasını sağlayarak farklı bir kültür sentezinin (Hellenizm) ortaya çıkmasına neden olmuştur. Zira İskender'in yönetim anlayışının yanında uyguladığı kültür politikası, global bir dünya anlayışı ve sınırları göz ardı eden "dünya vatandaşlığı" fikrinin temel taşı olarak kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

Akurgal, E. (1990). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Akurgal, E. (2005). *Anadolu Kültür Tarihi*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

Albecer, M. (2000). *Büyük İskender'in Doğu Siyaseti*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arrian, F. (2005). *İskender'in Seferi*. (Meriç Mete, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

Aslan, M. (2001). Hellenistik Dönem'e Damgasını Vuran Yaratıcı Felsefe Sistemleri: Epikurosçuluk ve Stoacılık. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 19-28.

Arslan, M. (2006). Durmaz Koleksiyonu'ndaki Büyük İskender Tetradrahmi Definesi. *Belleten*, LXX (258), 479-509.

Arslantaş, Y., Yılmaz, C. A. (2017). Hellenizm Gölgesinde Diadokhlar Dönemi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 361-373.

Atlan, S. (1967). Side'de Basılmış İskender Tipli Sikkeler. *Belleten*, XXXI (124), 483-496.

Ay, Z. (2019). İslam Öncesi Orta Asya Tarihi Coğrafyasında Bedenşah Bölgesi ve Türk Tarihindeki Yeri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı, 153-162.

Bardakçı, K. (2019), Kilikia Satraplığı, *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 36-51.

Bekaroğlu, M., Caman, A. F. (2020), Ptolemaios Krallığı Döneminde Serapis Kültü'nün Küçük Asya'daki Etkileşimine Örnek Olarak Sinope, M. Koper

(Ed.), Antik Çağdan Günümüze Tarih Yazıları içinde (ss. 5-18). Ankara: İksad Yayınevi.

Bilgin, N. (2004). *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Blunt, A.W.F. (1979). *Batı Uygarlığının Temelleri*. (Müzeher Erim, Çev.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bosch, M. E. (1942). *Hellenizm Tarihinin Ana Hatları, Büyük İskender İmparatorluğu*. (Afif Erzen, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bosch, M. E. (1943). *Hellenizm Tarihinin Anahatları. II: Roma İmparatorluğuna Katıldıkları Tarihe Kadar Hellenizm Devletleri*. (Sebahat Atlan, Çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Bosworth, A. B. (2005). *Büyük İskender'in Yasamı ve Fetihleri (Fetih ve İmparatorluk)*. (Hamit Çalışkan, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.

Cin, T. (2010). Milletlerarası İlişkilerde Yunanlaştırma Faaliyetlerine Asimilasyona İlişkin İki Örnek Kalaşlar ve Gagavuzlar. *Karadeniz Araştırmaları (Balkan Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri) Dergisi*, 25(25), 11-50.

Diakov, V. ve Kovalev, S. (1987). *İlk Çağ Tarihi, Ortadoğu, Uzakdoğu, Eski Yunan*. (Ö. İnce, Çev.). Ankara: Yordam Kitap.

Droysen, J. G. (2020). *Büyük İskender Tarihi*. (B. S. Baykal, Çev.). Ankara: Panama Yayıncılık.

Erhat, A. (1972). *Mitoloji Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Errington, M. (2020). *Hellenistik Dünya Tarihi MÖ 323-30.* (G. Günata, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.

Erzen, A. (1969). Grek Kültürü ve Yakın Şark. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 23, 171-178.

Freeman, C. (2005). *Mısır, Yunan ve Roma Antik Akdeniz Uygarlıkları*. (S. K. Angı, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

Gökberk, M. (1993). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Güçlüay, S. (1993). *Hz. Ömer ve İskenderiye Kütüphanesinin Yakılması Meselesi*". (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Günaltay, Ş. (1951). *Yakın Şark IV. I. Bölüm, Perslerden Romalılara kadar, (Selevkoslar, Nebatiler, Galatlar, Bitinya ve Bergama krallıkları)*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

Hadot, P. (2017). *İlkçağ Felsefesi Nedir?* (M. Cedden, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

Herodotos, (2012). *Tarih.* (M. Ökmen, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Howgego, C. (2013). *Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi*. (O. Tekin, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.

Ilgaroğlu, C. (2019). Hellenistik Felsefe. N. Durak (Ed.), *Felsefe Tarihi* içinde (ss. 177-215). Ankara: Lisans Yayıncılık.

İplikçioğlu, B. (1997). *Eski Batı Tarihi I, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*. Ankara: T.T.K. Basımevi.

İplikçioğlu, B. (2007). *Hellen ve Roma Tarihinin Ana hatları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kamalova, Z. (2020). Orta Asya'nın Bin Şehir Ülkesi: Baktria. *Journal of Old Turkic Studies*, 4(1), 39-49.

Karakoç, E. (2014). Büyük İskender ve Hellenistik Dönem, https://www.academia.edu/38079132/B%C3%9CY%C3%9CK_%C4%B0SKENDER_ve_HELEN%C4%B0ST%C4%B0K_D%C3%96NEM_Dr_Eren_KARAKO%C3%87_

Kaya, M. A. (2006). Büyük İskender: Eğitimi, Karakteri ve Pers Seferi Öncesi Başarıları. A. Erdoğdu (Ed.), *Tarihin İçinden / Doğumunun 65. Yılında Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan* içinde (ss. 379-406). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kaya, M. A. (2019). *Türkiye'nin Eskiçağ Tarihi III Hellenistik Dönem*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Kaya, M. A. (2020). *Ege ve Eski Yunan Tarihi 1 Tarih Öncesi Çağlardan Klasik Çağa Kadar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

Körpe, R. (2014). Büyük İskender'in Troas'ta İzlediği Rota ve Granikos Savaşı. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 10-11'inci Sayısı:* 95-108.

Laertios, D. (2007). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri*. (C. Şentuna, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Lendering, J. (2009). *Büyük İskender*. (B. Sengir, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Lendering, J. (2020). *Büyük İskender*. (B. Sengir, Çev.). İstanbul: Kronik Kitap.

Mansel, A. M. (1988), *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: T.T. K. Basımevi.

Mansel, A. M. (1999), *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: T.T. K. Basımevi.

Mansel, A. M., Baysun C. ve Karal E. Z. (1942). *İlk Çağ Tarihi*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Martin, T. R. (2012). *Eski Yunan: Tarihöncesinden Hellenistik Çağa*. (Ü. H. Yolsal, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Mc. Neill, W. (2006). *Dünya Tarihi*. (A. Şenel, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Memiş, E. (2009). *Eski Çağ Tarihinde Doğu-Batı Mücadelesi*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Memiş, E. (2021). Eskiçağda Doğu-Batı Mücadelesine Kısa Bir Bakış. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 359-390.

Orhun, M. (2013). Büyük İskender ve Dünya Devleti İdeali. M. Aydın (Ed.), *Prof. Dr. Önder Göçgün'e Armağan* içinde (ss. 849-884). İstanbul: Okan Üniversitesi Yayınları.

Özgan, R. (2016). *Hellenistik Devir Heykeltıraşlığı 1*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Öztuna, Y. (1996). *Devletler ve Hanedanlar, İlkçağ ve Asya Afrika Devletleri III*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Pekman, A. (1990). Büyük İskender'in Politik Görüşü ve Onun Türk – İslam Dünyasındaki Yeri, X. *Türk Tarih Kongresi* içinde (ss. 685-692). Ankara: TTK Yayınları.

Plutarkhos, (2001), *Büyük İskender, Hayatı ve savaşları*. (V. Gültekin, Çev.). İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Plutarkhos, (2020), *İskender ve Sezar Paralel Yaşamlar*. (İ. Çokona, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Schwertheim, E. (2004). *Antikçağda Anadolu*. (N. Batu, Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Selen, H. S. (1941). Tarihte Şark ve Garp Mefhumları. *Belleten*, VII (27), 543 – 547.

Sina, A. (2018). Büyük İskender'in Doğu Siyasetinde Asyalı Kadınların Yeri. *Journal of History Studies*, 10 (5), 155-172.

Sina, A. (2019). Antik Yunan'da Ordu Kahinleri. *Cedrus The Journal of MCRI*, VII, 195-214.

Sinanoğlu, S. (1949). Hellenismus Devri Hakkında. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih. Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VII, 315 – 319.

Strauss, B. (2013). *Tarihe Yön Veren Büyük Komutanlar, İskender, Hannibal ve Sezar'ın Liderlik Dehası*. (Ü. H. Yolsal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Tanilli, S. (1994). *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası İnsanlık Tarihine Giriş*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Tekin, O. (1995). *Eski Yunan Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, O. (1998). *Eskiçağda Para Antik Nümizmatiğe Giriş*. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Tekin, O. (2002 1 Ocak). Eskiçağ'dan Orta çağ İslam Dünyasına Miras: Büyük İskender. *Toplumsal Tarih Dergisi*, (97), 56-64.

Tekin, O. (2007), *Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. – MS 4. Yüzyıllar Arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, O. (2008). *Antik Nümismatik ve Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tekin, O. (2011). *Hellen ve Roma Tarihi*. Eskişehir: AÖF Yayınları.

Tekin, O. (2019). Eski *Yunan ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tekin, O. (2021). *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu: Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Temizkan, M. (2021). Seleukoslar Döneminden Dördüz Kent İdari Yapılanmasına Bir Örnek: Seleukos Tetrapolisi. *OANNES Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 109-125.

Tunçman, Arda, (2000 1 Nisan). Kalaşlar Kafiristan. *ATLAS Dergisi,* (85) 35-49.

Umar, B. (1984). *Türkiye Halkının İlk Çağ Tarihi*. İzmir: Sergi Yayınevi.

Wood, M. (2006). *Büyük İskender'in Ayak İzlerinde Yunanistan'dan Asya'ya Yolculuk.* (S. Altınçekiç, Çev.). İstanbul: BBC Books.

Yılmaz, C.A. (2016a). Makedonyalılar'ın Tarihi ve Menşei Üzerine Bazı Düşünceler, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 9(28), 57-70.

Yılmaz, C.A. (2016b), *Büyük İskender'in Hayatı ve Faaliyetleri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.

Yılmaz, C.A. (2016c), Büyük İskender Hindistan'da. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 53, 501-517.

Yurtsever, A. (2015). Neokoros Düşüncesinin Kökeni ve Gelişimi: Tanrı, Kutsal Krallık ve Yönetici İlişkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 1-16.

Yüksek, Ö. (2009 1 Ocak). Kalaşlar Kafiristan Diye Bir Yer. *ATLAS Dergisi*, (190) 43-58.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://aktuel.at/index.php/ali-arslan/3102-kalash-vadisi-kafiristan

https://insan-insanca.blogspot.com/2016/01/kalaslar-kafirler-kultur-etimolojik.html

https://sportinsider.ru/tr/vostochnye-praktiki/kalashi-malochislennyi-narod-yazychnikov-prozhivayushchii-v-pakistane-istoriya.html

Büyük İskender Büstü,

https://arkeofili.com/turkiye-muzelerinde-gorulmesi-gereken-50-eser/ (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Büyük İskender'in kendi döneminde Memphis'te basılmış gümüş tetradrahmi (M.Ö. 332-323)

http://www.tarihikadim.com/wp-content/uploads/2019/10/iskender-sikke-3.png (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Büyük İskender'in Sefer Güzergahı,

https://www.mapharita.com/tarih-atlasi/buyuk-iskender-imparatorlugu-haritasi (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Hellenistik Mısır'da tapım gören Greko-Mısır Tanrısı Serapis, https://stringfixer.com/tr/Greco-Roman_paganism (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

İskender İmparatorluğu, Haritası, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2e/Makedonimp.jpg (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

İskender'in kurdurduğu şehirler, https://www.eokultv.com/timthumb.php?zc=0&src=https://www.eokultv.com/wp-ontent/uploads/2017/03/buyuk-iskender-imparatorlugu.jpg&w=670&h=300 (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Makedonya Ordusu Falanks Birliği, https://www.bilgeyik.com/philip-ii-piyade-reformu-ve-unlu-makedon-falanksi-552 (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Makedonya Krallığı ve Yunanistan Haritası http://tahtarasathane.blogspot.com/2014/03/40-ay-yldz-uzerine.html (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Pers İmparatorluğu Haritası, https://www.altayli.net/pers-krali-buyuk-kyrosun-mo-559-530-orta-asya-seferleri-ve-olumu.html (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

EKLER

Ek- 1: Büyük İskender Büstü[41]

Ek- 2: Makedonya Krallığı ve Yunanistan Haritası[42]

[41] https://arkeofili.com/turkiye-muzelerinde-gorulmesi-gereken-50-eser/ (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

[42] http://tahtarasathane.blogspot.com/2014/03/40-ay-yldz-uzerine.html (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Ek- 3: Pers İmparatorluğu Haritası[43]

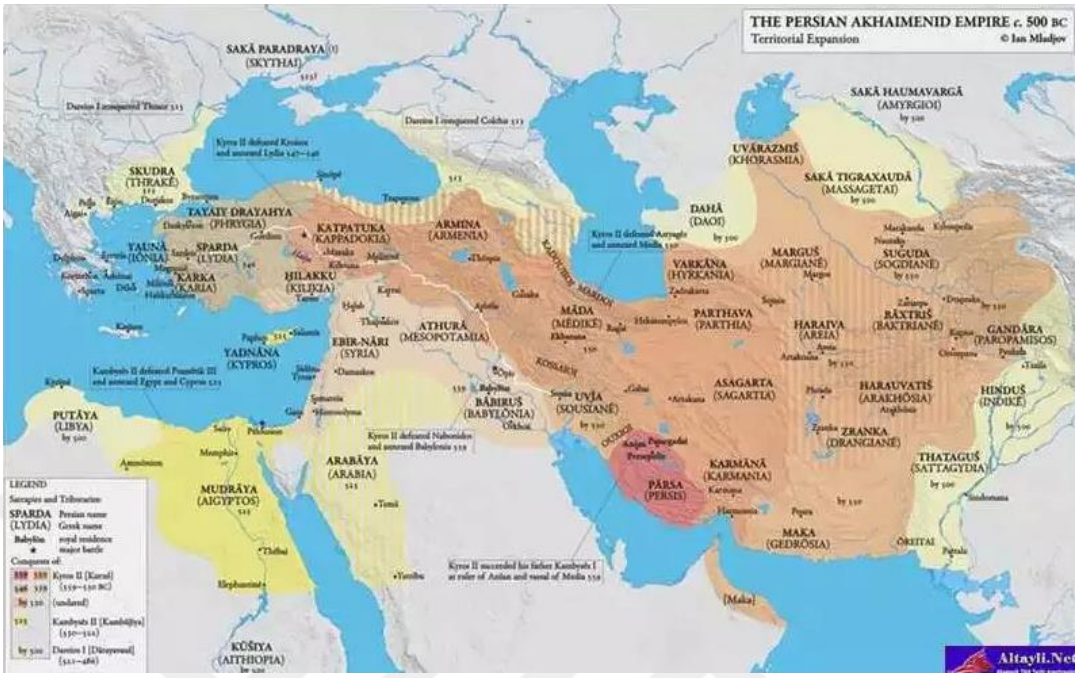

Ek- 4: Büyük İskender'in Sefer Güzergahı[44]

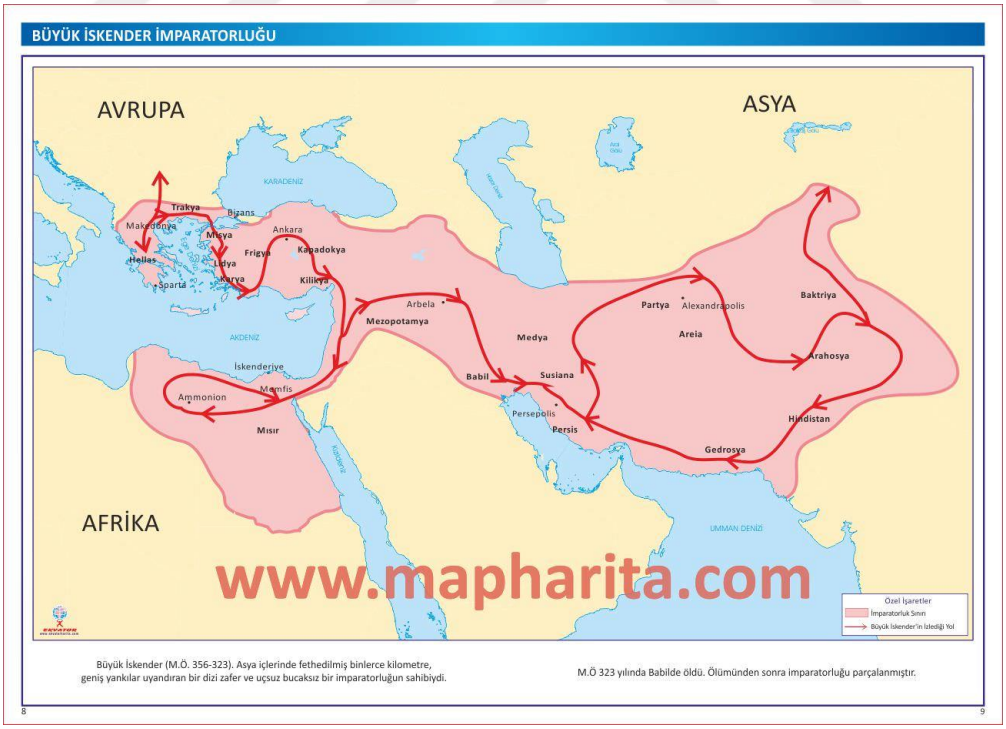

[43] https://www.altayli.net/pers-krali-buyuk-kyrosun-mo-559-530-orta-asya-seferleri-ve-olumu.html (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

[44] https://www.mapharita.com/tarih-atlasi/buyuk-iskender-imparatorlugu-haritasi (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Ek- 5: Makedonya Ordusu Falanks Birliği[45]

Ek- 6: İskender İmparatorluğu Haritası [46]

[45] https://www.bilgeyik.com/philip-ii-piyade-reformu-ve-unlu-makedon-falanksi-552 (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

[46] https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2e/Makedonimp.jpg (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Ek- 7: İskender'in kurdurduğu şehirler[47]

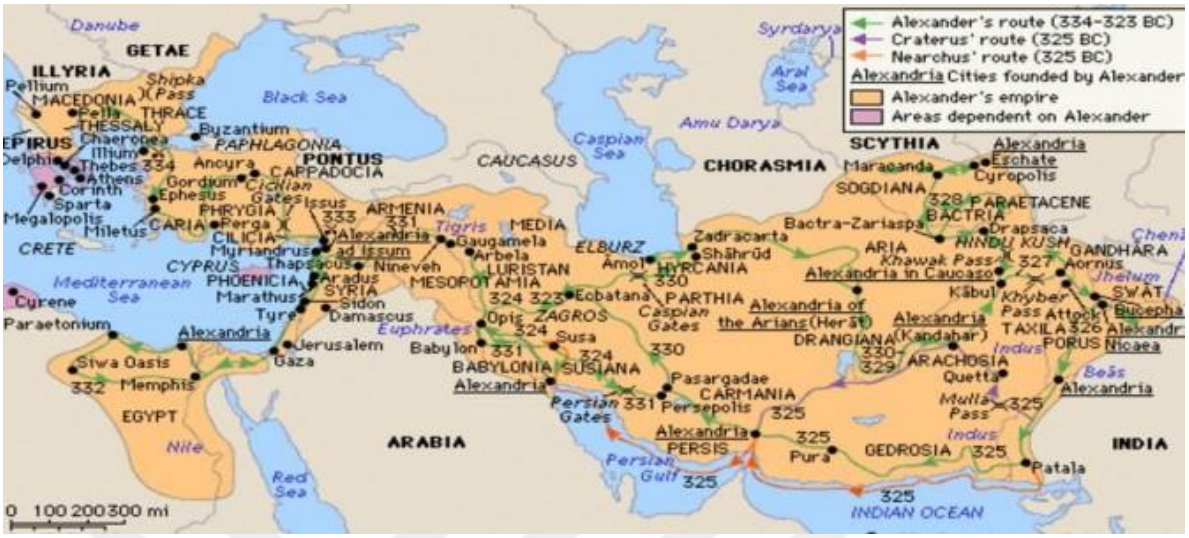

Ek- 8: Büyük İskender'in kendi döneminde Memphis'te basılmış gümüş tetradrahmi (M.Ö. 332-323)[48]

[47] https://www.eokultv.com/timthumb.php?zc=0&src=https://www.eokultv.com/wp-content/uploads/2017/03/buyuk-iskender-imparatorlugu.jpg&w=670&h=300 (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

[48] http://www.tarihikadim.com/wp-content/uploads/2019/10/iskender-sikke-3.png (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

Ek- 9: Hellenistik Mısır'da tapım gören Greko-Mısır Tanrısı Serapis.[49]

[49] https://stringfixer.com/tr/Greco-Roman_paganism (Erişim Tarihi: 23.04.2022)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	
Adı Soyadı	Derya BAYRAK
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Dumlupınar Üniversitesi
	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
	İktisat Fakültesi
Bölüm	Kamu Yönetimi
	Uluslararası İlişkiler

YABANCI DİL EĞİTİMİ

İngilizce	KPDS (…..) ÜDS (….) TOEFL (….) IELTS (….)
…	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Korgun Belediyesi
	Korgun Ortaokulu
Görevi/ Pozisyonu	Büro Görevlisi
	İngilizce Öğretmeni Ücretli
Tecrübe Süresi	2 yıl
	4 ay

KATILDIĞI

Kurslar	Bilgisayar Kursu, Korgun
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	